

4D/33.

A VÁROSI PARKOK JÖVŐJE
EURÓPÁBAN; A TÁJÉPÍTÉSZET
SZEREPE A TERVEZÉSBEN ÉS
A KUTATÁSBAN – 1. VÁROSI
PARKOK ÉS TÁJAK TERVEZÉSE
*THE FUTURE OF URBAN PARKS
IN EUROPE; THE ROLE OF
LANDSCAPE ARCHITECTURE IN
DESIGN AND RESEARCH –
1. DESIGN OF PARKS AND URBAN
LANDSCAPES*

MARTIN VAN DEN TOORN
2. OLDAL / PAGE 2

A VÁROSLIGET 200
ÉVE – TÉRSZERKEZETI ÉS
PARKHASZNÁLATI VÁLTOZÁSOK
EGY VÁROSI PARK ÉLETÉBEN
*THE CITY PARK'S 200 YEARS –
CHANGES IN SPATIAL STRUCTURE
AND PARK*

*USE IN THE LIFE OF AN
URBAN PARK*
**SZILÁGYI KINGA,
KANCZLERNÉ VERÉB MÁRIA**
20. OLDAL / PAGE 20

KÖZLEKEDÉSI TÉMAPARK
RÁKOSRENDEZŐN – A
VASÚTTÖRTÉNETI PARK TÁGABB
KÖRNYEZETÉNEK RENDEZÉSE
*TRANSPORT THEME PARK
AT RÁKOSRENDEZŐ – BROWN
FIELD REHABILITATION OF THE
OPEN SPACES SURROUNDING THE
RAILWAY MUSEUM*

CSIZMADIA DÓRA
46. OLDAL / PAGE 46

EUROPA NOSTRA DÍJAS AZ
ERDÉLYI KASTÉLYKERTEK CÍMŰ
KUTATÁS
*TRANSYLVANIAN CASTLE
GARDENS PROJECT WINS EUROPA
NOSTRA PRIZE*

SZERKESZTŐSÉGI KÖZLEMÉNY
EDITORIAL
60. OLDAL / PAGE 60

A VÁROSI PARKOK JÖVŐJE EURÓPÁBAN; A TÁJÉPÍTÉSZET SZEREPE A TERVEZÉSBEN ÉS A KUTATÁSBAN

1. VÁROSI PARKOK ÉS TÁJAK TERVEZÉSE

THE FUTURE OF URBAN PARKS IN EUROPE; THE ROLE OF LANDSCAPE ARCHITECTURE IN DESIGN AND RESEARCH

1. DESIGN OF PARKS AND URBAN LANDSCAPES

SZERZŐ/BY:
MARTIN VAN DEN TOORN

A cikk a 2013-ban a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kara által a Magyar Tudományos Akadémián szervezett konferencia előadásra épül. Ez egy három cikkből álló sorozat első része, mely áttekintést nyújt a városi parkok tervezéséről európai léptékben. Az első rész a parkok és városi tájak tervezésére és az ezekkel kapcsolatos kutatásra összpontosít. Előjáróban a városi parkok történeti fejlődését mutatjuk be, felvázoljuk a kertek és parkok, mint zöldfelületi elemek fejlődését, a park-, ill. városi zöldfelületi rendszerek kialakulását, majd végül a városi táj létrejöttét. Ezután a városi parkok jelenlegi helyzetével foglalkozunk a tájépítészeti szempontból alapvető megközelítéssel, azaz a beavatkozások különböző szintjeivel és az ezekhez tartozó tervi eszközökkel. A városi parkok esetében

különösen fontos két tervezői megközelítés kap hangsúlyt: az urbánus és a szuburbánus, illetve a meglévő és új parkok kérdésköre. Az utolsó rész a kutatás és a tervezés kapcsolatát mutatja be. A tájépítészet jövője és további fejlődése, mint akadémikus tudomány alapvetően a kutatáson alapul. A múltban elkészült nagyszámú terv szolgálhat a kutatás alapjául, melynek célja egy, a megvalósult tervek szisztematikus vizsgálatára épülő tervezői tudás kialakítása, azaz mai kifejezéssel precedensanalízis.

1. BEVEZETÉS

A vizsgálat köre

A tanulmány Európa területére korlátozódik, nem mintha Európán kívül nem

lennének városi park témakörhöz kapcsolódó érdekes esetek vagy fejlesztések, de a téma hatalmas terjedelme miatt szükséges az európai parkok tervezésére összpontosítani. Egyelőre nem találunk túl sok publikációt ebben a témában. A második korlátozás értelmében csupán a városi parkokkal foglalkozunk, tehát a városon kívüli nagy regionális parkok kívül esnek a vizsgálati körön.

Terminológia és definíciók

A 'városi park' terminológia és definíció nem egyértelmű. Több szerző definiálta ezt a fogalmat, melyek közül néhányat bemutatunk az alábbiakban. Baljon a LaVillette a parktervezés vizsgálatáról szóló tanulmányában ezt írja: „A parkok olyan növénnel beültetett helyek, ahol a vegetációt, a talajt, a vizet és

This article is based on a presentation at a conference held in Budapest in 2013. It is part of a series of three articles that gives a broad overview of the design of urban public parks in a European context. This is the first in the series and focuses on design and research of parks and urban landscapes. We start with a short historical overview of urban park development. It sketches a development of gardens and parks as green elements towards the concept of park systems and eventually the creation of urban landscapes. In the second part the actual situation of the urban park is elaborated. This done by taking closer look at an approach basic for landscape architecture; the distinction between different levels of intervention and their design means. Two design approaches specifically for urban park design are further elaborated; urban & suburban, existing & newly designed parks. In the last part the focus is on the relation between design and research. The future and further development of landscape architecture as an academic discipline is predominantly based on research. The great amount of plans that have been made in the past can function as a research base for developing design knowledge which can be developed by systematic analysis of realised plans, nowadays called precedent analysis.

1. INTRODUCTION

Scope

This study is limited to Europe, not because outside Europe there are no interesting cases or developments on urban parks but because the subject is so vast that we have limited it to planning

and design of urban parks in Europe. So far we have not found many publications relating to this subject. A second limitation is that here we focus on urban parks, so the large regional parks outside the cities are not taken into account.

Terminology and definition

'Urban park' is not a univocal entity and is defined by several authors; we select just a few to give an idea. Baljon, in his study on an analysis of park designs for La Villette, states: *Parks are planted places in which vegetation, earth, water, and constructions are cultivated in such a way through composition that they acquire a meaning beyond the significance of the single plant. Through cultivation a variety of images of nature can be created.*¹

Hargreaves in a study on 'large parks' defines them as larger than 500 acres (202 ha).² Even though Varosliget is smaller (less than 100 ha), for Europe it is a large park. Konijnendijk et al. define 'urban park' as: *(...) delineated open space areas, mostly dominated by vegetation and water, and generally reserved for public use. Urban parks are mostly larger, but can also have the shape of smaller 'pocket parks'. Urban parks are usually locally defined (by authorities) as 'parks'.*³ This last one fits best in the concept of 'urban park' that we deal with in this article.

2. FROM INDIVIDUAL PARKS TO URBAN LANDSCAPES

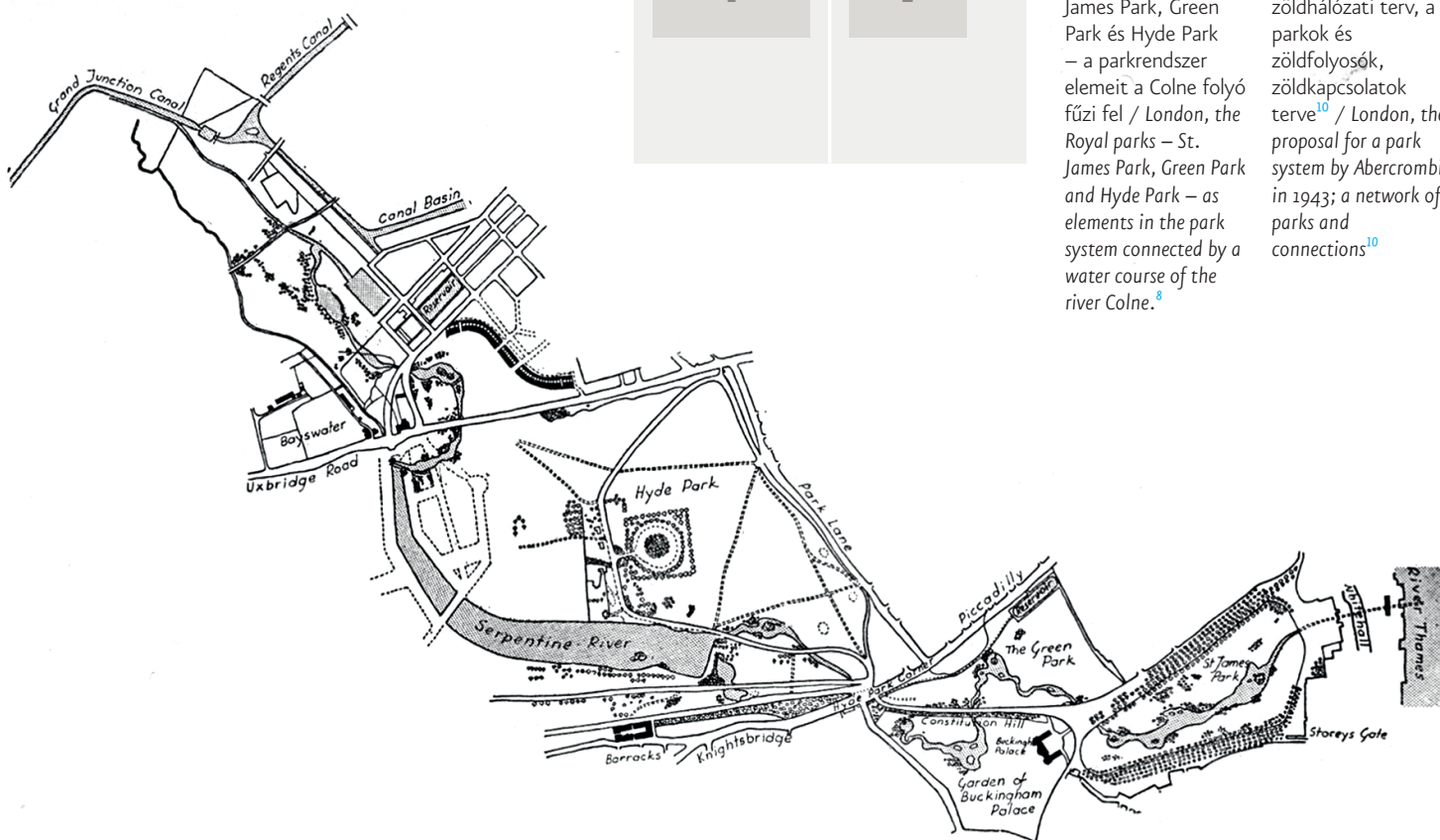
History of the urban park

Tobey, in his study on the history of landscape architecture, states about the evidence of man-made parks in Assyria around 700 b Chr., devoted to the

¹ Baljon, L. *Designing parks – An examination of contemporary approaches to design in landscape architecture, based on a comparative design analysis of entries for the Concours International: Parc de la Villette Paris 1982 – 3 Amsterdam*, A&N Press, 1992

² Hargreaves, G.: *Large parks: a designer's perspective* In: Czerniak, J. & G. Hargreaves (eds.): *Large Parks* New York, Princeton Univ. Press, 2007. p 121-175.

³ Konijnendijk & M. Annerstedt & A.B. Nielsen & S. Marutharveeran: *Benefits of urban parks – A systematic review*, Copenhagen/Alnarp, IFPRA, 2013.

1. ábra/fig.:

A királyi parkok Londonban – St. James Park, Green Park és Hyde Park – a parkrendszer elemeit a Colne folyó fűzi fel / London, the Royal parks – St. James Park, Green Park and Hyde Park – as elements in the park system connected by a water course of the river Colne.⁸

2. ábra/fig.:

Az Abercrombie-féle, 1943-as London zöldhálózati terv, a parkok és zöldfolyosók, zöldkapcsolatok terve¹⁰ / London, the proposal for a park system by Abercrombie in 1943; a network of parks and connections¹⁰

az épített elemeket olyan kompozícióként állítják össze, hogy ezen együttesnek jelentése túlmutat az egyes növények jelentőségén. A kompozíció által a természetes táj számtalan variációját lehet létrehozni.¹ Hargreaves egyik tanulmánya szerint a 'nagy parkok' 202 ha-nál (500 acres) nagyobbak.² A budapesti Városliget ennél jóval kisebb (alig 100 ha), európai léptékkal mégis nagy parknak számít. Konijnendijk és társai szerint a városi park: „(...) tervezett szabadtér, ahol a növényzet és a víz dominál, és általában közhasználatra szánt. A városi parkok általában nagyméretűek, de ismerünk kis alapterületű közparkokat, vagy inkább közkerteket ('pocket park') is. A városi parkokat a szabályozásban általában parknak illetve zöldterületnek nevezik.”³

2. EGYEDI PARKOKTÓL A VÁROSI TÁJIG

A városi parkok története

Tobey a kerttervezés történetéről írt tanulmányában azt állítja, hogy vannak

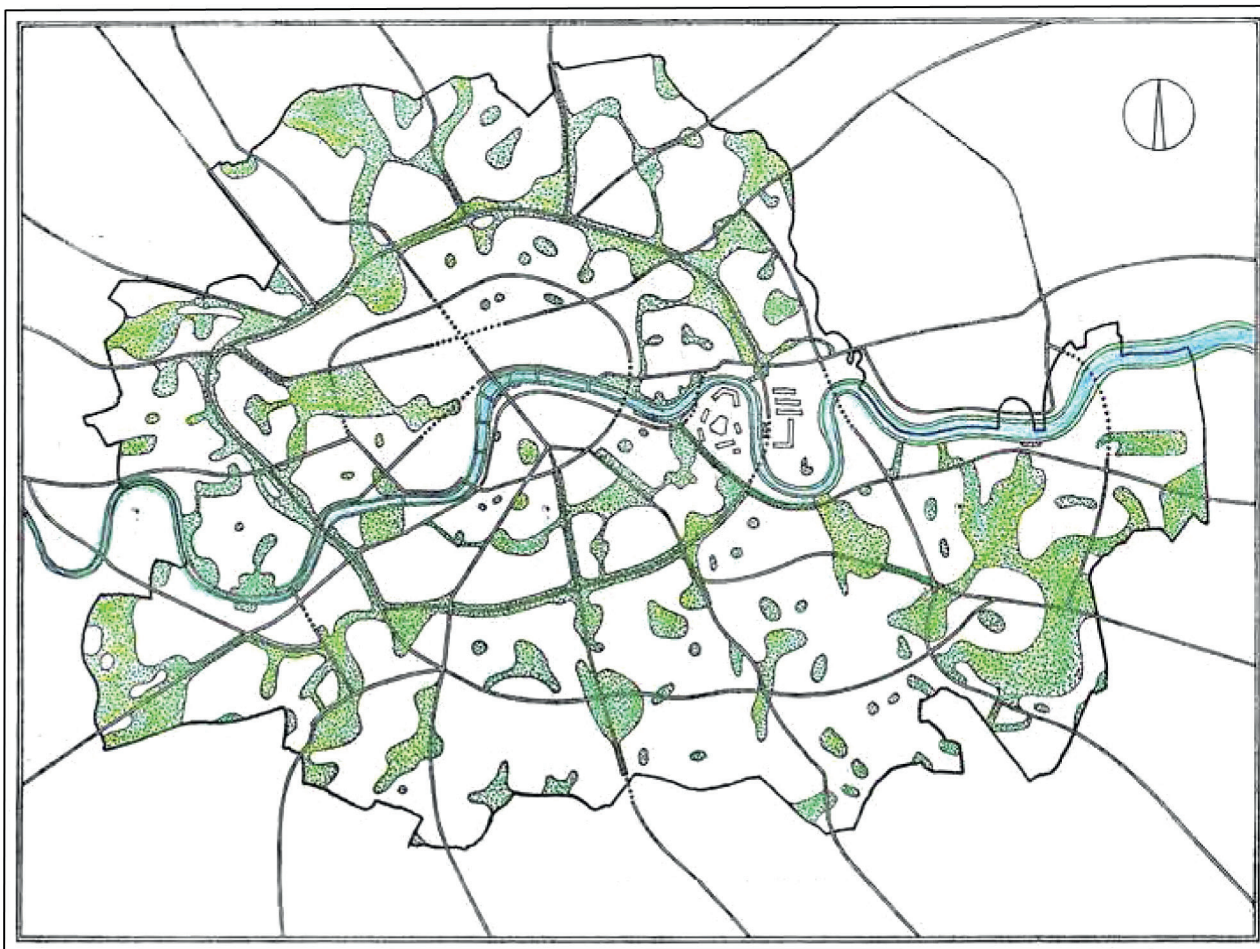
bizonyítékok arra vonatkozóan, hogy már Kr. előtt 700-ban is léteztek Asszíriában olyan, ember által alkotott parkok, melyeket királyi vadász- és lovaglósportok, illetve a harcászatban fontos íjászati és gerelyhajítási képességek fejlesztésének céljából alakítottak ki.⁴ Parkok és szabadterek a római városokban is voltak, bár más funkciókkal: a parkokat házi használatra, élvezetre, gyakorlatozásra, vadászatra, a művészetek színtereként vagy a tulajdonos, illetve az uralkodó pozíciójának ünneplésére alakították ki. Általánosságban a 'városi parkok' a tájépítészeti gyakorlat és tanulmányok egyik hatalmas témaköre. Chadwick a városi zöldfelületek három típusát különbözteti meg: közkert, park és nyilvános sétatér. Bár mindhárom típusnál az alapkonceptió – szabadtér, illetve zöldfelület létrehozása a városban – ugyanaz, mindegyik egy speciális használatra utal. Chadwick úgy tekinti, hogy a parkok fejlődése a 18. századtól, az ipari forradalomtól tart, és a parknak, mint jelenségnek három eredetét említi,

¹ Baljon, L.: *Designing parks – An examination of contemporary approaches to design in landscape architecture, based on a comparative design analysis of entries for the Concours International: Parc de la Villette Paris 1982–3*, Amsterdam, A&N Press, 1992.

² Hargreaves, G.: *Large parks: a designer's perspective* In: Czerniak, J. & G. Hargreaves (eds.): *Large Parks New York*, Princeton Univ. Press, 2007. p 121-175.

³ Konijnendijk & M. Annerstedt & A.B. Nielsen & S. Marutharveeran: *Benefits of urban parks – A systematic review*, Copenhagen/Alnarp, IFPRA, 2013.

⁴ Tobey, G.B.: *A history of landscape architecture – The relationship of people to environment*. New York/London/Amsterdam, American Elsevier, 1973.

kingly sports of hunting and riding and to the development of war skills with the bow and javelin.⁴ Urban parks and open spaces have been part of cities in the Roman times, albeit with different functions; parks have been made for domestic use, for pleasure, exercise, hunting, the arts and for celebration of the owners or ruler's status. 'Urban parks' in general is a vast domain of practice and study in landscape architecture. Chadwick first of all distinguishes between three different types of green spaces in the city; the public garden, the park and the public walk. Although the general idea is the same, the providing of open and green space in the city, each refers to a specific type of use. Even though he considers the main development of public parks taking place from the 18th century on, with the emergence of the industrial revolution, he mentions three different origins for the phenomenon of the public park. First there are the public gardens in the Roman cities and even earlier elsewhere.

Secondly the botanical gardens basically as transformations of herb and medical gardens in the monasteries and starting to develop since the Middle Ages. These botanical gardens gradually developed with the rise of the first universities but have always been public. As third origin he mentions the former private parks that were opened to the public starting in the 18th century.⁵ In London this is done by opening up the Royal Parks, St. James Park, Green Park, Hyde Park, for the public already in 1635 and transforming them for public use. In Paris the major public parks were created by Alphand much later, although the Jardin des Tuileries was opened to the public before.⁶

Parks, park systems and urban landscapes

A park system or a system of open space is a network of green and open spaces (urban parks, cemeteries, botanical gardens, rivers, waterways, boulevards) which are connected by public walkways,

⁴ Tobey, G.B.: *A history of landscape architecture – The relationship of people to environment*. New York/London/Ams-terdam, American Elsevier, 1973.

⁵ Chadwick, G.E.: *The park and the town – Public landscape in the 19th and 20th century*. London, The Architectural press, 1966.

⁶ Chadych, D. & D. Leborgne: *Atlas de Paris – Evolution d'un paysage urbain*. Paris, Parigramma, 1999.

elsőként az ókori római városok közkertjeit. Másrészt a botanikus kertek, melyek a kolostorok gyógy- és fűszerkertjeinek transzformációjaként foghatók fel, és a középkor óta fokozatosan alakultak ki. A harmadik eredetként azokat a magán/főúri parkokat említi, melyek a 17. századtól kezdve megnyíltak a nagyközönség előtt.⁵ Ez a folyamat Londonban a királyi parkok, a St. James Park, a Green Park, a Hyde Park megnyitásával és közparkká alakításával már 1635-ben elindult. Párizsban a főbb közparkokat Alphand jóval később alakította ki, bár a Jardin des Tuilleries a nagyközönség részére már korábban megnyílt.⁶

Parkok, parkrendszerek és városi táj
A zöldhálózat a közcélú zöldfelületek, szabadterek olyan hálózata (városi parkok, közkertek, temető, botanikus kertek, folyók, vízi utak, sétányok), melyeket nyilvános sétautak, kerékpárutak, lovasútak vagy egyéb szabadterek kötnek össze. A 19. századtól kezdve jelent meg a 'parkrendszer' koncepció először Londonban, később Párizsban. Egy klasszikus példa a londoni első parkrendszer azokból a királyi parkokból, melyeket az 1851-es 'Crown Land Acts' értelmében megnyitottak a köznek. London városa gyorsan fejlődött a 19. században, és a királyi parkok körül több városi fejlesztés indult. A parkok olyan közel voltak – és vannak – egymáshoz, hogy szinte zavartalan zöldhálózatot alkotnak a Kensingtontól a Whitehallig. Már abban az időben javasolta John Martin a Colne folyócska integrálását a parkrendszerbe (1. ábra).⁷

Abercrombie London megyére készült 1943-as tervében London újjáépítésére és fejlesztésére vonatkozó javaslatának fő eleme egy parkrendszer kialakítása. Az 1943-as londoni terv zöldfelületi javaslatai alkotják minden idők egyik legérdekesebb zöldhálózati tervét, melyet egy fővárosra készítettek.⁸ A terv London bombázása alatt készült,

ami mintegy lehetőséget teremtett új szabadterek kialakítására (2. ábra).⁹

Abercrombie zöldhálózati terve módosította az 1929-es terv főbb elképzeléseit, és egy vizionált, magasabb rendű koncepcióhoz kötötte azokat: Nagy-London régióra egy parkrendszer kialakításához.¹⁰ Abercrombie a parkokat összekötő elemeket 'parkway'-nek nevezte, és hét kategóriát különböztetett meg: vonalas szabadterek; folyómenti sétányok; mezőgazdasági területeket átszelő ösvények; lovasútutak; zöldsávok; kerékpárutak; motorizált parki utak; gyorsforgalmi gyűjtőutak. Az utolsó két kategória mai szemmel meglepő, de ezek abból az időből származnak, amikor egy ló nélküli kocsival áthajtani egy parkon vagy végighajtani egy fákkal szegélyezett úton még szabadidős tevékenységnek számított. A zöldövezeti javaslatban (1944) megkülönbözteti a 'zöldövezeti gyűrűt' (kb. 8 km széles) és a 'külső vidéki gyűrűt'. Míg az első főként rekreációs célt szolgált, az utóbbi elsősorban mezőgazdasági rendeltetésű. Ezekben a zónákban tilos volt új épületek építése. Az építkezések ellenőrzése a 'Town and Country Act 1947' hatályba lépésével valósult meg. Abercrombie terve teljesen nem valósult meg, leginkább a kelet-londoni Lee Valley Parkway alakult ki. 1968-ban egy speciális parlamenti törvény tette lehetővé a Lee Valley Regionális Park Hatóság létrejöttét. E törvény alapján minden londonira adót vetnek ki, annak ellenére, hogy a parkot elsősorban a helybeliek használják.

Franciaországban a parkrendszer koncepció Forestier nevéhez fűződik.¹¹ Tanulmányában a várost egy urbanizált tájnak és parkok, illetve zöldfelületek rendszerének tekinti. Létrehozott Franciaországon kívül is parkrendszereket. Párizsban az első parkrendszert Alphand alakította ki, kiegészítve Haussmann tervét, melynek célja elsősorban a városon belül új és jobb közlekedési és szállítási módok lehetővé tétele volt.¹² A zöldfelü-

5 Chadwick, G.E.: *The park and the town – Public landscape in the 19th and 20th century.* London, The Architectural press, 1966.

6 Chadych, D. & D. Leborgne: *Atlas de Paris – Evolution d'un paysage urbain.* Paris, Parigramma, 1999.

7 Chadwick, 1966. *op. cit.*

8 Bacon, E.N.: *Design of cities London, Thames and Hudson, 1974, rev. ed. Paris 1982-3, Amsterdam, A&N Press, 1992; Cammen, H. van der (ed.): Four metropolises in Western Europe – Development and urban planning of London, Paris, Randstad Holland and the Ruhr region.* Assen/Maastricht, 1988.; Font, A. (ed.): *L'explosió de la ciutat Morfologies, mirades i mocions sobre les transformacions territorials recents en les regions urbanes de l'Europa meridional – The explosion of the city Morphologies, observations and motions within recent territorial transformations in the south Europe urban regions.* Barcelona, COAC Publ., 2004.

9 Forshaw, J.H. & P. Abercrombie: *County of London plan – prepared for the London County Council London, Macmillan and Co., 1943.*

10 Forshaw, J.H. & P. Abercrombie: *County of London plan – prepared for the London County Council London, Macmillan and Co., 1943.*

11 Forshaw, 1943. *op. cit.*

12 Leclerc, B. & S.T. i Cid: *Jean Claude Nicolas Forestier – Grandes villes et systèmes de parcs – Suivi de deux mémoires sur les villes impériales du Maroc et sur Buenos Aires.* Paris, Éd. Norma, 1997.

13 Lavedan, P.: *Histoire de l'urbanisme III – Époque contemporaine.* Paris, Henri Laurens Éd., 1952., Duby, G. & M. Agulhon: *Histoire de la France urbaine – La ville de l'âge industriel – Le cycle Haussmannien – Tome 4.* Paris, Éditions du Seuil, 1958., Benevolo, L.: *The European city – The making of Europe.* Oxford, Blackwell, 1995.

cycle tracks, bridleways or other open spaces. From the 19th century on the concept of 'park systems' emerged first in London, later in Paris. A classic example is the first park system in London made up by some of the Royal Parks that had been opened for public use by the 'Crown Lands Act' of 1851. London as a city grew rapidly during the 19th century and the Royal Parks got surrounded by urban developments. The parks were – and still are – so close to each other that they formed an almost uninterrupted stretch of green space from Kensington to Whitehall. Already at that time there was a proposal to integrate the river Colne into this system by John Martin (fig. 1).⁷

In Abercrombie's County of London Plan of 1943 for the reconstruction and development of London, a major proposal for a park system was proposed. The open space proposals in the 1943 London plans constitute one of the most interesting open space plans ever prepared for a capital city.⁹ They were written as the bombs dropped on London, apparently creating opportunities for new open spaces (fig. 2).

Abercrombie's open space plan modified the dominant ideas of a 1929 plan and linked them to a visionary planning concept of the highest order: the creation of a coordinated park system for the region of Greater London.¹¹ Abercrombie defined the connecting links in the system as 'parkways' and placed them in seven categories: linear strips of open space; riverside walks; footpaths through farmland; bridle tracks and green lanes; bicycle tracks; motor parkways; express arterial roads. The last two categories are now surprising. They date from the time when driving a horseless carriage through a park or along a tree-lined street was a recreational activity. The green belt proposals in the Greater London Plan 1944 made a distinction between a 'Green Belt Ring' (about eight

kilometres deep) and an 'Outer Country Ring'. Recreation was intended to be the predominant use in the former, and agriculture in the latter. In these zones the construction of new buildings was restricted. Control of building development became possible with the passage of the Town and Country Planning Act 1947. Abercrombie's plan was not fully realised but the most developed parkway was for the Lee Valley in North East London. A special Act of Parliament in 1968 gave powers for the creation of the Lee Valley Regional Park Authority. It continues to levy a tax on all Londoners, despite the fact that almost all the Park's visitors are from the local area.

In France the concept of park systems was developed by Forestier.¹² In his study, he considers the city as an urban landscape and a system of parks as an urban green structure. He realised park systems outside France. In Paris the park system was first realised by Alphand as a complement to the works of Haussmann which were first of all concerned with enabling new and better modes of mobility and transport in the city.¹³ The system of green spaces was developed on the basis of the idea of making the city more liveable for the citizens; providing fresh air, open space and green space as complement to the built environment.

Park systems in other European cities

Copenhagen is a green city with a wide variety and large surface of open spaces.¹⁴ It has an extensive and well-distributed system of parks for public use and that act as venues for a wide array of events and urban life. Next to parks there are a number of public gardens, open spaces and some cemeteries doubling as parks. It is official municipal policy in Copenhagen that all citizens by 2015 must be able to reach a park or beach on foot in less than 15 minutes. The system of greenways enables the creation of a network of

⁷ Chadwick, 1966. *op. cit.*

⁸ Chadwick, 1966. *op. cit.*

⁹ Bacon, E.N.: *Design of cities London, Thames and Hudson, 1974, rev. ed. Paris 1982-3, Amsterdam, A&N Press, 1992; Cammen, H. van der (ed.): Four metropolises in Western Europe – Development and urban planning of London, Paris, Randstad Holland and the Ruhr region. Assen/Maastricht, 1988; Font, A. (ed.): L'explosió de la ciutat Morfologies, mirades i mocions sobre les transformacions territorials recents en les regions urbanes de l'Europa meridional – The explosion of the city Morphologies, observations and motions within recent territorial transformations in the south Europe urban regions. Barcelona, COAC Publ., 2004.*

¹⁰ Forshaw, J.H. & P. Abercrombie: *County of London plan – prepared for the London County Council London, Macmillan and Co., 1943.*

¹¹ Forshaw, 1943. *op. cit.*

¹² Leclerc, B. & S.T. i Cid: *Jean Claude Nicolas Forestier – Grandes villes et systèmes de parcs – Suivi de deux mémoires sur les villes impériales du Maroc et sur Buenos Aires. Paris, Éd. Norma, 1997.*

¹³ Lavedan, P.: *Histoire de l'urbanisme III – Époque contemporaine. Paris, Henri Laurens Éd., 1952., Duby, G. & M. Agulhon: Histoire de la France urbaine – La ville de l'âge industriel – Le cycle Hausmannien – Tome 4. Paris, Éditions du Seuil, 1958., Benevolo, L.: The European city – The making of Europe. Oxford, Blackwell, 1995.*

¹⁴ Lund, A.: *Guide to danish landscape architecture 1000-1996. Copenhagen, 1997*

letek fejlesztésének alapja az az elképzelés volt, hogy az itt lakók számára élhetőbbé tegyék a várost; friss levegő, szabadterek és zöldfelületek biztosításával, kiegészítve az épített környezetet.

Más európai országok parkrendszerei Koppenhága meglehetősen zöld város, nagy kiterjedésű és különböző funkciójú szabadterekkel.¹⁴ Nagyméretű és jó területi eloszlású közpark-rendszerrel rendelkezik, mely sokféle rendezvény és városi esemény színterül szolgál. A parkok mellett sok közkert, városi szabadter és temető is parkként funkcionál. Koppenhágában hivatalos önkormányzati terv, hogy 2015-re minden lakos számára legfeljebb 15 perces gyaloglással elérhető legyen egy park vagy tengerparti szakasz. A zöldfolyosók rendszere lehetővé teszi kerékpárút-hálózat létrejöttét az egész városban; 100km kerékpárút rendszer kialakítását tervezik. Ebben a városban jól érzékelhető a parkrendszer két fontos jellemzője; a használati funkciók sokszínűsége és a parkok többé-kevésbé egyenletes elhelyezkedése a városi tájban. A modern tájépítészetben a parkrendszer fogalom kibővült a zöldfelületek (zöldfolyosók), kék felületek (vízfolyások, vízi útvonalak) együttes hálózatává, melyet még a beépített területeken kívüli részeken is használnak (különösen az USA-ban).

Rotterdam város által elindított új vízügyi terv, a WATERPLAN 2.(3. ábra) azt vázolja, hogyan tervezi az önkormányzat és a vízügyi hatóság közösen kezelni a város vizeit a jövőben.¹⁵ A terv végső célja olyan város létrehozása, mely, amellett, hogy erős a gazdasága, kellemes életfeltételeket nyújt. A vízfelületek a kellemes városi élet fontos összetevői, különösen abban a városban, amely 'vízi városként' aposztrofálja magát, és folyópartokra települt a tenger közelében. Az elkövetkezendő időszakban három döntő fejlesztés várható.

- Árvízvédelem: Rotterdamban meg kell védeni az árvizektől a töltésen kívüli és

a töltésen belüli területeken egyaránt. Azok a rakpartok vagy árvízvédelmi töltések, melyek az új szabványok szerint nem elég magasak, az elkövetkezendő években megerősítésre szorulnak.

- Tiszta víz: Rotterdam város egyik fő célja, hogy vizei tiszták és növényzetben gazdagok legyenek. Ennek egyik lehetséges módja új, elválasztott rendszerű szennyvíz és csapadékvíz hálózat kialakítása. Ma az esővizet és a szennyvizet együtt vezetik el. Az egyre hevesebb esőzések azonban növekvő problémát jelentenek a meglévő szennyvízelvezető-hálózatban. Az egyik megoldás, hogy az esővizet külön gyűjtik és egy, a szennyvízhálózattól független rendszerben vezetik el.
- Vonzó város: Talán ez a legfontosabb, hogyan lehet a várost még vonzóbbá tenni, mint lakóhely, munkahely, egyetemi város vagy a szabadidő eltöltésének színtere; ugyanakkor meg kell oldani a vízzel kapcsolatos problémákat. Olyan újítások, mint a zöldtetők, a 'vízterek' (időszakosan csapadékvízzel elönthető városi szabadterek), mint a víztározás alternatív módjai nélkülözhetetlenek a város további fejlődése szempontjából. (3. ábra)¹³

'Rotterdam Vízi Város 2030' tervei részben a meglévő erősségek további növelését tartalmazzák, és taktikusan válaszolnak a város három különböző területén tervezett fejlesztésekre; a vízi városrész, mely a folyó közvetlen hatása alatt áll, a jobb és a bal part. Ez a három városrész megfelel a három fő vízgyűjtő területnek, így a vízrendszer és a városi zöldfelületi rendszer együtt képezik a városrendezési tervek új alapját. A terv összhangban van az Európai Vízügyi Keretkeretvel (Keretterv 2000), melynek alapja a vízgyűjtő terület irányú megközelítés.¹⁸ A parkrendszerekkel kapcsolatban figyelemre méltó, hogy Rotterdamban a városi zöldhálózat alapját nem csak a zöld szabadterek képezik,

¹⁴ Lund, A.: *Guide to danish landscape architecture 1000-1996*. Copenhagen, 1997

¹⁵ Jacobs, J. & P. de Greef & C. Bosscher & B. Haasnoot & E. Wever & J.P. Speelman & M. de Jong (eds.): *Waterplan 2 Rotterdam – working on water for an attractive city*. Rotterdam, 2007, 2nd ed.

¹⁶ Jacobs et al., 2007. op. cit.

¹⁷ Jacobs et al., 2007. op. cit.

¹⁸ Ven, F. van de: *Listening better to water; water as an organising principle in spatial planning of urban areas*. in: Hayashi, S.: *Proceedings of the International symposium on lowland technology*. Saga, IALT, 2002. p 333-338

bicycle routes for the entire city. These networks will stretch out a system of bicycle tracks of 100 kilometres. We see here two important aspects of park systems; a diversity of uses and a more or less equal dispersion in the urban landscape as a whole. In modern landscape architecture, the park system concept has evolved into the concept of networks of green space (greenways), blue space (water courses, blue ways) extending the concept also outside the built up area especially in the United States. The city of Rotterdam has launched a new 'Waterplan'; this 'Waterplan 2 Rotterdam' (fig. 3) outlines how the municipality of Rotterdam and the water boards want to deal with the city's water in the period ahead.¹⁵ The core of the plan is the creation of a city with a strong economy and an attractive place to live. Water is an important aspect of an attractive city, certainly one that profiles itself as 'water city' and is located on the banks of a river, close to the sea. There are three crucial developments for the period ahead.

- Protection: Rotterdam needs to be protected against flooding, both inside and outside the dykes. All quays and dykes which are not yet high enough, according to the current standards, will be reinforced in the coming years.
- Clean water: 'Clear and plant-rich water' is the general objective for water in Rotterdam. One way of working on cleaner water is changing the sewer system. In practice, rainwater usually drains away via the sewers. The increasing rainfall is leading to problems with the existing sewer system. One possible way of avoiding these problems is to collect the rainwater and allow it to drain away in a system other than the sewers.
- Attractive city: This is perhaps the most important decision: how can the city be made even more attractive as a place to live, work, study and spend leisure time, and can the water

problems be solved at the same time? Innovations such as green roofs, 'water squares', alternative forms of water storage and the like are therefore essential for the further development of the city.

The plans for Rotterdam Water City 2030 consist of enhancing existing qualities and responding cleverly to new developments in three main areas of the city; the river city (parts of land that are directly influenced by the river), the right bank and the left bank. These three parts correspond with the three main watersheds, so water systems and urban green structure are providing a new foundation for urban planning. The plan follows the European Water Framework Directive (Directive, 2000) which is based on the watershed management approach.¹⁷ What is remarkable in the context of park systems is that in Rotterdam the urban green structure is not only based on green and open spaces but also on the water system which is completely integrated into the park system.

3. DESIGN APPROACHES AND PRINCIPLES

New design approaches

emerging in the 19th century

Guillermé studied the development of hydrology and hydraulics in northern France and gives a comprehensive overview of the development from the 3rd till the 19th century.¹⁸ He analyses the urban development from the relation between topography and technology of hydraulics. Studies on the relation between urban development and hydrology are rare. Vitruvius and Kostof do mention the subject but don't go into specific relations between the two in the context of history. Marceca puts forward how the issue of technology in urban planning was emerging in the 19th century; the search of a healthy city and the rise

¹⁵ Jacobs, J. & P. de Greef & C. Bosscher & B. Haasnoot & E. Wever & J.P. Speelman & M. de Jong (eds.): *Waterplan 2 Rotterdam – working on water for an attractive city*. Rotterdam, 2007, 2nd ed.

¹⁶ Jacobs et al, 2007. op. cit.

¹⁷ Ven, F. van de: *Listening better to water; water as an organising principle in spatial planning of urban areas*.

in: Hayashi, S.: *Proceedings of the International symposium on lowland technology*. Saga, IALT, 2002. p 333-338

¹⁸ Guillermé, A.: *Les temps de l'eau – La cité, l'eau et les techniques – Nord de la France Fin IIIe - Début XIXe siècle*. Seyssel, Champ Vallon, 1983.

hanem a vízrendszer is, mely teljesen integrálódott a parkrendszerbe.

3. TERVEZŐI MEGKÖZELÍTÉSEK ÉS ELVEK

Új tervezési elvek a 19. század végén Guillerme tanulmányozta Észak-Franciaország hidrológiai és hidraulikai viszonyainak fejlődését, és átfogó képet ad a változásokról a 19. századig.¹⁹ A városi fejlődést a topográfia és a hidraulikai technológia közötti összefüggés szemszögéből tanulmányozta. Ritka az olyan tanulmány, mely a városfejlődés és a hidrológia közötti viszonyt vizsgálja. Vitruvius és Kostof említik ezt a témát, de nem foglalkoznak részletesen a két tudományterület összefüggésével a történelem során.

Marceca rámutat arra, hogy a technológia a városfejlődésben a 19. században egyre meghatározóbbá vált, részben az egészséges város iránti kutatás, részben mérnökök városépítésben betöltött növekvő szerepe miatt.²⁰ A túlszűfolt városokban az egészségesebb életfeltételek megteremtését szolgáló kutatás során az építészek elvesztették vezető szerepüket, átadva azt a mérnököknek. Abban az időben a várostervezéshez és

-rendezéshez mérnöki ismeretekre volt szükség, a szennyvízhálózat, úthálózat és az esővíz-elvezető rendszerek építésében szerzett tapasztalatra. Hasonló folyamat zajlott le a parktervezésben is; már nemcsak a korábban magánparkokat tervező kerttervezők vettek részt a városi zöldfelületek tervezésében. Itt is megjelentek a mérnökök, akik terveikben technológiai megoldást nyújtottak a korabeli problémákra. Alphand például építőmérnök volt, aki a párizsi 'Ecole des Ponts et Chaussées' mérnöki iskolában tanult.²¹

Kostof felvet egy érdekes kérdést azzal kapcsolatban, hogy a parktervezés hogyan hatott a várostervezésre. Úgy érvel, hogy a barokk parktervezési elveket felhasználták a várostervezésben és új városok alaprajzainak készítése során. Le Notre-t az új térbeli művészet elismert mesterének tekinti, aki a nagy tereket úgy tervezi és szervezi meg, hogy az a régi városok modernizálásánál is jól használható módszer legyen. Tervezési alapelveit, mint pl. a hármas elágazás, az egyenes vonalak sugárutak nyomvonalaként, és a „mall” mint szabadtér, rendre használták és továbbfejlesztették a városok modernizálása során, először Párizsban, később máshol is.²²

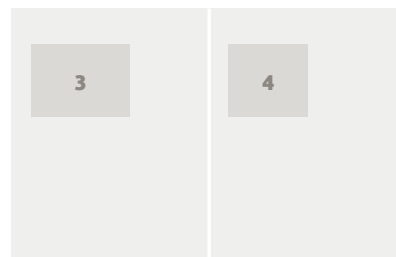
Egy másik új várostervezési eszmény a szociális igazságosság, mely a városla-

19 Guillerme, A.: *Les temps de l'eau – La cité, l'eau et les techniques – Nord de la France Fin IIIe - Début XIXe siècle.* Seyssel, Champ Vallon, 1983.

20 Marceca, M.L.: *Reservoir, circulation, residue – J.C.A. Alphand, technological beauty and the green city.* Lotus International (1981) 1 # 30. p 57-81.

21 Lavedan, 1952. op. cit.

22 Kostof, S.: *The city shaped – Urban patterns and meanings through history.* London, Thames & Hudson, 1999.

3. ábra/fig.:

Rotterdam 2. sz. Vízhalozati terve; A Maas folyó bal és jobb parti, valamint a folyó menti project elemek¹⁷ / Waterplan 2 for Rotterdam; main projects on both the left and the right bank and the river Maas as third part of the watershed¹⁶

4. ábra/fig.:

A Város és a Park kapcsolata Stockholm városépítészeti tervében: a belváros (park a városban) és a külső városrészek (város a parkban)³² / The distinction between the inner city (the park in the town) and the outer city (the town in the park) applied to urban planning of Stockholm³¹

of the role of engineers.¹⁹ To solve the problems of creating better conditions for the overcrowded city, architecture lost its primacy and the engineers took over. Urban planning and design at that time needed technological knowledge and experience for the construction of sewage, road and drainage systems. The same goes for the design of green space; garden designers who were engaged in the design private parks were no longer the only ones engaged in the design of green space. Also here the engineers made their way in design by applying new techniques to contemporary problems of that time. Alphand is an example of a civil engineer from the engineering school 'École des Ponts et Chaussées' in Paris.²⁰ Kostof brings up an interesting issue on how park design has influenced urban design. He argues that the Baroque principles of park design have been used in urban design and layout of cities. He considers Le Nôtre as the 'acknowledged master' of this new spatial art of laying out and organising of large spaces that could be applied in the modernisation of old cities. Its design principles like the trivium, the straight line in the form of boulevards and the mall as open space, all have been used and evolved into the modernisation of

cities. First in Paris but later on also elsewhere.²¹ Another issue that emerged in the design of cities is the idea of social justice; the urban landscape as social space. Here the creation of acceptable living conditions for people from a social point of view.²² This last issue is certainly not only at hand in Paris but also in the rest of Europe. In many cases this issue was approached in the development of utopian models for the city and the landscape like Thomas More, Owen, Charles Fourier and others. Geddes not only put forward the importance of surveys in the preparation of plan making but also advocated the key role of people living in the city and the creation of conditions for social life.²³

Levels of intervention and design means

A design approach in landscape architecture is first of all based on the distinction between levels of intervention; the strategy of the landscape development, the structure of the plan and the materialisation of form. A strategy is defined by the program, the context of the plan and the design idea. The three form the basis for the development of a first design concept that is used as a guideline in the design process. It can be considered as

¹⁹ Marceca, M.L.: *Reservoir, circulation, residue* – J.C.A. Alphand, technological beauty and the green city. *Lotus International* (1981) 1 # 30. p 57-81.

²⁰ Lavedan, 1952. op. cit.

²¹ Kostof, S.: *The city shaped – Urban patterns and meanings through history*. London, Thames & Hudson, 1999.

²² Duby & Agulhon, 1958. op. cit.

²³ Geddes, P.: *Cities in evolution – An introduction to the town planning movement and to the study of civics*. London, Williams & Norgate, 1915.

kóknak megfelelő életfeltételek teremtését tűzte ki célul, szociális indíttatásból.²³ Ez utóbbi elv nemcsak Párizsban, hanem Európa más részein is fontos volt. Sok esetben ezt az eszményt utópista város- és zöldfelületi modellekkel próbálták megközelíteni, mint Thomas More, Owen, Charles Fourier és mások. Geddes nemcsak a geodéziai felmérés készítését javasolja a tervezés során, de kiáll a városlakók várostervezésben betöltött kulcsszerepe, valamint a közélet feltételeinek megteremtése mellett is.²⁴

A beavatkozási szintek és ezek tervi jelentése

A tájépítész tervező megközelítése elsősorban a beavatkozás különböző szintjei közötti különbségtételre alapul; tájépítészeti fejlesztés stratégiája, a tervi struktúra, a formai megjelenés. A stratégiát a tervezési program, a tervi összefüggések és „design szintű” ötlet határozzák meg. Ez a három képezi az első koncepció szintű terv alapját, mely mintegy vezérfonalként, hosszú távú célkitűzésként működik a tervezési folyamat során. A stratégiával kapcsolatban Vroom a holland tájépítészeti közelmúltbeli történetéről írt könyvének előszavában rövid áttekintést ad a különböző tervezési megközelítésekről és megkülönböztet három hosszú távú stratégiát; történeti folyamatoság, funkcionalizmus, rugalmasság.²⁵

A három elv a jelen cikk összefüggésében is értelmezhető; egy városi park mint a városi táj egy részének tervezése, a parkrendszer mint a városfejlesztés strukturális koncepciója, és a városi táj tervezése mint hosszú távú stratégia.

Strukturális szinten a közlekedés rendszere és elérhetősége, a vízfolyások és a víz szikkasztása kulcsfontosságú elemek. Először a meglévő tájszerkezetet vesszük figyelembe. Másodikként az ilyen szintű beavatkozás mindig magába foglalja a víz- és a közlekedési rendszer átszervezését is. Az infrastruktúra mindig mozgó rendszereket foglal magába,

emberi és természetes mozgásokkal.²⁶ Regionális szinten a folyókat strukturális elemeknek tekinthetjük a városi tájban, például Londonban vagy Párizsban.²⁷

Formai megjelenés szintjén az adott ötletnek formai megoldásáról és „tárgyasulásáról” van szó, mely az anyaghasználatban, a szilárd felületekben és a különböző típusú átmenetekben manifesztálódik. Ez a szint a leginkább látható, a táj látványa, illetve tájhasználat formájában.

Urbánus vagy szuburbánus

Bármely tervezési megközelítés alapkérdése, mi a nézőpont a beavatkozás illetve a tervkészítés mögött. A városi parkok esetében a természet kontra kultúra kérdés általános nézőpontjáról van szó, és megkülönböztethetünk két, gyökeresen eltérő elvet; az urbánus és szuburbánus megközelítést. A szuburbánus megközelítés alapján véve városellenes, és a vidék idillikus szemléletében gyökerezik. Az urbánus megközelítés a városiasságban és a városi kultúra különböző formáiban gyökerezik; a város egy urbánus táj, egy olyan hely, ahol az emberek együtt élnek, mert jó a városban élni és dolgozni.²⁸ A 19. századtól kezdve sok ember költözött és költözik a városokba.²⁹

A kertváros mozgalom tervezési célja, hogy több zöld legyen a városban, de egyedi zöldfelületek szintjén, ez teljesen eltér attól a megközelítéstől, mely városi parkok kialakítását tűzi ki célul, mint például a 'Népkert' mozgalom, melyben szociális elemek is fontos szerepet játszottak. Az urbánus kontra szuburbánus megközelítés a városi táj és így a városi parkok tervezésében mindig szerepet játszik. Valójában az az elkülönítés, melyet Chadwick (1966) tesz, mutatja a város és a park közötti viszony két alapvető koncepcióját; 'park a városban' kontra 'város a parkban', mely szintén az urbánus és szuburbánus megközelítés különbségéből fakad.³⁰ A 'város a parkban' helyzetre példaként említi Robert Owen 'Garden city' mozgalmát, vagy Tony Garnier Cité Industrielle-jét.

²³ Duby & Agulhon, 1958. op. cit.

²⁴ Geddes, P.: *Cities in evolution – An introduction to the town planning movement and to the study of civics.* London, Williams & Norgate, 1915.

²⁵ Vroom, M.J. (red./ed.): *Buitenruimten – ontwerpen van Nederlandse tuin- en landschapsarchitecten in de periode na 1945 – Outdoor space – Environments designed by Dutch Landscape Architects since 1945.* Amsterdam, Thoth, 1992.

²⁶ Motloch, J.L.: *Introduction to Landscape Design.* New York, John Wiley & Sons Inc., 2001, 2nd ed.

²⁷ Mann, R.: *Rivers in the city.* Newton Abbot, 1973., Kostof, 1999. op. cit.

²⁸ Olsen, D.J.: *The city as a work of art – London Paris Vienna.* New Haven, Yale University Press, 1986.

²⁹ *Cities.* *Scientific American* 213 (1965) sept.

³⁰ Chadwick, 1966. op. cit.

the goals of the plan for the long term. For the strategy, Vroom gives in his introduction to recent practice in Dutch landscape architecture, a very short overview of design approaches and distinguishes three long-term strategies; historical continuity, functionality, flexibility.²⁴ The three are also applicable in the context of this article, the design of parks as elements in the urban landscape, the park systems as structural concept for urban development and the planning and design of urban landscape as strategies for the long term. At the structural level transport systems & access and water flows & drainage are the core factors. First of all the existing landscape structure is taken into account, secondly this level of intervention always comprises the water system and the road system. Infrastructure always includes systems of flow, movement systems both natural and human.²⁵ At a regional level, rivers can be considered as structural elements in the urban landscape like for instance in London and Paris.²⁶ At the level of materialisation of form the actual shaping and materialising of ideas takes place based on the use of materials, hardening surfaces and the form of different types of transitions. This is the level which is most visible, the form of the daily landscape and its use.

Urban and suburban

A fundamental question for any design approach is what viewpoint is behind the interventions and plan making? In the case of urban parks the general viewpoint of nature vs. culture is at hand and we can distinguish two fundamentally different concepts; the urban and the suburban. The suburban is basically anti-urban and is rooted in the rural and pastoral ideas. The urban is rooted in urbanity and different forms of urban culture; the city as a place where people live together because the city is a good place to live and work; the city as an urban landscape.²⁷ From the 19th century

on till now great numbers of people have moved towards the city and still do.²⁸ The 'garden city movement' was a design approach to bring more green space to the city at an individual level and was quite different from the approach of the making of urban parks for instance the 'volkspark' where also social factors played a role. Urban vs. suburban play a role in all planning and design of urban landscapes and thus also in urban parks. In fact the distinction Chadwick makes as two fundamental concepts for the relation between the park and the town; the park in the town vs. the town in the park, has also resulted in the difference between urban / suburban.²⁹ For 'the town in the park' he mentions as examples the Garden City movement of Robert Owen and the Cité Industrielle of Tony Garnier. The new town movement right after WWII is based on similar ideas; living outside the city. Nilsson uses the principle of the 'town in the park' applied to the urban development of Stockholm in the outer city (fig. 4).³⁰

The park in the town treats the park as an element in the urban landscape, similar to how Kostof deals with public parks in his study 'The city assembled'.³² After WWII, it has evolved into a series of different types of parks based on different functions and locations in the urban landscape; gardens, rooftop gardens, cemeteries, children's playgrounds, facilities for outdoor sports, neighbourhood parks, regional parks. It has further developed to the earlier mentioned concept of 'park systems' and eventually to 'urban landscapes' as object of planning and design. Parks and green space in the city also function as a form of 'nature'. Sporn considers urban green space and parks as a representation of nature in the city; it expresses the relation between nature and culture.³³

24 Vroom, M.J. (red./ed.): *Buitenruimten – ontwerpen van Nederlandse tuin- en landschapsarchitecten in de periode na 1945 – Outdoor space – Environments designed by Dutch Landscape Architects since 1945*. Amsterdam, Thoth, 1992.

25 Motloch, J.L.: *Introduction to Landscape Design*. New York, John Wiley & Sons Inc., 2001, 2nd ed.

26 Mann, R.: *Rivers in the city*. Newton Abbot, 1973., Kostof, 1999. op. cit.

27 Olsen, D.J.: *The city as a work of art – London Paris Vienna*. New Haven, Yale University Press, 1986.

28 *Cities*. *Scientific American* 213 (1965) sept.

29 Chadwick, 1966. op. cit.

30 Nilsson, L.: *Stockholm and green space 1850-2000; an introduction*. in: Clark, P.: *The European city and green space – London, Stockholm, Helsinki and St. Petersburg 1850-2000*. Aldershot, Ashgate, 2006. p 99-111.

31 Nilsson, 2006. op. cit.

32 Kostof, S.: *The city assembled – The elements of urban form through history*. London, Thames & Hudson, 2004.

A II. Világháború utáni városépítő mozgalmak hasonlóan a városon kívüli élet elvén alapultak. Nilsson a város a parkban elvet alkalmazza Stockholm külső részének városfejlesztésében³¹ (4. ábra).³²

A 'park a városban' elv a parkot, mint a városi táj egyik elemét tekinti, hasonlóan Kostof megközelítéséhez "Az összerakott város" című tanulmányában.³⁴ A II. Világháború után kialakultak különböző elhelyezkedésű és eltérő használati funkciójú parktípusok a városi tájban: kertek, tetőkertek, temetők, játszótérek, kültéri sportolásra alkalmas helyek, lakókörzeti parkok, regionális parkok. Ez fejlődött tovább a korábban említett 'parkrendszerekké', majd városi tájjá, mint a nagyléptékű és objektum szintű tervezés tárgya. A városban a parkok és zöldfelületek, mint a 'természet' formái jelennek meg. Spirn úgy tekint a városi parkokra és zöldfelületekre, mint a természet képviselőire a városban, ezek fejezik ki a kultúra és természet közötti kapcsolatot.³⁵

La Villette - a park, mint városi táj

Azt az elképzelést, hogy városi tájat kell létrehozni különálló parkok helyett, gyorsította a párizsi La Villette nemzetközi tervpályázat a múlt század 80-as éveiben³⁶ (5. ábra). A Tsumi által alkalmazott tervezői megközelítés szerint a különböző funkciók különböző rétegekre kerülnek, melyeket ő pontok (folyó-k), vonalak (a promenádok és a kapcsolatok) és felületek (a zöld és a szilárd burkolatok) formájában jelenített meg (6. ábra).

Bár a rétegek mint olyanok megjelennek a parkban, mégis gyakori félreértés, hogy a rétegek szerinti megjelenítést tervezési módszerként fogják fel, bár a tervezés lényege inkább rétegek egymásra helyezése. Tájépítészeti tekintetben a tervpályázat elmozdulást hozott a parktervezéstől a városi táj tervezés irányába. A tervezési helyszín városi barnamezős terület. Ezért is tér el a tervezői

megközelítés a Les Halles/ Beaubourgban, Bercy-ben vagy a korábbi Citroën autógyár területén kialakított Citroën parkban alkalmazottól. Végül soron a tervpályázat hozzájárult a „stílus alapú” tájépítészet további elhalványulásához. Az elkészült szabadtér továbbra is egy 'laboratórium', ahol látható, hogy a terület használata idővel hogyan fejlődik; egyelőre a La Villette jól funkcionál, és új színfolt a párizsi parkok és szabadtérek széles választékában (5. ábra, 6. ábra).

Meglévő és új tervezésű parkok

Minden európai városban sok meglévő park található, de új parkokat is létesítenek. A meglévő és új parkokkal kapcsolatos tervezői hozzáállás jelentősen eltér. Új parkok esetében a kiindulás a tervezési program és a helyszíni adottságok, meglévő park esetében van meglévő terv. Sok parknál a tervek evolúciója hosszú ideig tartott, például a Tuillériák kertje esetében, míg a Louvre körüli zöldfelületté vált. A párizsi Citroën park területén a korábbi autógyárból semmi sem került megőrzésre. Bár a terület topográfiját, a Szajna irányú lejtést integrálták a tervbe, teljesen új városi parkot terveztek. A lejtés figyelembevétele meghatározta a terv fő orientációját, mely a folyó látványa. A lejtéviszonyokat hangsúlyozzák a víz különböző megjelenési formái, pl. szökőkutak, folyóvizek, állóvizek. A növénykiültetés szokatlanul gazdag formai és növénytextúra szempontból, rendkívül szín pompás. Gilles Clément kerttervező rá jellemző dinamikus szemlélettel állította össze a növénykiültetési tervet, és így ez jelentős tervi elem lett; az egyes növénycsoportok vagy fajok idővel változatos formákká fejlődnek az üzemeltetés és fenntartás függvényében.³⁷

Az utóbbi évtizedekben a globalizáció is hatott a városépítészetre. Moulaert tanulmányában vélemények sora található, mely ezzel a témával foglalkozik különböző perspektívából.³⁸ A városok egyre inkább gazdasági központoknak

31 Nilsson, L.: *Stockholm and green space 1850-2000; an introduction.* in: Clark, P.: *The European city and green space – London, Stockholm, Helsinki and St. Petersburg 1850-2000.* Aldershot, Ashgate, 2006. p 99-111.

32 Nilsson, 2006. *op. cit.*

33 Nilsson, 2006. *op. cit.*

34 Kostof, S.: *The city assembled – The elements of urban form through history.* London, Thames & Hudson, 2004.

35 Spirn, A.W.: *Urban nature and human design.* GHI Bulletin (2006) #39. p 45-64.

36 Holden, R.: *An urban park for the 21st century – The competition.* Landscape architecture 73v(1983) july. p 66-69., Barzilay, M. & C. Hayward & L. Lombard-Valentino: *L'invention du parc – Parc de la Villette, Paris – Concours International – International competition 1982-1983.* Paris, 1984.

37 Clément, G.: *Le jardin en mouvement – de la vallée au parc André Citroën.* Paris, 1994.

38 Moulaert, F. & A. Rodriguez & E. Swyngedouw (eds.): *The globalized city – Economic restructuring and social polarization in European cities.* Oxford, Oxford University Press, 2005.

Parc de la La Villette; a park as an urban landscape

The idea of the creation of 'urban landscapes' as opposed to individual parks has been catalysed by the international competition for 'Park de la Villette' in Paris in the 80s of the last century (fig. 5).³⁴ The design approach Tschumi applied is based on the idea of layering different functions that he formalised in points (the follies), lines (promenades & connections) and surfaces (the green and hardened surfaces) (fig. 6).

Even though the layers are represented as such; a common misunderstanding is that the representation in layers is also seen as design method but design is more that superimposing layers. For park design and landscape architecture in general the competition has marked a change in viewpoint from design of individual parks towards the design of urban landscapes. The site was also an urban renewal area. Also in this respect the approach has been different from the plans for Les Halles / Beaubourg, Bercy and the site of the former Citroën plant which is now the Parc Citroën. Finally the competition has contributed to the further fading away of 'style-based design'. The realised plan remains a 'laboratory' to see how its use will develop over time; so far it did well and it has added a new dimension in the already rich palette of Parisian parks and public spaces.

Existing and newly designed parks

In all European cities there is now a large number of existing parks but also new parks are still added to that. The design approach of existing and new parks differs considerably. For newly designed parks the start is the program and the existing site, for existing parks there is also an existing plan. In some cases the evolution of plans for the park has taken a long time, for instance in the case of the Jardin des Tuileries to the green space around the Louvre. In

the case of the plan for the Parc Citroën in Paris, nothing of the former car plant has been used in the plan. The topography of the site, sloping towards the Seine, has been used but a completely new plan has been made for an urban park. Working with the slope defines the main orientation for the plan; the view of the river. Water in different forms like fountains, flowing water and still water add to the main topography. Plantation is used in an unusual rich variety of form, texture and colour. The landscape architect Gilles Clément has used his dynamic viewpoint on plants and plantation as design material; each species or group of plants will itself develop over time in a rich variety of different forms depending on management and maintenance.³⁵

In the recent decades the issue of globalisation also influenced urban planning. In the study of Moulaert et al. a series of contributions is dealing with this issue from different perspectives.³⁶ Cities are more and more considered as economic centres that boost economic growth and thus the idea of the city as place to live tends to move to the background. Specifically the role of green space, parks in this contemporary context is dealt with by Walker & Duffield, and Ward Thompson.³⁷ There is a general assumption among professionals and users that green space also has socio-economic benefits but there are very few studies on how this can be quantified.³⁸ In general the quantification of qualitative aspects in research still is a major issue, not only for design disciplines.

4. RESEARCH ON THE PLANNING AND DESIGN OF URBAN PARKS

Landscape architecture is now moving from 'program-based design' – where the program is determining the design approach – towards 'knowledge-based design'. In knowledge-based design

³³ Spirn, A.W.: *Urban nature and human design. GHI Bulletin (2006) #39. p 45-64.*

³⁴ Holden, R.: *An urban park for the 21st century – The competition. Landscape architecture 73v(1983) july. p 66-69., Barzilay, M. & C. Hayward & L. Lombard-Valentino: L'invention du parc – Parc de la Villette, Paris – Concours International – International competition 1982-1983. Paris, 1984.*

³⁵ Clément, G.: *Le jardin en mouvement – de la vallée au parc André Citroën. Paris, 1994.*

³⁶ Moulaert, F. & A. Rodriguez & E. Swyngedouw (eds.): *The globalized city – Economic restructuring and social polarization in European cities. Oxford, Oxford University Press, 2005.*

³⁷ Walker, S.E. & B.S. Duffield: *Urban parks and open spaces – an overview. Landscape Research 8 (1983) 2. p 2-12., Ward Thompson, C.: Urban Open Space in the 21st Century. Landscape and Urban Planning, 60 (2002) p 59-72.*

³⁸ More, T.A. & T. Stevens & P. Geoffrey Allen: *Valuation of urban parks. Landscape and Urban Planning 15 (1988) p 139-152.*

tekinthetők, melyek a gazdasági növekedés motorjai, és így a várost lakóhelyként kezelő felfogás manapság háttérbe szorul. A zöldfelületek, parkok szerepével ebben a mai összefüggésben sokat foglalkozott Walker & Duffield és Ward Thomson.³⁹ Az az általános vélekedés a szakemberek és parkhasználók körében, hogy a zöldfelületeknek kedvező szociális és végső soron gazdasági előnyei vannak, de kevés kutatás foglalkozott azzal, hogyan lehet ezt számszerűsíteni.⁴⁰ Általános problémát jelent a kutatásban a minőségi aspektus számszerűsítés, nem csak a tervezésben.

4. VÁROSI KÖZPARKOK TERVEZÉSÉVEL KAPCSOLATOS KUTATÁSOK

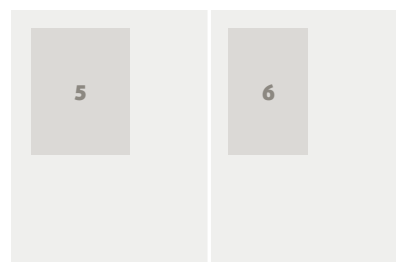
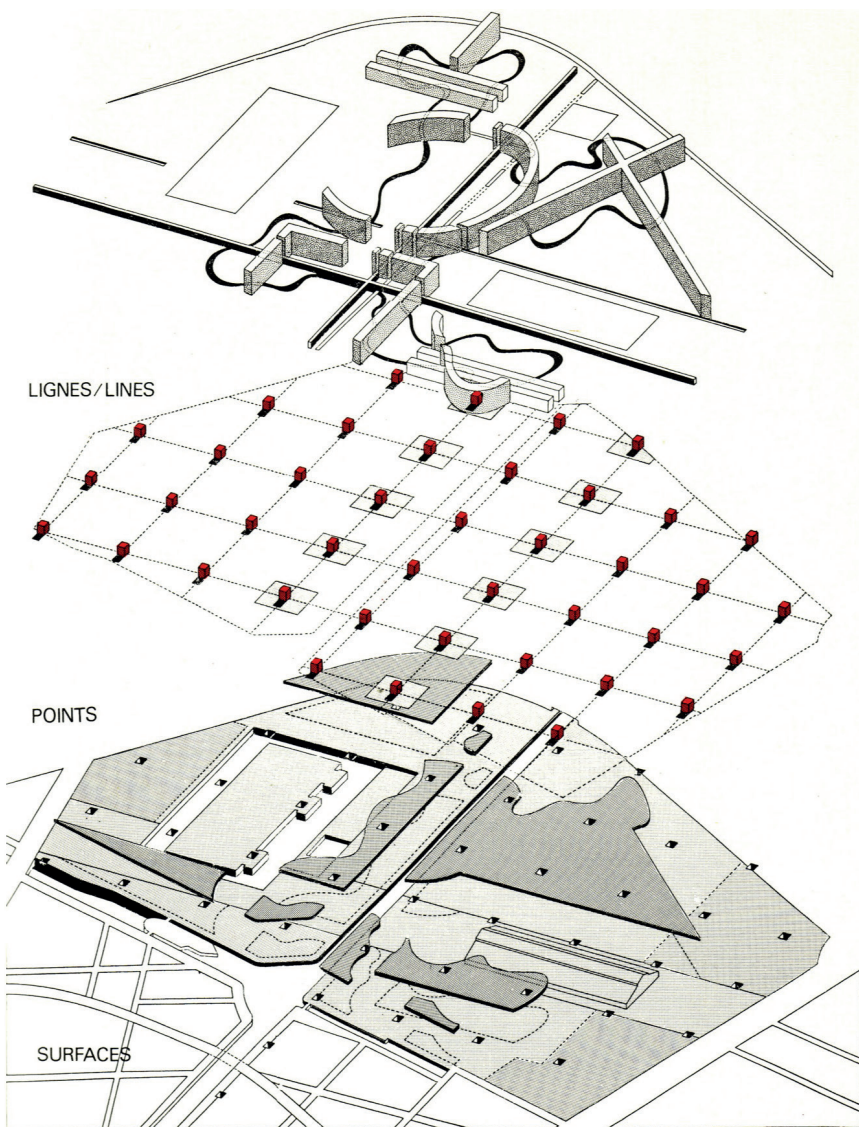
A kerttervező szakma manapság mozdul el a 'program alapú tervezéstől', ahol a program szabja meg a tervezői megközelítést, a tudás alapú tervezés irányába, melyben a tervezői megközelítés mögött explicit tervezői tudás

áll. A precedensanalízis egy módszer, mely hozzájárulhat az explicit tervezői tudás kialakulásához. A tájépítészek alapvető szerepe a városi tájak különböző mélységű tervezésében, mely a táj és a terv dinamikáján alapul, a tervezői tudás egyik gyakorlati alkalmazása.

Precedensanalízis

Az évek során számtalan kertépítészeti terv készült különböző közparkokra különböző időkben és eltérő földrajzi helyeken. A tájépítész szakma számára létfontosságú egy olyan explicit tudásanyag összeállítása és a kutatás, mely implicit módon határozza meg a tervet és a tervezői gondolkodást. Ez a tudás kutatással fejleszthető. Háromféle kutatási módszer különíthető el; evidenciákra alapuló kutatás, precedensanalízis és használatbavétel utáni értékelés (POE). A továbbiakban a precedensanalízist elemezzük részletesen. A precedensanalízis a kapcsolatot kutatja a termék (terv) és a folyamat (tervezési módszer) között. A fő kérdés, hogy

³⁹ Walker, S.E. & B.S. Duffield: *Urban parks and open spaces – an overview. Landscape Research 8 (1983) 2. p 2-12.*
⁴⁰ Ward Thompson, C.: *Urban Open Space in the 21st Century. Landscape and Urban Planning, 60 (2002) p 59-72.*
⁴¹ More, T.A. & T. Stevens & P. Geoffrey Allen: *Valuation of urban parks. Landscape and Urban Planning 15 (1988) p 139-152.*

5. ábra/fig.:

A párizsi Parc de la Villette, a park tágabb környezete a Canal de l'Ourc csatornával / The Parc de la Villette, the périphérique that surrounds the park and the Canal de l'Ourc (GUIDE MICHELIN)

6. ábra/fig.:

A Parc de la Villette struktúrája: pontok (fókuszok - folly), vonalak (sétányok) és felületek / The Parc de la Villette, point (follies), lines (promenades) and surfaces (Tschumi, 1987)

the approach is based on explicit design knowledge. Precedent analysis is one way of contributing to explicit design knowledge. The fundamental role of landscape architecture in the planning and design of urban landscapes based on the dynamics of landscape and design, is an application of this design knowledge in practice.

Precedent analysis

Over the years a vast number of plans for public parks with a great variety in time and space, have been made. For the discipline of landscape architecture it is important to develop an explicit body of knowledge that is implicit in the projects and the minds of designers; a search for explicit design knowledge. This knowledge can be developed by research. Three types of research can be distinguished for the development of this research; research on evidence, precedent analysis and post-occupancy evaluation (POE). Here we pay attention to precedent analysis. Precedent

analysis searches for relations between product (plan) and process (design methods). The main research question is: how design means are used at different levels of intervention to achieve certain results. In all practice and teaching the analysis of plans plays a role, but mostly on an anecdotic way and individual level; it is largely implicit. In the last decades with its massive production of plans, have shown to emerge a rise of interest in precedent analysis. Precedent analysis is the analysis of plans based on an explicit analytical framework so that different plans, in different contexts and by different designers can be compared on the basis of design means. In architecture, precedent analysis is already a common research topic. For landscape architecture it still has to be developed as research approach. The main problem is to set up an analytical framework that comprises the dynamics of landscape form and design.³⁹

39 Toorn, M. van den & A. Guney: *Precedent analysis in landscape architecture; in search of an analytical framework.* in: Roozenburg, N.: *Diversity and unity – IASDR2011 – 4th World Conference on Design Research.* Delft, Delft University of Technology, 2011 p. 11.

a tervezői eszközöket miként alkalmazzák a beavatkozás különböző szintjein az eredmény érdekében. A tervezés és oktatás során a tervek vizsgálata ma is fontos, de jellemzően anekdotikus szinten és egyénileg; jellemzően implicit módon. Az utóbbi évtizedekben készített nagy mennyiségű tervnek köszönhetően egyre növekszik az érdeklődés a precedensanalízis iránt. A precedensanalízis egy olyan vizsgálati módszer, mely explicit analitikus keretprogramra épül, és lehetővé teszi, hogy különböző kontextusban, különböző korokban, különböző tervezők által készített tervek összehasonlíthatók legyenek a tervi eszközök szintjén. Az építészetben a precedensanalízis ma már egy gyakori kutatási téma, a tájépítész szakmában mint tervezői megközelítés még kidolgozandó. A legfőbb gond egy olyan analitikus keret felállítása, mely magába foglalja a tájépítészeti formák és tervek dinamikáját.⁴¹

Különböző tájépítészeti megközelítések; az épített táj, vagy a táj építésze
Korábban bemutattuk, hogy a természetes táj hogyan befolyásolhatja a városi tájtervezési feladatokat. Első „mód” a táj teljes figyelmen kívül hagyása; akár a helyszín kiválasztásában, vagy olyan helyszíni tervezésben, mely csak a tervezési programra alapul és egyedüli célja a befektető számára megfelelő mennyiségű profit biztosítása. Hollandiában sok új városrész alakul ilyen módon. Az ország mélyebben fekvő részén a mélyfekvésű tervezési területre egyszerűen homokot rétegeztek, hogy megfelelő magasságú építési helyszín alakuljon ki, és később itt olyan zöldfelületek alakulnak ki, melyek semmi kapcsolatban nincsenek az eredeti helyszínnel. Ez a megközelítés elsősorban építészekre jellemző, akik a hollandiai városrészfejlesztések zömét tervezik.

A második lehetőség, amikor a tervezők figyelembe veszik a helyszínt és jellemzőit, de passzív módon használják ezeket. Hasznosítják ugyan a hely-

színt mint adottságot, de nincs kölcsönhatás a táj dinamikája és az ezek mögötti erők között. Például előfordul, hogy a rétegvonalak követésével integrálják a topográfiát a tervbe. Ez a megközelítés jellemzi a várostervezőket.

A harmadik megközelítés során nem csak passzív formában vesszük tekintetbe a táji karaktert, hanem a meglévő táj dinamikájával is tervezünk. A tájépítészeti terv a táj, mint természetes rendszer ismeretére épül, és beépíti ezt a tudást a tervezési eszközök és célok közé. Ez azt jelenti, hogy a tájépítészeti stratégiában ezek a folyamatok felhasználhatók vagy a jelenlegi folyamatok alkalmazása szintjén, vagy a folyamatok átirányításával. A meglévő és tervezett, a program és helyszín, a minta és természetes folyamat közötti dinamikus kölcsönhatás tipikus tájépítész gondolkodás és munkamódszer, amelyre referenciák találhatóak Halprin, Ward Thompson, Hauxner, Hough, és Spirn tanulmányaiban.⁴²

KONKLÚZIÓ

Tervezői megközelítés

Tapasztaljuk, hogy a városi parkok már nem csak monofunkcionális zöldfelületek, hanem a vizekkel és a domborzattal együtt a városi táj és kultúra részei. A városi parkok, mint a városi táj részei az idők során alakultak ki, az egyes parkoktól és zöldfelületi elemektől a parkrendszereken át a zöld- és kék hálózatok felé. Ez teljesen új tervezői megközelítést és gondolkodásmódot követel.

Az irány a meglévő parkok integrálása, mely során a várost, mint urbanizált tájat speciális természeti rendszernek tekintjük, különösen nagy léptékben és hosszú távon, kezdve a természetes vizekkel, melyek a városi táj struktúrájának az alapjai. Első lépés tehát a vízgyűjtő terület meghatározása a meglévő domborzati viszonyok alapján. ●

⁴¹ Toorn, M. van den & A. Guney: *Precedent analysis in landscape architecture; in search of an analytical framework.* in: Roozenburg, N.: *Diversity and unity – IASDR2011 – 4th World Conference on Design Research.* Delft, Delft University of Technology, 2011 p. 11.

⁴² Halprin, L.: *Cities.* Cambridge, MIT Press, 1972., Ward Thompson, 2002. *op. cit.*, Hauxner, M.: *Open to the sky – The second phase of the modern breakthrough 1950-1970 – Building and landscape, spaces and works, city landscapes.* Copenhagen, The Danish Architectural Press, 2003., Hough, M.: *City form & natural process – A basis for sustainability.* London, Routledge, 1994/2004, 2nd ed., Spirn, 2006. *op. cit.*

Different types of comprising the landscape in design; the landscape of architecture vs. the architecture of landscape.

We have seen different examples of how the landscape can influence the planning and design of urban landscapes. First of all there is the case of total neglect of the landscape in whatever form; site selection and on-site design are just based on the program and the goal of the developer to make money. In Holland a large number of urban extensions was done this way. In the lower parts of the country the plan area was covered with sand as a basis for construction and afterwards green spaces were made without any relation to the site. This type of approach is mostly done by architects, which still make the majority of new urban extensions in Holland. A second option is that designers do take into account the site and its characteristics but use it in a passive way. That means they make use of it as a condition but there is no interaction with the dynamics of the landscape and the forces that are behind these dynamics. Examples are the making use of topography by following the contour lines. We see this type of approach often among urban designers. The third option is not only to take into account the characteristics of the site as passive form but also design with the dynamics of the existing landscape. The strategy of the landscape development is based on knowledge of the landscape as a natural system and applying them in the design means and principles. That means that in the strategy for the landscape development processes can be used to direct them either by using the existing processes or redirecting them. This dynamic interaction between existing and intervention, of program and site, of pattern and process based on the natural system is typical for the way landscape architects think and work and which we find references to in studies of Halprin, Ward Thompson, Hauxner, Hough and Spirm.⁴⁰

CONCLUSIONS

Design approach

We have seen that parks are no longer only monofunctional green spaces in the city but are part of a system together with water and topography of the urban landscape and ingrained in urban culture. The role of urban parks as part of the urban landscape has evolved over time, from individual parks and green spaces towards park systems and blue networks as part of the urban landscape. This requires a totally different design approach and way of thinking. Towards integration of the existing by relating the city as an urban landscape to the natural system, especially on the large scale and in the long run. Starting with the water system as a foundation for the structure of the urban landscape by defining the natural watersheds on the basis of the existing topography.

⁴⁰ Halprin, L.: *Cities*. Cambridge, MIT Press, 1972., Ward Thompson, 2002. *op. cit.*, Hauxner, M.: *Open to the sky – The second phase of the modern breakthrough 1950-1970 – Building and landscape, spaces and works, city landscapes*. Copenhagen, The Danish Architectural Press, 2003., Hough, M.: *City form & natural process – A basis for sustainability*. London, Routledge, 1994/2004, 2nd ed., Spirm, 2006. *op. cit.*

A VÁROSLIGET 200 ÉVE – TÉRSZERKEZETI ÉS PARKHASZNÁLATI VÁLTOZÁSOK EGY VÁROSI PARK ÉLETÉBEN

THE CITY PARK'S 200 YEARS – CHANGES IN SPATIAL STRUCTURE AND PARK USE IN THE LIFE OF AN URBAN PARK

SZERZŐ/BY: SZILÁGYI KINGA,
KANCZLERNÉ VERÉB MÁRIA

*"Eine ansehnliche Stadt muß in ihrem Umfang einen oder mehrere große offene Plätze haben, wo das Volk ...eine freie und gesunde Luft atmet, und die Schönheit des Himmels und der Landschaft sich wieder zum Genuß eröffnet."*¹

A városi parkok több évszázados történetük során folyamatosan változtak, a társadalmi megbízatás jellegétől, a kertművészeti stílus és formakincs módosulásától, a gazdasági adottságoktól, az általános viselkedési normáktól és a használati igényektől, elvárásoktól függően. A parkok látogatása, használata, a rekreációs szokások szintén koronként és régióként mások és mások.

De vajon vannak-e örök, változatlan értékek a városi parkok által nyújtott közjóléti szolgáltatások terén? Értéknek tekinthető-e a mai rohanó, technicizált, digitális világunkban az a szellemiség, ami a közpark mozgalmát a 18. század végén életre hívta? A polgárosodás, a gyors városfejlődés, az ipari forradalom, és a romló életkörülmények

és környezetminőség szorításában megszülető gondolat: a városi lakosságot a főúri parkok luxusával ellátni és fel-emelni kívánó hirschfeldi koncepció² szerte Európában értő fülekre talált. A közkertek (Volksgarten), a városi parkok és általában a közhasználatú városi zöld- és szabadterek – jó két évszázados fejlődéstörténetükkel – mára az élhető város alapvető kritériumait jelentik.

AZ ELSŐ VÁROSI PARKOK

A kertművészet az angol tájképi kertmozgalom révén nem csak a 18-19. század kiemelkedő művészeti ága (Gesamtkunstwerk) lett, hanem egyben a társadalmi megújulás eszközévé nőtte ki magát. A 17-18. században Európa-szerte sorra nyíltak meg a köz számára a királyi és főúri kertek és vadsparkok.³ A 18. század végétől már jelentős átépítések zajlottak ezekben a kertekben, parkokban. De nem csak az új kertművészeti stílust vették át, felszabadítva a kerteket,

¹ C.L. Hirschfeld: *Theory der Gartenkunst*. In: Heinrich Nebbien: *Ungarns Volksgarten der Königlichen Frey-Stadt Pesth (1816)*. Herausgegeben und bearbeitet von Dorothee Nehring. Veröffentlichungen des Finnisch-Ungarischen Seminars an der Universität München. München 1981

Nebbien számára, ahogy a kor kertművészei, birtokrendezői és tájépitő alkotói számára is, a Hirschfeld által megfogalmazott, szociális, kulturális indíttatású városfejlesztési, kertéptészeti elvek mértékadóak voltak.

² A népkert (Volksgarten) társadalmi szerepével és tervezéseméletével Christian Cajus Hirschfeld (1742-1792) öt kötetes *Theorie der Gartenkunst* című könyvében foglalkozott részletesen.

³ 1659. évi megnyitásával a legkorábbi megnyitott kertek közé tartozik a nyiladékokkal feltárt porosz királyi vadaskert, a berlini Tiergarten. A londoni Hyde parkot még korábban, 1637-ben nyitották meg, de a látogatást később, a vadállomány védelme érdekében korlátozták (1705). Bécsben az első megnyitott kert a Prater volt. Mária Terézia 1759-ben nyitotta meg a látogatók előtt, de a park népszerűsége és látogatottsága miatt, a park megóvása érdekében 1764-ben korlátozta a látogatást. Attól kezdve csak a nemesek használhatták.

“Eine ansehnliche Stadt muß in ihrem Umfang einen oder mehrere große offene Plätze haben, wo das Volk ...eine freie und gesunde Luft atmet, und die Schönheit des Himmels und der Landschaft sich wieder zum Genuß eröffnet.”¹

Urban parks have been changing continuously during their century-long history, depending on the nature of their social mandate, the changes in garden art and the varieties of forms, the economic context, the general behavioural norms as well as usage needs and expectations. The visiting of the parks, their use, the recreational habits vary as well according to the different periods and regions.

But are there any eternal, unchanging values in the public welfare services urban parks offer? In today's rushing, technicized and digital world, can the mentality that led to the birth of the public park movement at the end of the 18th century be considered a value? The idea born in the grip of Embourgeoisement, the quick urban development, the industrial revolution, the deteriorating living conditions and the quality of the environment: The Hirschfeld concept,² aiming to raise the urban population and provide it with the luxury of aristocratic parks found listening ears everywhere in Europe. Public gardens (Volksgarten), urban parks and in general urban green and open spaces – with their development history of over two centuries – are fundamental criteria of a liveable city.

THE FIRST URBAN PARKS

Through the English landscape garden movement, garden art has not only become one of the most important artistic movements (Gesamtkunstwerk) of the 18th and 19th century, but also became the tool of social renewal. In the 17-18th century royal and aristocratic

gardens and wildlife parks opened their gates Europe-wide to the public.³ From the end of the 18th century significant refurbishments were underway in these gardens and parks. But not only the new style in garden art has been taken over, releasing the gardens, the plants from the strictly determined, architectural form variety of the late baroque. In the parks, already open to all visitors, the urban society needed pleasant experiences and recreation. Hirschfeld, an important garden-theoretician of his time, was deeply convinced that the urban park that he called people's garden, the experience of the open nature, liberates, enriches and educates urban citizens. In his book he explains that every city needs gardens and parks that can be used freely, but most of all allées, squares, promenades where urban citizens can breathe fresh air and which – just like a social melting pot – bring different social classes together. Gardens, according to the Hirschfeld, are educational areas in the open space, where the inhabitants of the city can learn natural sciences, culture, history, good manners, behaviour and morals.⁴

'A CITY FOR THE CITY'

It was in this zeitgeist that Heinrich Nebbien (1778-1841) from Lübeck lived, learned and worked, who wrote his name into the Hungarian history of garden art by the garden design of the City Wood (Stadtwäldchen) in Pest⁵ after the refurbishment of many Hungarian castle gardens in a classicist landscape garden style and also the landscaping and development of aristocratic estates based on global and aesthetic considerations. The City Park's (Városliget), or as it was called then, the City Wood's history took a turn 200 years ago, which embraced the spirit of that age, or, what is more, was far ahead of it. The former rich royal wildlife park

1 C.L. Hirschfeld: *Theory der Gartenkunst*. In: Heinrich Nebbien: *Ungarns Volksgarten der Königlichen Frey-Stadt Pesth (1816)*. Herausgegeben und bearbeitet von Dorothee Nehring. Veröffentlichungen des Finnisch-Ungarischen Seminars an der Universität München. München 1981

For Nebbien, as for the garden artists and estate landscapers and landscape contractors of the time, the socially and culturally motivated urban development and landscape architectural principles were significant.

2 The social role and design theory of people's gardens (Volksgarten) was studied in detail by Christian Cajus Hirschfeld (1742-1792) in his five-volume book *Theorie der Gartenkunst*.

3 With its 1659 opening the Prussian Royal Wildlife Park, the Berliner Tiergarten, disclosed with trenches, belongs among the earliest gardens to be opened. The Hyde Park in London was opened even earlier, in 1637, but later the visits have been restricted to protect the game stock (1705). The first garden opened in Vienna was the Prater. Maria Theresa opened it to the visitors in 1759, but due to the popularity and the high attendance of the park the visits have been restricted in 1764 in order to protect it. From then on, only the aristocracy could use it.

4 Hirschfeld's goal was the moral education of the population by the experience of nature. Parks are places suitable for the representation of national history where buildings, sculptures and monuments contribute to the spiritual enrichment of visitors, the transfer of historical knowledge and the strengthening of aesthetic sensitivity.

All royal cities should have such a public park serving the people's education, as a 'fundament for the patriotic garden art'.

5 Nebbien's landscape architectural works in Hungary: the estates and castle gardens of the Brunszvik family in Martonvásár and Dolná Krupá, the castle garden in Sávârşin in Transylvania, as well as the castle garden of the Andrásffy family in Betliar.

a növényzetet a késő barokk szigorúan determinált, architektonikus formavilágából. Az immár szabadon látogatható parkokban a városi társadalom számára kellett élményt, felüdülést nyújtani. Hirschfeld, a kor nagy kert-teoretikusa mélyen meg volt győződve arról, hogy az általa népkertnek nevezett városi park, a szabad természet élménye felszabadítja, gazdagítja és neveli a városi népeket. Könyvében kifejti, hogy minden városnak szüksége van szabadon használható kertekre, parkokra, de legalább fásított utakra, terekre, sétányokra, ahol a városlakók friss levegőt szívhatnak, s amelyek – mint valami társadalmi olvasztótégely – összehozzák a különböző néprétegeket. A parkok Hirschfeld szerint szabadtéri oktatóhelyek, ahol természetismeret, kultúrát, történelmet, jó modort, viselkedést, erkölcsöt tanulhat a város lakó.⁴

'VÁROS A VÁROSNAK'

Ebben a korszakban élt, tanult, dolgozott a lübecki származású Heinrich Nebbien (1778-1841), aki több magyarországi kastélykert klasszicista tájképi kertstílusban való átépítése és főúri birtokok átfogó és esztétikai szempontok szerinti rendezése-fejlesztése után a pesti Városerdő (Stadwäldchen) kerttervével írta be nevét a kertművészet hazai történetébe.⁵ A Városliget, vagy akkori nevén, a pesti Városerdő története 200 évvel ezelőtt vett a kor szellemiségét felvállaló, sőt, korát megelőző fordulatot. Az egykori gazdag királyi vadaskert a török időkben pusztasággá, mocsaras, homokos, kietlen vidékké vált. I. Lipót rendelkezése a 17. század végén került Pest város tulajdonába.⁶ A sokáig csak legeltetésre használt, Ökördülőnek (Ochsenflur) nevezett területet II. József rendelkezése fásították. A 18. század végén már Városerdőként említik a területet, és sokan keresték fel egy sétára, kirándulásra. 1794-ben Boráros János városbíró javasolta, hogy a Városerdőt

mulatókertként és üdülőhelyként alakítsák ki, ebből azonban nem sok valósult meg. Pár évvel később Batthyány József hercegprímás vette bérbe a várostól a területet, s a bormérési jog fejében elindította a terület rendezését, a mocsaras területek lecsapolását, utak építését, fasorok telepítését. A munkálatokat Witsch Rudolf városi mérnök irányította. A József nádor által 1808-ban alapított és a nádor vezetésével működő Királyi Szépítő Bizottság a Városliget közparkká alakítását beemelte a városfejlesztés programjába (1. kép).

1813-ban a Szépítő Bizottság által kiírt pályázaton a tervezés jogát Nebbien nyerte el, aki 1816-ra fejezte be a tervet (2. kép). A 'Város a Városnak' gondolat jegyében a népkert vagy városi park modelljét kívánta megtervezni, generációk sokaságának jól-létére, a természet-élmény magasztos megjelenítésére, az európai kertművészet különleges értékékként és egyben nemzeti emlékhelyként. Nebbien utazásai során lelkesen tanulmányozta az angol tájképi kerteket.⁷ Bár lehetőségeit tekintve nem vetekedhetett a kor nagy kerttervezőivel, P.J. Lennével vagy Pückler herceggel, de a szakmai felkészültség, a komplex látásmód és a tervezői kvalitás terén bizony vetekedett a kor nagy kerttervezőivel, és minden tekintetben élen járó alkotónak számított.

Ám nem csak tervező volt, hanem ő maga is részt vett a kivitelezésben, az építésben, és nyomon követte a munkálatokat. Elméleti munkássága is jelentős, hiszen a Városliget tervéről részletes leírást (mai megnevezésben műleírást) készített, amelyhez egy tervezéselméleti bevezetőt fűzött, s ebben a kertművészet történetének rövid összegzésén túl a népparkok jelentőségét, feladatát ismertette. A tanulmányban részletesen mutatta be a tervezés menetét, a tervezői gondolkodást, a funkcionális és téralkotói elképzeléseket.⁸

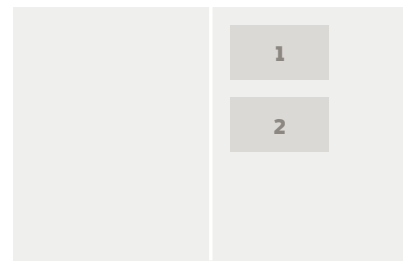
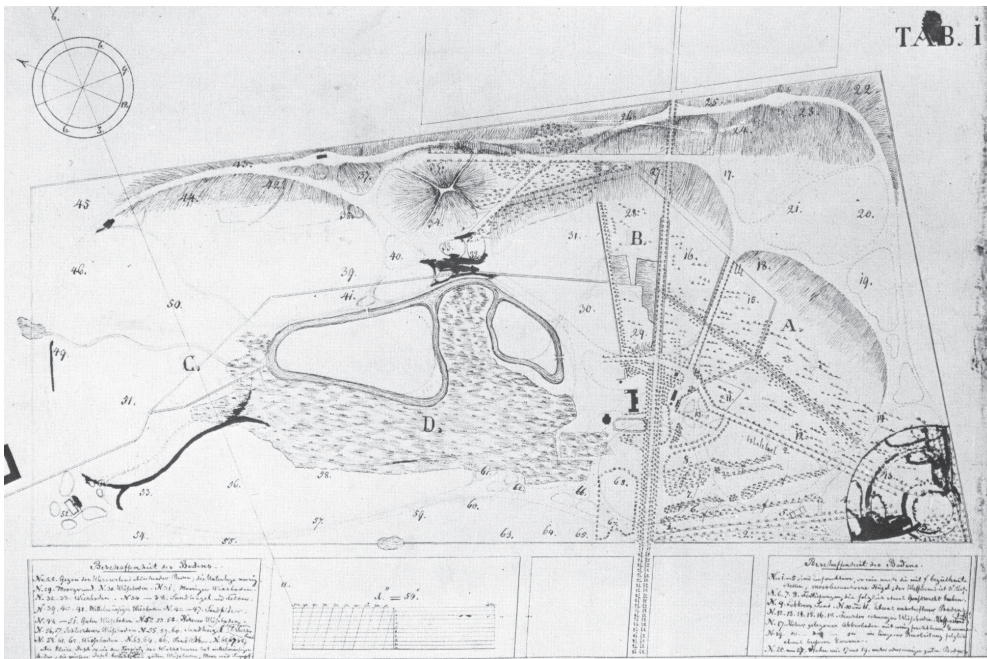
4 Hirschfeld célja a lakosság morális oktatása volt a természetélményen keresztül. A parkok a nemzeti történelem megjelenítésére alkalmas helyek, ahol épületek, szobrok és emlékművek segítik a látogatók szellemi gazdagodását, a történelmi ismeretek átadását, az esztétikai érzékenység erősítését. Minden királyi városban kellene ilyen népnevelő közpark, mint a „hazafias kertművészet alapja”.

5 Nebbien magyarországi kertépítészeti munkái: a Brunszvik család martonvásári és alsókorompai birtokai és kastélykertjei, az erdélyi soborsini kastélykert, valamint az Andrásyok felvidéki, betléri kastélykertje.

6 2013-ban Budapest történeti értékű közparkja megszűnt, mint fővárosi és XIV. kerületi közös tulajdon. A 2013. évi CCXLII. Tv. a Városliget megújításáról és fejlesztéséről (2013.XII.23) értelmében a Városligetben tervezett építési beruházások állami feladatnak minősülnek, és a közfeladat ellátásához szükséges terület ingyenesen, 99 évre az állam 100%-os tulajdonában álló Városliget Ingatlanfejlesztő Zrt. tulajdonába kerül. A törvény a Városligetet a fejlesztési célokra rendeli alá azzal, hogy az építési szabályzat készítése és jóváhagyása során nem kell alkalmazni az országos településrendezési és építési követelményekről szóló kormányrendeletben meghatározott, zöldterületre vonatkozó előírásokat. Az OTÉK szerint zöldterületen a maximális beépítettség mértéke 3%. A Városliget jelenlegi beépítettsége már most is 5,7%.

7 Nehring, Dorothee: The landscape architect, Christian Heinrich Nebbien, and his design for the Municipal Park in Budapest. *Journal of Garden History*, vol.5. no.3. p.261

8 Heinrich Nebbien: *Ungarns Folksgarten der Königlichen Frey-Stadt Pesth (1816) Herausgegeben und bearbeitet von Dorothee Nehring; Veröffentlichungen des Finnisch-Ungarischen Seminars an der Universität München, München 1981*

1. kép/pic.:

A Városerdőcske
felmérési rajza Witch
Rudolf rendezési
munkáit követően /
Layout of Városliget
after the first
arrangements of
Rudolf Witch, 1813
(BUDAPESTI
TÖRTÉNETI KISCELLI
MÚZEUM TERVTÁRA /
ARCHIVE OF PLANS OF THE
BUDAPEST HISTORY MUSEUM
KISCELL)

2. kép/pic.:

Alaprajz. Nebbien
1813-16 között
készült munkája /
Layout. Nebbien's work
from between 1813-16
(BUDAPESTI
TÖRTÉNETI KISCELLI
MÚZEUM TERVTÁRA /
ARCHIVE OF PLANS OF THE
BUDAPEST HISTORY MUSEUM
KISCELL)

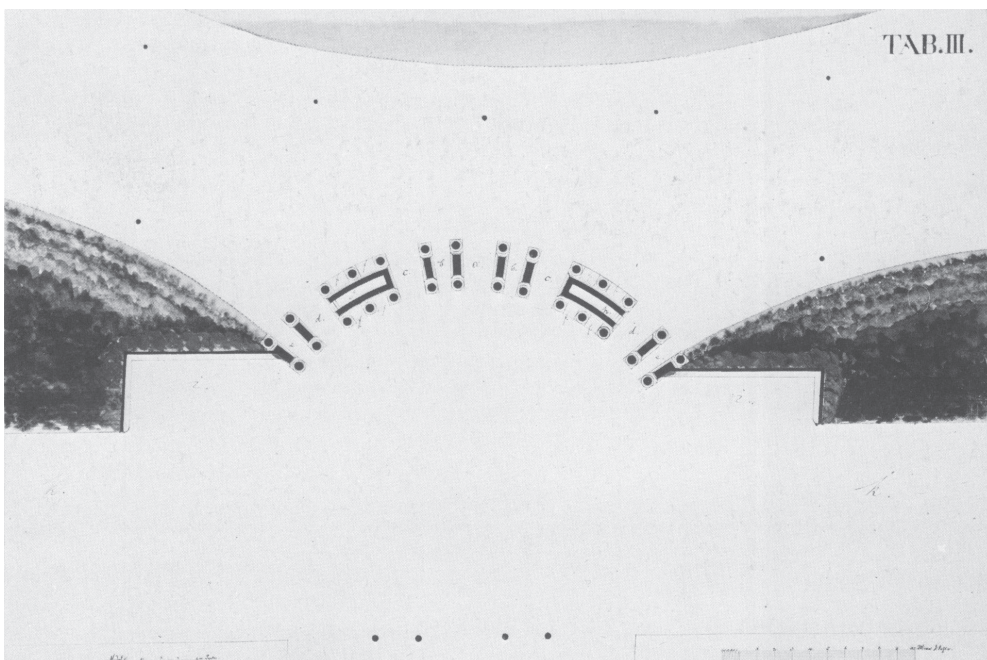

turned into a wilderness, a marshy, sandy, desolate area in the times of the Turkish occupation. Upon the decree of Leopold I. it came under the ownership of Pest city at the end of the 17th century.⁶ The area, called Ökördülő (Ochsenflur/Bullock's Slope), long used exclusively for pasturage, has been afforded upon the order of Joseph II. At the end of the 18th century, the area is already referred to as the City Wood and many a resident went there for a walk and an excursion. In 1794 the city judge János Boráros proposed to refurbish the City Wood as a garden club and resort, but this plan hasn't been taken too far. A couple of years later József Batthyány archbishop rented the area from the city, and in change for the right to sell wine he launched the

landscaping of the area, the drainage of marshlands, road constructions and the planting of allées. The works were directed by Rudolf Witsch city engineer (pic. 1). The Royal Beautification Committee founded in 1808 and led by the palatine Joseph put the transformation of the City Park into a public park on the agenda of urban development.

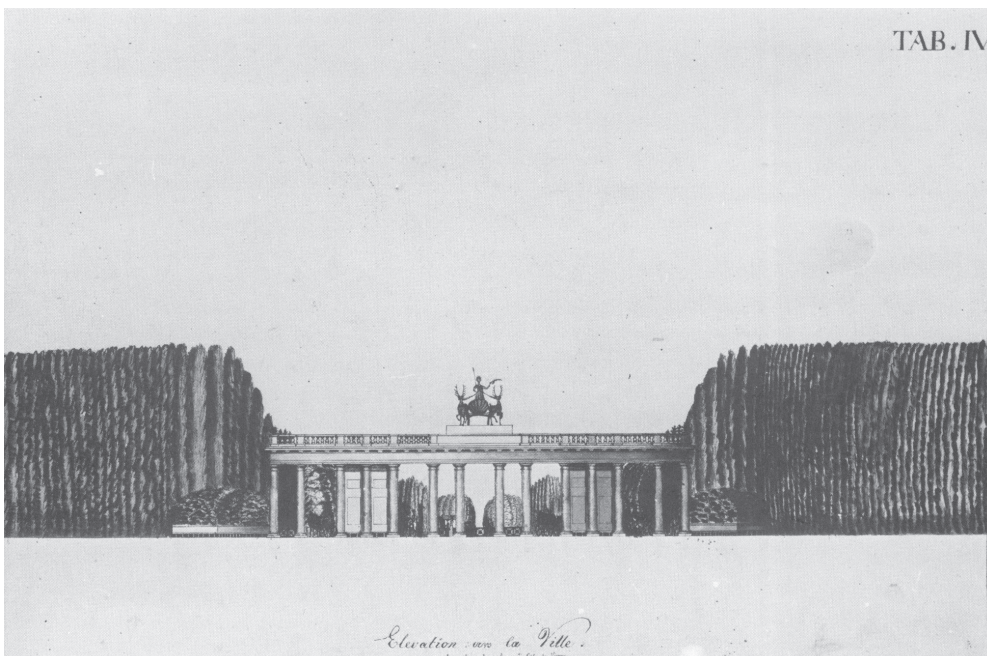
In 1813, at the tender announced by the Beautification Committee, the designing right was accorded to Nebbien who finished the plans in 1816 (pic. 2). In the spirit of the idea 'City for the City' he intended to design the model of a people's garden or urban park serving the welfare of many generations, the sublime display of the experience of nature, as a special value of

6 In 2013 Budapest's public park of historical value ceased to be a joint property of the capital and the 14th district. According to Act CCXLII of 2013 on the Rehabilitation and development of the City Park (23.12.2013), the planned construction investments in the City Park are qualified as public tasks and the territory necessary in order to fulfil this public task becomes, for 99 years and free of charge, the property of Városliget Ingatlanfejlesztő Zrt., which is to 100% in the ownership of the state. The Act subordinates the City Park to development goals by making it possible to ignore the regulations for green spaces formulated in the government decree on national settlement planning and construction requirements (OTÉK) during the preparation and approval of building regulations. According to OTÉK, the built area in a green space can make up for a maximum of 3%. Today, this proportion in the case of the City Park is already 5.7%.

3.a, 3.b kép/pic.:
A főbejárati
kolonnád konkáv
térfallal fogadja a
Fasoron át
érkezőket. Nebbien,

1816 / The colonnade
of the main entrance
receives the visitors
coming through the
Avenue with a concave
façade. Nebbien, 1816

A tervezésméleti kézirat 1816-ban született, tehát lényegesen korábban, mint Sckell és Pückler hasonló írásai.⁹

Nebbien kerttervezőként, birtokrendezőként Kent és Repton követőjének tartotta magát. Kent festői alkotói módszerét, a perspektivikus szerkesztést és az ecsetkezelését tartotta példaértékűnek, míg Repton a maga komplexitásával, a festészeti, kertészeti és építészeti ismeretek egységével ragadta meg.¹⁰ Nebbien nem kedvelte Brownt, aki alapos kertészeti, mondhatni táji ismeretekkel rendelkezett, de festői látás és térkompozíciós képzettség hiányában kertjei egyhangúak, unalmasak maradtak.¹¹ Nebbien birtokrendezői gondolkodása felfedezhető kertépítészeti munkáinál is, még a Városliget tervében is

megjelent a gazdaságosság elve, mai szóhasználattal a fenntarthatóság. A tágas rétek, gyepmezők – a főúri parkokhoz hasonlóan – szarvasmarhatartásra kiválóan alkalmasak voltak, s az ily módon megtermelt friss tej pedig Nebbien elképzelése szerint a szigetre javasolt majorságban el is fogyasztható.

Nebbien műve csak részben valósulhatott meg, ám a park egyes részei, elemei, s leginkább hangulata megidézte a 19. század elejének romantikus természet-szemléletét. A 200 éves Városliget legfőbb értéke pedig talán éppen ez. Bár a főváros körbenötte, időről-időre elépítette egy-egy részét, vagy időszakosan kiállítások számára vette igénybe a Ligetet, de a városlakók számára a park mindig is a természet élményét jelentette.

⁹ Sckell, Friedrich Ludwig von: *Beiträge zur Bildenden Gartenkunst*. München, 1818;
Pückler-Muskau, Hermann von herceg: *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*, 1834.
¹⁰ Nebbien, 1981. § 2. p.9. p.14.
¹¹ Nebbien, 1981. § 2. p. 13.

European garden art and at the same time as a national memorial site. During his travels Nebbien eagerly studied the English landscape gardens.⁷ Although as regards his possibilities, he could not compete with the great garden designers of the time, P.J. Lenné or Prince Pückler, but he did compete with them in the field of professional skills, complex vision and designer quality, and he could be considered a leading creator in every aspect.

However, he was not only a designer, but he participated personally in the execution, the construction and followed the works. His theoretical work is also significant, since he prepared a detailed description on the plan of the City Park (a technical description, as it is called today), to which he added an introduction on design theory where, besides the short summary of the history of garden art, he also presented the importance and role of public parks. In the study, he drew a detailed picture of the designing process, the designer's way of thinking, as well as the functional and space-shaping ideas.⁸ The design theoretical manuscript was created in 1816, that is, much earlier, than the similar writings of Sckell and Pückler.⁹

Nebbien, as a garden designer and an estate landscaper, considered himself a follower of Kent and Repton. He considered Kent's picturesque creative method, the exploded structure and his brush work an exemplary value, while Repton seized him by his complexity, the unity of painting, gardening and architectural knowledge.¹⁰ Nebbien did not like Brown who had a vast knowledge on gardening, or even landscaping, but his gardens, due his lack of picturesque vision and skills of spatial composition remained monotonous and boring.¹¹ Nebbien's way of thinking as an estate landscaper can be discovered in the case of his landscape architectural works as well; the principle of economy, or, as we would

put it today, sustainability, appeared even in the design of the City Park. The vast meadows and turf fields were – similarly to aristocratic gardens – well suited for cattle breeding, and the fresh milk produced this way can, according to Nebbien's idea, be consumed in the manor proposed for the island.

Nebbien's work could only be partially realized, but certain parts and elements of the park, especially its atmosphere, evoked the romantic approach to nature of the beginning of the 19th century. After all, this might be the most important value of the 200 year-old City Park. Although the capital grew around it and built again and again on some of its sections, or used the Park for temporary exhibitions, for the city residents, the park always represented the experience of nature. For Nebbien it was evident: what makes the city liveable, is when the residents can find the origins, too; what is completely different from the city: Nature, that is, the green bringing a refreshment for body and spirit – and yes, exactly as a part of the city, within their reach, formed for offering an experience, in an organized and sustained quality. "The park sought to serve the friendly and cosy contact of all people who can meet here in the heart of beautiful nature."^{12,13} this is the essence of Nebbien's landscape architectural plan, in his garden art description on Hungarian public gardens and the 200 year-long history of the Park this experience of nature remains dominant all along.

WHAT HAS BEEN REALIZED FROM NEBBIEN'S PLAN

The construction of the park started under the leadership of Nebbien in 1817, but already from the beginning it seemed obvious that the landscaping program was outsized in comparison

⁷ Nehring, Dorothee: *The landscape architect, Christian Heinrich Nebbien, and his design for the Municipal Park in Budapest.* *Journal of Garden History*, vol.5. no.3. p.261

⁸ Heinrich Nebbien: *Ungarns Volksgarten der Königlichen Frey-Stadt Pesth (1816)* Herausgegeben und bearbeitet von Dorothee Nehring; *Veröffentlichungen des Finnisch-Ungarischen Seminars an der Universität München, München 1981*

⁹ Sckell, Friedrich Ludwig von: *Beiträge zur Bildenden Gartenkunst.* München, 1818;

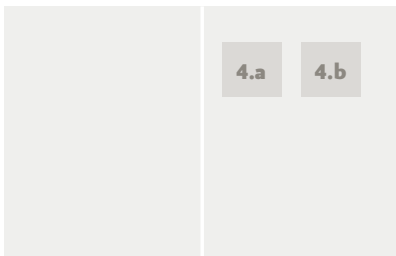
Pückler-Muskau, Hermann von, Prince: *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*, 1834.

¹⁰ Nebbien, 1981. § 2. p.9. p.14.

¹¹ Nebbien, 1981. § 2. p. 13.

¹² Nebbien, 1981. S.XV. § 5.

¹³ *The City Park did, in contrast with Nebbien's concept and design, never really become a people's garden, in the original, romantic sense of the word. The Park was rather and primarily the recreational area of urban aristocracy and wealthier citizens. In the second half of the 19th century it became ever more urgent to create a new public park, a people's park, partially in order to bring relief to the City Park and also to satisfy the recreational needs of lower classes in society, such as servants and soldiers. The afforestation of the area of the People's Park (Népliget) was started in 1855, with robinia, then regularly used for the binding of sand. The plan on the creation and the landscaping of a people's garden was born in 1868, and by the planting of a more diversified, high-quality tree stand, the works have been launched.*

4.a, 4.b. kép/pic.: The main entrance and the Rondo on Nebbien's layout – the spatial structure of the finished Rondo ~1830: The double plane ring of the Rondo and the entrance area

A főbejárat és a Rondó Nebbien tervrajzán - A megvalósult Rondó térszerkezete ~1830: A Rondó kettős platányűrűje és a fogadótér /

Nebbien számára evidencia volt: a várost az teszi élhetővé, ha a lakók megtalálhatják az eredetet is, a várostól gyökeresen különbözőt, a Természetet, a testi, lelki felüdülést jelentő zöldet – s igen, épp a város részeként, elérhető közelségben, élményt adó módon megformált, rendezett és fenntartott minőségben. „A park minden rendbéli ember meghitt és barátságos érintkezését kívánta szolgálni, akik itt a szép természet ölén találkozhatnak.”^{12,13} Ez az esszenciája Nebbien kertépítészeti tervének, a magyar népkerttről írt kertművészeti leírásának, s a Liget 200 éves története során ez a természetélmény végig meghatározó.

AMI A NEBBIEN-TERVBŐL MEGVALÓSULT

1817-ben megkezdődött Nebbien vezetésével a park építése, de már a kezdetektől nyilvánvaló volt, hogy a kertépítészeti program túlméretezett a város lehetőségeihez képest. Nebbien a parképítés költségeit 700 000 koronára becsülte, míg Pest mindössze 300 000 koronát tudott erre a célra áldozni, s azt is csak 10 éves távlatban.¹⁴ A munkát ezért első sorban közadakozásból kívánták finanszírozni. Maga Nebbien is, pályadíjával,

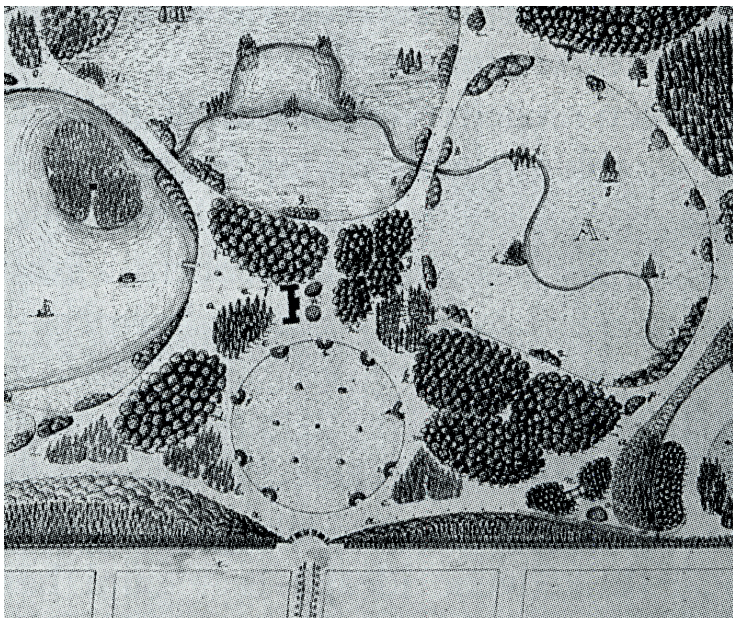
2000 koronával járult hozzá az építési költségekhez, a pesti polgárság 30 000 koronát áldozott a nemes célra. József nádor 6000 koronát és 181 db platánfát ajándékozott a Ligetnek. Mindezek azonban messze nem voltak elegendők a tervek megvalósításához, így egyre-másra csökkenteni kellett a programot.

A rondó, amit mind a mai napig Nebbien tervének emblematis mementójaként emlegetnek, nem az eredeti terv szerint épült meg (3.a és 3.b képek). Nebbien tervében a rondó egy, a városnak, a városból kivezető szűk utcának és az azt kísérő feszes ritmusú fasornak ellentmondó, azt ellenpontozó, elegánsan kitáruló tér. A városból érkezőket egy finoman ívelt kapuépítmény fogadja, míg azon túl a rondó határozott architektúrával, széles gesztussal tárul fel. A szigorú, geometrikus formát sűrűn telepített, oldott alaprajzi formát mutató ligetek, kisebb-nagyobb csoportok keretezik lazán. A rondó térformáját Nebbien tervén a funkcionálisan osztott körsétányok rajzolják ki, viszont a rondó belső kerületén kilenc, fák közé rejtett, árnyékos pihenőhely kap helyet feszes ritmusban. A tágas, 100 öl átmérőjű (180 méter) kör formájú kaszálóréten az alaprajzi formához igazodó

¹² Nebbien, 1981. S.XV. § 5.

¹³ A Városliget Nebbien koncepciójától, tervétől eltérően, igazából sosem lett a szó eredeti, romantikus értelmében népkert. A Liget sokkal inkább a városi arisztokrácia és a módosabb polgárok rekreációs területe volt elsősorban. A 19. század második felében egyre sürgetőbb lett egy új közpark, egy népliget építése, részben a Városliget tehermentesítése érdekében, részben az alsóbb néposztályok, a cselédek, katonák rekreációs igényeinek kielégítése érdekében. A Népliget területét 1855-ben kezdték fásítani, a homokmegkötésre akkoriban rendre alkalmazott akácfával. 1868-ban született meg a terv a népkert kialakítására, parkosításra, és egy változatosabb, igényes faállomány telepítésével el is indultak a munkálatok.

¹⁴ Radó Dezső: Budapesti parkok és terek. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest. 1985 p.25.

with the city's possibilities. Nebbien estimated the costs of the landscaping for 700,000 korona, while Pest could only offer 300,000 korona for this purpose and even this at a time-scale of 10-years.¹⁴ Therefore they planned to finance the works primarily from public subscription. Nebbien himself, with his award, contributed 2,000 korona to the construction costs, and the citizenry of Pest offered 30,000 korona for this noble purpose. Palatine Joseph donated 6,000 korona and 181 plane trees to the Park. All these donations were however not enough to realize the plans; the program therefore had to be restricted again and again.

The rondo, mentioned until today as the emblematic memento of Nebbien's plan, has not been constructed according to the original design (pic. 3). In Nebbien's plan the rondo is a contradictory, contrapuntal and elegantly unfolding space as opposed to the city, the narrow street leading out from it and the allée along it, placed in a strict rhythm. The ambler arriving from the city is welcomed by a slightly arched gate edifice, while beyond it the rondo reveals itself with a distinct architecture and a wide gesture. The strict geometrical form is loosely

framed by densely planted groves in a loose layout form and smaller or larger groups of trees. The spatial form of the rondo on Nebbien's plan has been drawn by functionally sectioned circular walkways, but on the rondo's inner perimeter there are nine shady resting places in a tense rhythm hidden among trees. On the spacious circular hayfield of 100 fathoms (180 m) diameter, solitary trees and planes appear in a geometrical order, adapted to the layout-form.¹⁵ Nebbien designed the rondo for strolls, carriage and horse rides, in the form of boulevards divided by green stretches. Nebbien created the gate of the rondo and the park at the same time with an elegant classicist edifice also functioning as a roof terrace. This colonnade was the first motive that was cut from the plan due to reasons of economy, although the concave, receptive spatial form remained. The circular arc of the rondo has only been drawn by the double plane allée, whereas instead of the functionally sectioned concentric road network squares and roads with varying cross sections have been built, enabling a more free movement (pic 4.a, 4.b).

In Nebbien's landscaping plan plants played an important role, especially the

14 Radó Dezső: *Budapesti parkok és terek*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest. 1985 p.25.

15 Nebbien. p.33 *Erstes Gemälde: Cirkus* As you are aiming for the park, after a narrow street from the City Center, you arrive through a quite monotonous road lined by an allée, and here, the space suddenly broadens up „zu sehen und gesehen zu werden”.

geometrikus rendben szoliter fák, platánok jelennek meg.¹⁵ Nebbien a rondót sétálásra, kocsikázásra és lovaglásra tervezte, egymástól zöldsávval elválasztott körutak formájában. A rondó, s egyben a park kapuzatát Nebbien elegáns, tetőteraszként is működő klasszicista építménnyel oldotta meg. Ez a kolonnád volt az első motívum, amit takarékosági okokból kihúztak a tervből, bár a konkáv, befogadó térforma megmaradt. A rondó körívét pedig csak a kettős platánfasor rajzolta ki, míg a funkcionálisan osztott körkörös úthálózat helyett változó keresztmetszetű áramló terek és utak épültek, amelyek szabadabb mozgást tettek lehetővé (4.a és 4.b képek).

Nebbien kertépítészeti tervében fontos szerepet játszottak a növények, elsősorban a táj adottságaihoz illeszkedő fák, amelyek kisebb-nagyobb ligeteket, zárt facsoportokat alkottak. A festői tájképi kertben a növények, a Természet teremtményei jelentik a művészi alkotás, a festői ecsetkezelés kifejezőmódját.¹⁶ A koronaforma és a lombszín alapján válogatott fajokból képezett festői növénycsoportok adták a terven a térfalakat, a meghatározó látványpontokat, az épített elemek háttérét és befoglaló-befogadó lombtömegét. A javasolt növények

között örökzöldek és lombhullatók, oszlopos és gömbkoronájú fák, honosak és exoták nagy számban fordultak elő, s a változatos növényalkalmazásnak, a csoportos, ligetes, erdős telepítésnek köszönhetően festői változatosságban tűnt fel a park képe. A Liget keleti peremén visszafogott keretező növénytelepítéssel élt Nebbien, hogy a Budai-hegyek festői panorámája zavartalanul táruljon fel a látogatók, sétálók előtt.

Nebbien terve a növénytelepítés szempontjából sem tudott egészen megvalósulni, s a későbbi funkcióváltások és beépítések során sok idős fát kivágtak, de azért vannak még ma is gyönyörű faóriások a Ligetben, melyek Nebbien kertépítészeti művére emlékeztetnek. A tóparton ma is álló óriási platánfákat Nebbien terve szerint 1818 és 1830 között telepítették József nádor alcsúti arborétumából – télen, havas úton, ökrös szánokkal szállítva jelenlegi helyükre. A tervrajzon kedvesen kanyargó patak nyomvonalát fekete nyárfák és szomorúfüzek jelölték. A ligetet mintegy kettészelő fasort még Witsch tervei alapján telepítették, de Nebbien hallani sem akart a fasor megtartásáról, mert azt összeférhetetlennek tartotta egy tájképi park szellemiségével és

15 Nebbien, p.33 *Erstes Gemälde: Cirkus*
A parkba igyekvők a belváros keskeny utcája után egy fasorral kísért, kissé egyhangú úton érkeznek meg, s itt a tér hirtelen kitágul „zu sehen und gesehen zu werden”.

16 Nebbien, p.35.

5. kép/pic.:

A Nebbien-terv és az
1827. évi állapot
összevetése /
Comparison of the
Nebbien design and
the 1827 status
(RAJZ/DRAWING:
VERÉB MÁRIA)

trees, matching with the landscape's endowments, creating smaller and larger groves and closed groups of trees. In the picturesque landscape garden the plants, the creations of Nature represent the way of expression for artistic creation and the painter's brush strokes.¹⁶ The picturesque plant arrangements created from tree species selected based on the canopy shape and foliage colour give the facades and the determining visual points on the plan, the background of the built elements and their framing-embracing foliage mass. Among the proposed plants figured evergreens and deciduous species, trees with columnar and spherical canopy shape, endemic and exotic ones in large numbers, and thanks to the varied plant application, the grouped, grove-like, woody planting, the park's view appeared in a picturesque diversity. On the eastern edge of the Park, Nebbien applied a low-key crop planting to frame, so that the picturesque panorama of the Buda Mountains can reveal itself undisturbedly to the visitors and the amblers.

Nebbien's plan could not be completely realized from the point of view of planting either, and in the course of later functional changes and the establishment of buildings many old trees have been felled, but there are still some wonderful tree giants in the Park, reminding of Nebbien's oeuvre in landscape architecture. The huge plane trees standing on the lake shore have been planted between 1818 and 1830 from Palatine Joseph's botanical garden in Alcsút - they were transported here in the winter, by ox-drawn sledges on the snowy road. On the design, the track of the gently meandering creek

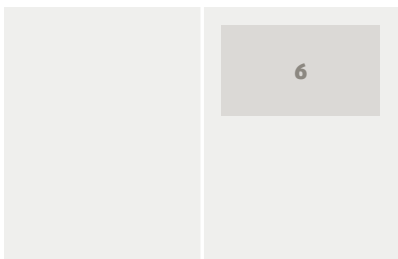
was pointed out by black poplars and weeping willows. The allée crossing the Park has been planted based on the plans of Witsch, but Nebbien did not even want to consider its conservation, regarding it incompatible with the spirit of a landscape garden and its space structure. He planned the separated replanting of the trees in the allée, but this plan has not been carried out either. The allée remained, and the spacious circle of the rondo stuck between the City Park Avenue and the allée within the park, reduced to a feebly gesture (pic. 5). At the survey in 1850 the allée, alien from the landscape garden character and bisecting the Park was still there, and only disappeared in the last decades of the century, as institutions and events moved in, and as other hundreds of old, large trees have been felled as well¹⁷ (pic. 6).

In the beginning of the 19th century the functions of urban gardens and parks were the solitary or family promenades, carriage and horse rides, excursions, and the different forms of social intercourse in the broader sense.¹⁸ Besides the quiet retreat, reflection and contemplation, the parks had to represent an aesthetic experience, idyllic environment, picturesque view, refreshment in nature and of course offer a scene to physical exercise and bath cures, spring-water and milk cure. Alongside the role as a place for promenade and esplanade, the public park also carried the role of a garden club. What is more, from the 1830's on, spring holiday events were regularly organized in the Park, the festivities on Easter and Whit Monday and Mayday attracted large crowds. In the first half of the century the ice of the City Park

¹⁶ Nebbien, p.35.

¹⁷ Ironically, the continuation of the City Park Avenue's axis beyond the Rondo is evoked today exactly by the plan that sections further areas from the Park's body for building purposes. The reincarnation of the avenue is undesirable not only because of the institutional use, but also because this tears the large field, today's sunbathing field, also planned by Nebbien, in two, and by the crossing traffic, the tranquillity of this currently popular recreational area is also heavily impaired.

¹⁸ Bugár-Mészáros Károly: A két pesti körönd története. Örökség. 2008.10.sz. p.5.

6. kép/pic.:

1836. évi felmérési rajz. Erhárd-Fabó, MOL / Survey drawing from 1836. Erhárd-Fabó, MOL

térszerkezetével. A fásor fáinak széttelepítését tervezte, ám ez a terve sem valósult meg. A fásor maradt, s így a rondó tágas köre mintegy a Városligeti fásor és a ligeten belüli fásor közé szorult, és erőtlén gesztussá silányult (5. kép). Az 1850. évi felméréskor még megvolt a Ligetet durván kettémetsző és a tájképi karaktertől idegen fásor, amely majd csak a század utolsó évtizedeiben, az intézmények és rendezvények betelepítésekor tűnt el, sok száz más természetes, idős fa kivágásával együtt¹⁷ (6. kép).

A XIX. század elején a városi kertek és parkok fő funkcióit a magányosan vagy családi, baráti körben tett séta, kikocsizás, kilovaglás, kirándulás, tágabb értelemben a társas együttlét különböző formái jelentették.¹⁸ A csendes elvonulás, elmélkedés és szemlélődés mellett a parkoknak esztétikai élményt, idilli környezetet, festői kilátást, a természetben való felüdülést kellett jelenteniük, s persze helyet adtak a testmozgásnak és fürdőkúrának, a forrásvíz- és tejkúrának is. A promenád és korzó szerep mellett a közpark töltötte be a mulatókert szerepét is. Sőt, az 1830-as évektől a tavaszi ünnepek is rendre megjelentek a ligetben, a húsvét és pünkösd hétfői mulatságok és a majálisok nagy tömegeket vonzottak. A század első felében a Városligeti-tó jegét már korcsolyázásra használták a gyerekek és a fiatalok, igaz, ez még spon-tán és inkább csak a városi polgárcsaládok körében űzött sportnak számított. A Pesti Korcsolyázó Egylet kezdeményezésére aztán 1869-ben a városi tanács engedélyezte a tó egy részén a nyilvános korcsolyapálya kialakítását, melyet a városlakók ingyenesen használhattak. 1870 januárjában maga Rudolf trónörökös nyitotta meg a korcsolya szezont, s

ezzel egy csapásra minden ellenállás és fanyalgás az új hóborrtal szemben megszűnt. Az első épületet, az un. korcsolyacsarnokot Lechner Ödön tervezte, majd 1895-ben Fancsek Imre tervei alapján neobarokk stílusban újíttották fel.

INTÉZMÉNYEK ÉS RENDEZVÉNYEK BETELEPÜLÉSE A VÁROSLIGETBE

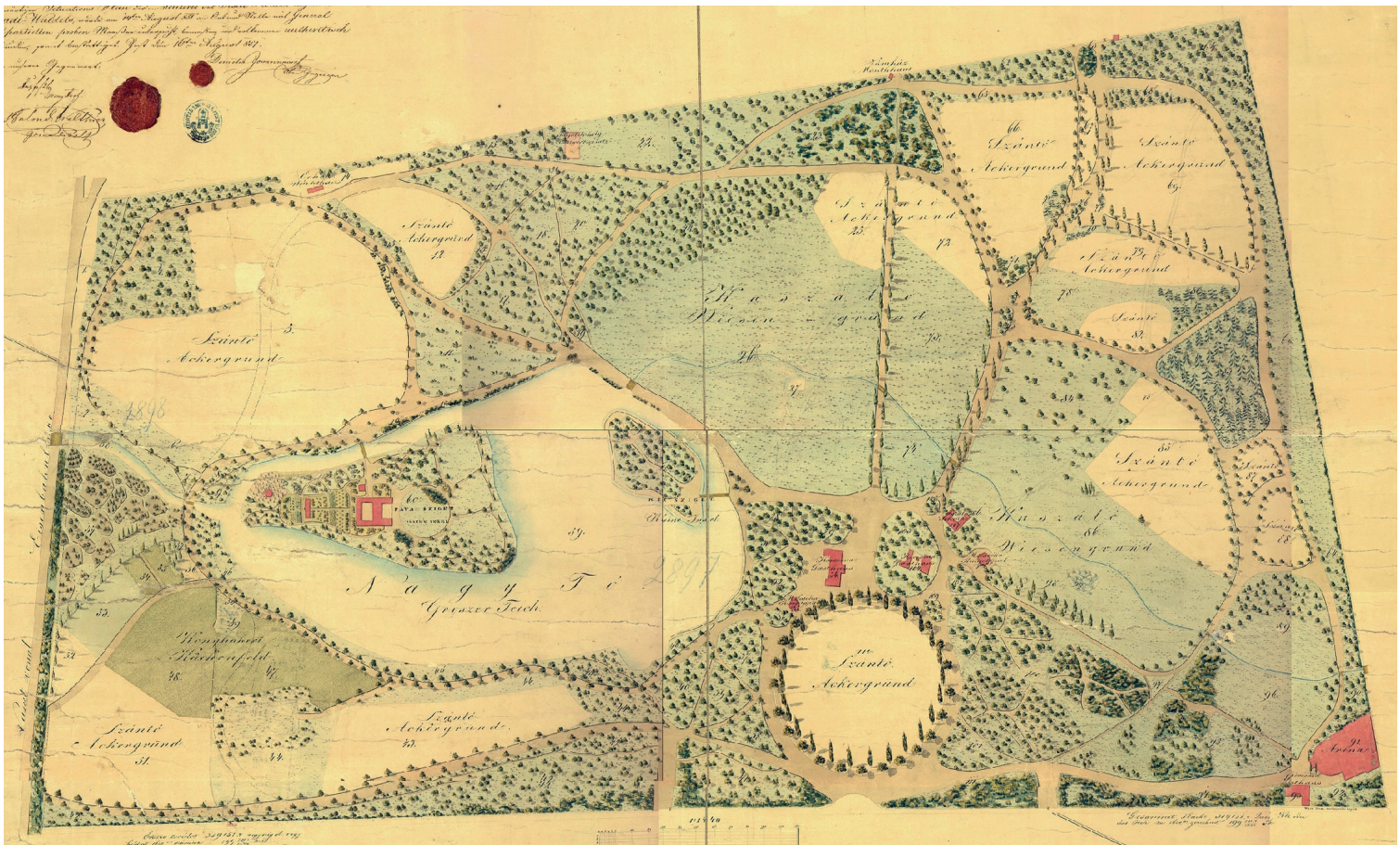
Az 1860-as években az első vasútvonalak kiépítésekor a Városliget nyugati peremterületét vették igénybe, s ezt követően egyre-másra vettek igénybe újabb és újabb területeket a park területéből. Az első jelentős területi veszteséget 1866-ban szenvedte el a liget, amikor megnyitott az Állatkert, majd pár évvel később új funkciókkal, növénykerti résszel is bővült. Mellette a századfordulón épült fel a cirkusz és az Angol Park (a mai Vidámpark), s nem sokkal később a Széchenyi fürdő együttese. Ezekkel a fejlesztésekkel a Városliget északi térsége intézményi funkcióknak adta át a helyét. Sajnos nem csak a park zöldfelülete csökkent, hanem a Witsch és Nebbien-féle tórendszer egy része is eltűnt. Maga a Széchenyi fürdő is az egykori tó helyén épült, s mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a földalatti megállójánál álló kis épület a Nebbien által a Páva-szigetre tervezett majorság egyik eleme, amit később tejjivóként használtak.

A Nebbien-féle tervben a két szigettel tagolt tó és vízrendszer még 10,1 hektárt tett ki, 1896-ra már csak 6,5 hektár nyílt vízfelület maradt.¹⁹ Hasonlóan nagy károkat és területi veszteséget szenvedett a Liget az 1885. évi országos vásár, majd az 1896. évi millenniumi kiállítás miatt. Az ezredéves kiállítás számára

17 A sors fintora, hogy a Városligeti fásor tengelyének a Rondón túli folytatását ma épp az a terv eleveníti fel, ami egyébként újabb területeket hasít ki a Liget testéből beépítési célokra. A fásor reinkarnációja nem csak az intézményi hasznosítás miatt nem kívánatos, hanem azért sem, mert ezzel a Nebbien által is tervezett nagy rét, a mai napozórét kettészakad, s az átmenő forgalom miatt a ma közkedvelt rekreációs terület nyugalma erősen csorbul.

18 Bugár-Mészáros Károly: A két pesti körönd története. Örökség. 2008.10.sz. p.5.

19 Jelenleg a korcsolyapálya és az üres meder miatt a téli félévben mindössze 0,6 hektár nyílt vízfelület látható, élvezhető.

Lake was already used for skating by children and young people, however, this was still considered a spontaneous sport, rather exercised by urban bourgeois families. Upon the initiative of the Pest Skating Club, the city authorized in 1869 the creation of a public skating rink on one part of the lake, which the residents of the city could use free of charge. In January 1870 Crown Prince Rudolph opened the skating season in person, and by this, the resistance and pouting against the new fad ceased all at once. The first building, the so-called skating hall was designed by Ödön Lechner and has been renovated in a Neo-Baroque style in 1895 based on the plans of Imre Fancsek.

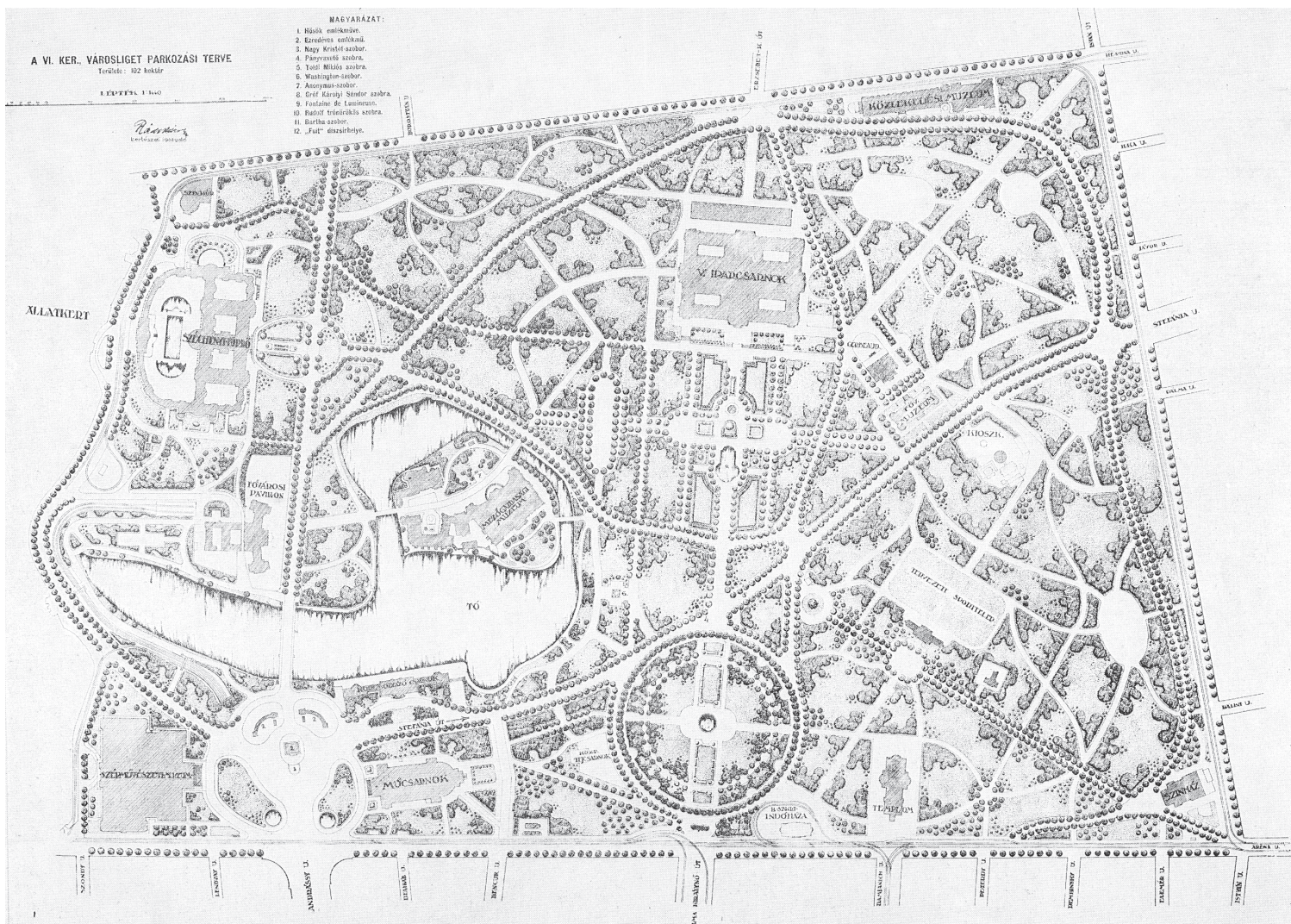
THE ESTABLISHMENT OF INSTITUTIONS AND EVENTS INSIDE THE CITY PARK

In the 1860's, at the time of the construction of the first railway lines, the Park's western peripheral area has been used, and subsequently newer and newer areas have been utilised from the park's territory. The first significant territorial loss has been suffered by the Park in 1866 when the Zoo opened and a

couple of years later it was extended by new functions and a botanical garden. Next to it, the circus and the English Park (Amusement Park) have been built and shortly after, the complex of the Széchenyi Bath. By these developments the northern segment of the Park has yielded its place to institutional functions. Unfortunately not only the green space has been reduced in the park, but also part of the lake system by Witsch and Nebbien disappeared. The Széchenyi Bath itself has also been built on the site of the former lake and nothing proves this better than that the small building standing at the entrance to the underground is one of the elements designed by Nebbien for the Peacock-Island, later used as a milk bar.

In the plan by Nebbien the lake and water system sectioned by two islands made 10.1 hectares, but until 1896 only 6.5 hectares of open water surface remained.¹⁹ The Park suffered similarly great damages and territorial losses due to the 1885 annual national fair and then the Millennium Exhibition in 1896. For the millenary exhibition 55 hectares have been used temporarily and 240 smaller and larger pavilions, edifices and buildings have been

19 Currently in the winter season only 0.6 hectares of open water surface can be seen and enjoyed due to the ice skating rink and the empty bed.

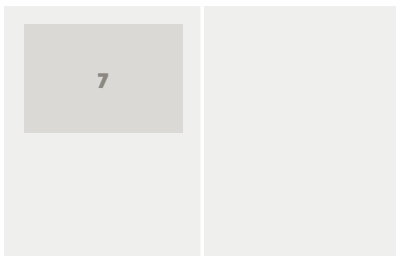

55 hektárt vettek időlegesen igénybe, s a területen 240 kisebb-nagyobb pavilont, építményt, épületet húztak fel. Eredetileg ezeket is rendre időszakos építményeknek szánták. A magyar építészettörténet jeles alkotásainak emblemikus tárlata, a Vajdahunyad vár együttese kapcsán merült fel először a gondolat, hogy a kiállítási épületek egy részét meg kellene tartani. Az ideiglenesnek szánt múzeumépület helyett Alpár Ignác tervei szerint 1904-ra készült el az új, immár végleges épületegyüttes. A millenniumi ünnepségre új főbejáratot kapott a Városliget. Az 1870-ben meghozott képviselőházi döntés alapján megépült Sugár út (Andrássy út) ligeti torkolatában egy – Ybl Miklós által tervezett – ivókút állt.²⁰ Wekerle Sándor miniszterelnök 1895-ben kérte fel Zala György szobrászt és Schickedanz Albert építész egy millenniumi emlékmű, egy nemzeti Pantheon építésére. A két oszlopcsarnok azonban csak később készült el, a királysobrokat 1905 és 1911 között készítették és helyezték el bennük.

A teret három évtizeden át virágágyak és ligetes fásítások díszítették.

1929-ben Råde Károly terve alapján készült el a Városliget új térszerkezete (7. kép). Jóllehet a kiállítási épületek többsége eltűnt a ligetből, de megmaradt az iparcsarnok hatalmas építménye és egy rendkívül tagolt, pihenő- és díszterekkel, hierarchikus úthálózatokkal sűrűn átszőtt eklektikus térstruktúra, ami az akkori tömeges sétálási, korszózási igényeket elégítette ki. A Nebbien-féle nagyvonalú térformálás eltűnt, az eredeti tervből a rondó maradt csak meg, bár akkorra már új főbejárat jött létre az Andrássy út Városliget felőli érkezésénél (8. ábra). A tér eredeti, ligetes karaktere az 1937. évi Eucharisztikus Kongresszus alkalmával változott meg, s lett – ahogyan ma is – kősvatag. 1951-ben pedig újabb kősvataggal „gazdagodott” a liget. A park keleti felén a Hősök terétől az Ajtóssy Dürer út sarkáig 80 méter széles sávval szabályozták ki a Dózsa György utat és a Felvonulási

²⁰ A Gloriette ivókútát 1898-ban telepítették át a Széchenyi-hegyre, kilátóépítménynek.

7. kép/pic.:

A Városliget parkozási terve. Ráde Károly munkája. 1927 / *The landscaping design of the City Park. A work of Károly Ráde. 1927*

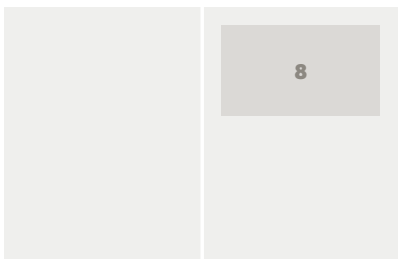
installed in the area. Originally, these were planned to be temporary structures as well. It was in connection with the emblematic exposition of Hungarian architecture history and the ensemble of the Vajdahunyad Castle that the idea came up to conserve some of the exhibition buildings. To replace the museum, intended to be temporary, the new, final building complex has been finished based on the plans of Ignác Alpár in 1904. For the Millenary ceremony the City Park was granted a new entrance gate. In the issue of the Avenue (Andrássy Avenue) towards the Park a drinking fountain was built, according to the decision of the Assembly taken in 1870 and planned by Miklós Ybl.²⁰ Sándor Wekerle Prime Minister commissioned György Zala Zala sculptor and Albert Schickedanz architect in 1895 for the construction of a millennium memorial, a national Pantheon. The two colonnades have however not been finished until later, the sculptures of the kings have been finished and placed in them between 1905 and 1911. The square was ornamented by flowerbeds and grove-like wooded areas for three decades.

The new spatial structure of the City Park has been carried out based on the plans of Károly Ráde in 1929 (pic. 7). Even though most of the exhibition buildings disappeared from the Park, the huge edifice of the industrial hall and an extremely structured eclectic spatial structure, with resting and ornamental squares, densely interwoven by hierarchical road networks, remained, fulfilling the population's contemporary needs for walks and promenades. The generous space management known from Nebbien disappeared, from the original plan only

the rondo has been conserved, although until then a new main entrance has been created at the end of the Andrásy Avenue by the Park (pic. 8). The original, grove-like character of the square has been transformed on the occasion of the Eucharistic Congress in 1937, into – as it can still be seen today – a decorative but barren stone pavement. In 1951 the Park was “enriched” by a newer wasteland of stones. On the eastern part of the Park, from the Heroes’ Square to the corner of Ajtóssy Dürer Street, the Dózsa György Street and Felvonulási tér (Procession Square), the square of military and workers’ processions have been regulated by a 80m wide lane, which served as a security or a reserve airport runway at the same time.

The reduction of the Park’s green space continued in the interwar period with the reestablishment of the international fair. Although the fairs did not function during World War II, the final establishment has not been carried out until 1972. This was a great relief for the City Park and its users. In the following years the planning of the park renewal has been initiated, first in the framework of a tender, won by the joint design of Zoltánné Krizsa and Katalin Baracka; then in 1974-75 the then-director of FŐKERT, György Kiác, using the tender designs and with the designer assistance of Ildikó Kecskés, created the new spatial structure and functional system of the Park. This was when the park received its functional units satisfying the needs of all age groups, its resting gardens, playing gardens, playgrounds, sports fields, lakeside piers and benches. Thanks to the rich crop planting the ornamental value of the stand increased significantly (pic. 9).

20 *The Gloriette drinking fountain was relocated to the Széchenyi-hegy as a lookout edifice in 1898.*

8. kép/pic.:

Nebbien (1816) és
Räde Károly (1927)
tervének
összehasonlítása /
*Comparison of the
designs of Nebbien
(1816) and Károly Räde
(1927)*

(RAJZ/DRAWING:
VERÉB MÁRIA)

teret, a katonai és munkásfelvonulások terét, ami egyben biztonsági, ill. tartalék repülőtérei kifutópályaként is szolgált.

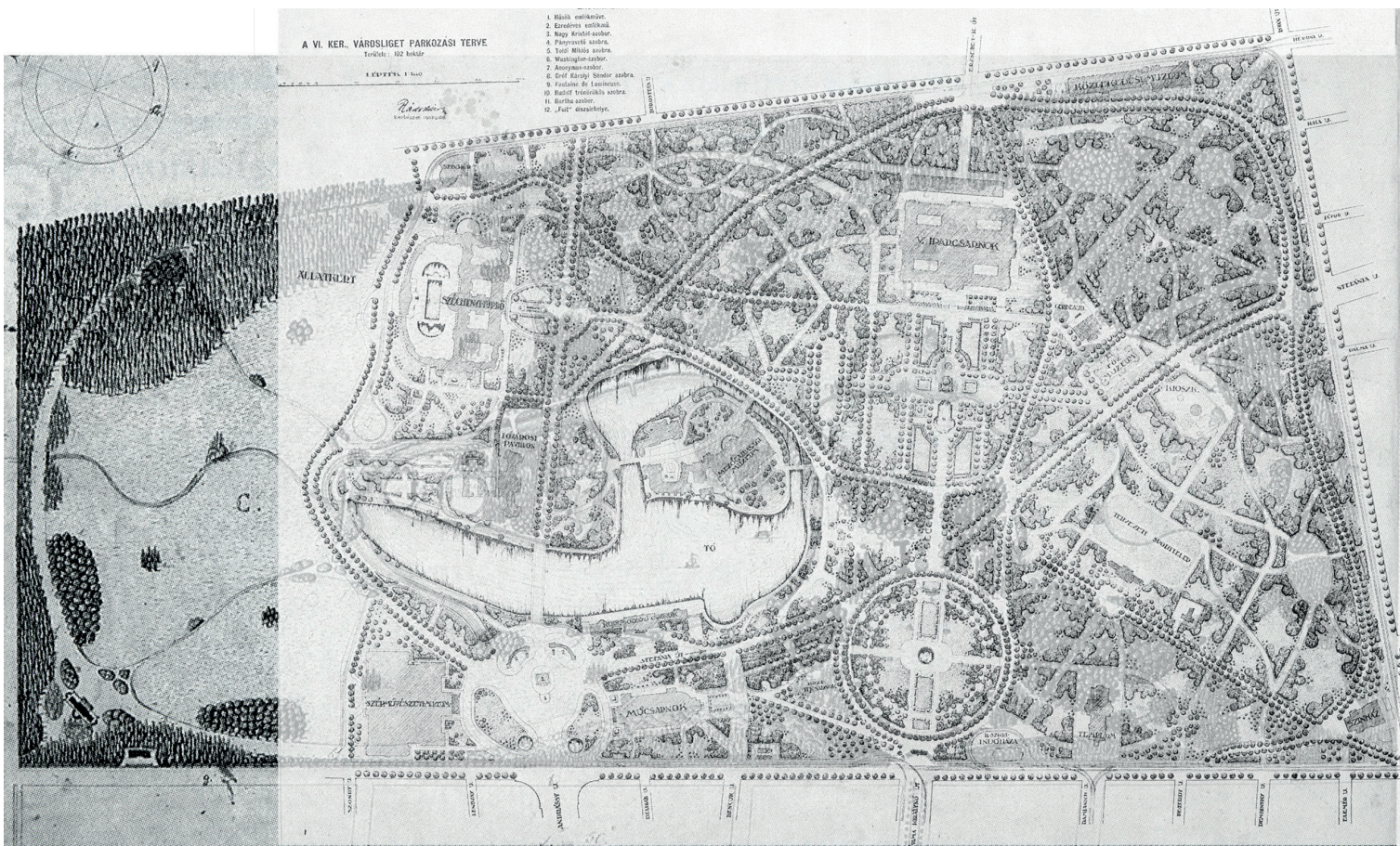
A liget zöldfelületének csökkenése a két világháború közötti időszakban a nemzetközi vásár újbóli betelepítésével folytatódott. A vásárok ugyan a II. világháború alatt nem üzemeltek, de a végleges kitelepítés csak 1972-ben történt meg. Nagy fellélegzés volt ez a Városliget és a parkhasználók számára. A rákövetkező években megkezdődött a parkfelújítás tervezése, előbb egy tervpályázat keretében, amit Krizsán Zoltánné és Baracka Katalin közös terve nyert meg, majd 1974-75-ben a FŐKERT akkori igazgatója, Kiáczy György, a pályázati tervek felhasználásával, Kecskés Ildikó tervezői közreműködésével alakította ki a liget új térstruktúráját és funkcionális rendszerét. A park ekkor kapta a minden korosztály igényét kielégítő funkcionális egységeit, a pihenőtereket, a játszókerteket, játéktereket, a sporttereket és sportpályákat, a tóparti stégeket és ülőhelyeket. A gazdag növénytelepítésnek köszönhetően az állomány díszítőértéke jelentősen megnőtt (9. kép).

Az elmúlt közel negyven év alatt a park egészét átfogó felújítás nem történt, s ez meg is látszik a park állapotán. Az állagromlásán kívül a funkcionális kínálat csökkenése is megfigyelhető. Az 1970-es években végzett felújítás alkalmával kialakított – főleg a fiatalokat célzó – sportolási és játéklehetőségek az elmúlt húsz évben csökkentek: lebontották a Napozórét és Vajdahunyad vár közötti fedett tornatermet, megszűntek a hozzá kapcsolódó sportpályák, pingpongasztalok, és a nyolcvanas években virágzó sportélet helyszínén ma hajléktalanok

tanyáznak. Szintén elbontották a Rondó melletti, nagy kiterjedésű játszóteret, amely a maga idejében a város egyik legjobb játszótere volt, változatos téri megoldásokkal, terepalakulatokkal, rönkvárakkal, egyedi játszószerekkel. A dombocskák még láthatók, a terület ma a kutyasétáltatók kedvelt helye.

A VÁROSLIGET 200 ÉVES TÖRTÉNETE SZÁMOKBAN

A Városliget eredeti, a Nebbien-féle terven is szereplő közparki területe 130 hektár volt. A 19. század második felétől megkezdődött a park területének elcsatolása és beépítése különböző állandó vagy ideiglenes intézményi funkciókra. Az északi részen az Állatkert és más szórakoztató intézmények számára elvett terület 31 hektár volt, a Hősök tere és a múzeumok számára 4,6 hektárt, a Dózsa György útra és a Felvonulási térre 4,5 hektárt, egyéb beépítésekre további 4,6 hektárt vettek véglegesen igénybe. A Városliget területe így 44,7 hektárral, területének 34%-ával csökkent, miközben a főváros lakossága megtízszereződött. A beépítettség mára meghaladja az 5%-ot, ami lényegesen több, mint a közparkok esetében megengedett érték. Jelentősen lecsökkent a Városligeti-tó vízfelülete is. Nebbien tervén még egy közel 10 hektár kiterjedésű tó látható (nem beszélve a két kis tavacs-káról és a meanderező patakról), s ez alig változott a Millenniumi Kisföldalatti építéséig. Ekkor, 1896-ban a tó területe 6,4 hektárra csökkent, és nagyjából ma is ekkora (6,2 ha). A műjégpálya üres betonmedre éveken keresztül éktelenkedett a Liget legnagyobb látogatottságú részén. A pálya felújítása óta a helyzet tavasztól őszig jobb, hiszen a tómedret feltöltik,

During the last almost forty years no overall renewal has taken place in the Park, which shows on the park's condition. Besides the deterioration the reduction of the offer in functions can also be observed. The sporting and playing facilities created during the renewal in the 1970's and mainly aiming at the youth have been reduced in the last twenty years. The gym hall between Napozórét (Sunbathing field) and Vajdahunyad castle has been torn down, the related sports fields and table tennis tables disappeared, and the place where in the 80's sporting activities used to thrive, has become a place for homeless. The vast playground next to the Rondo has also been demolished, which was one of the best playgrounds of the city in its time, with varied spatial solutions, terrain formations, timber castles and unique playgrounds. The small hills are still to be seen, the area is a popular place among dog walkers.

THE 200 YEAR HISTORY OF THE CITY PARK IN NUMBERS

The original surface of the City Park on the plan by Nebbien was 130 hectares. From the second half of the 19th century

parts of the park's territory have been detached more regularly and used for permanent or temporary institutional functions. On the northern part, the area taken away for the Zoo and other amusement facilities was of 31 hectares, the surface used definitively for the Heroes' Square and the museums was 4.6 hectares, for the Dózsa György street and Felvonulási Square 4.5 hectares, for other buildings 4.6 hectares. The surface of the City Garden was therefore reduced by 44.7 hectares, by 34%, that is, while the population of the city multiplied tenfold. The built areas constitute now more than 5%, which is far more than the value allowed in the case of public parks. The water surface of the City Lake has been also significantly reduced. Nebbien's plan shows still a lake of a surface of almost 10 hectares (not to mention the two smaller lakes and the meandering creek), and this hardly changed until the construction of the Millennium Underground. At this point in time, in 1896, the surface of the lake was reduced to 6.4 hectares, and still has about the same size today (6.2 ha). The empty concrete bed of the skating rink has been an eyesore for years in the most visited part of the Park. Since the renovation of the rink, the situation has become

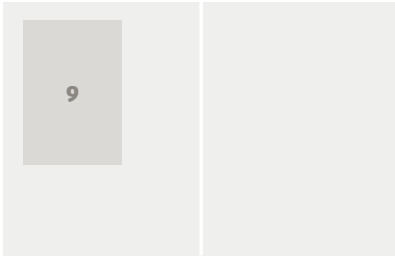
de a téli hónapokban a korcsolyapálya – enyhe időben használhatatlanra olvadozó – jégfelületén kívül a tómeder jelentős része továbbra is üresen áll. Késő ősztől tavaszig csak az Állatkert melletti tórészben van víz, ez mindössze 6000 m², azaz a nyári vízfelszín alig 10%-a. A vízfelület látványát élvezők ezen a kis területen koncentrálnak, s ez a zsúfolt területhasználata és fenntartása nem méltó a Liget történetéhez, a Főváros egyik, ha nem a legforgalmasabb közparkjához.

A VÁROSLIGET PARKHASZNÁLATA NAPJAINKBAN

A Városliget bő 200 éves története során (az egykori királyi vadaskert városi rekreációs célú használata már a 18.

század végén jellemző volt, amikor a területet még Városerdő, Stockvájdi néven emlegették a pesti lakosok) a parkhasználati lehetőségek és szokások a társadalmi igényeknek, a városfejlődésnek és a gazdasági lehetőségeknek a függvényében sokat változtak. A korabeli újsághírek, tudósítások, különféle publikációk és kertépítészeti tervek tükrében viszonylag jó képet formálhattunk a 19. és 20. század lakossági igényeiről, parkhasználati elvárásairól és szokásairól.

A parkhasználat módszeres felmérésre először 1987-ben került sor, egy diplomaterv keretében (Nagy Katalin: A Városliget használatának vizsgálata szociológiai módszerekkel; KÉE Tájépítész mérnök szak, Diplomamunka 1987). Bár ez a vizsgálat nem terjedt ki a Liget teljes

9. kép/pic.:

A Rondó külső platánfa gyűrűje a Városliget legfőbb értékét jelentő faállomány egyik értékes része /

The Rondo's outer plane ring is a valuable part of the City Park's most precious tree stand

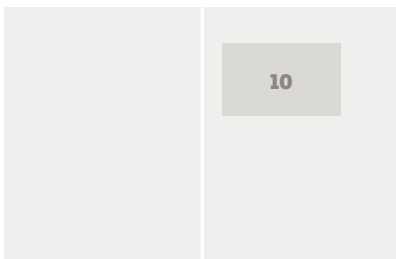
better from spring to autumn, since the lakebed is filled up, but in the winter months significant part of the lakebed beyond the ice skating rink – that in a mild weather melts to an unusable condition – still remains empty. From late autumn until spring water is only to be found in the part of the lake next to the Zoo; this is not more than 6,000 m², barely 10% of the summer water surface. Those enjoying the view of the water surface gather on this small area, and this crowded land use and maintenance is not worthy of the City Park's history, which is one of the most busy, if not the busiest public park of the capital.

THE USE OF THE CITY PARK NOWADAYS

During the over 200-year-old history of the City Park (the former royal wildlife park has been typically used for recreational purposes already at the end of the 18th century, when the area was still referred to as Városerdő (City Wood) or Stockvájldli by the residents of Pest) the park usage possibilities and habits changed a lot depending on the social needs, urban development and economic possibilities. In the mirror of contemporary newspaper news, reports, different publications and landscape architecture designs we could get quite a good picture of the citizens' needs in the 19th and 20th century, their park use expectations and habits.

The systematic survey of the park usage has been carried out first in 1987 in the frame of a thesis plan (Katalin Nagy: The survey of the City Park's usage with sociological methods; University of Horticulture and Food Industry, Department

of Landscape Architecture, Thesis work 1987). Although this survey does not cover the entire surface of the Park, the findings related to usage patterns can be generalized for public parks and city parks, and are still valid: The method, character and intensity of the park usage are predominantly defined by the endowments of the individual park sections, such as the facilities, the maintenance level and the sophisticated style of the arrangement. By the continuation and extension of the observational and questionnaire surveys and on the basis of the new park usage analyses, a new evaluation has been prepared about the City Park in 1997 (Katalin Nagy: The usage of public parks and gardens. MTA / Hungarian Academy of Sciences/, candidate dissertation, 1997). From the quality assessment based on more than 600 questionnaires, the catchment area of the park, the expectations and needs of its visitors, furthermore the major problems related to the arrangement and maintenance of the park could be detected. A fact typical for the seasonal differences in the visitor's numbers is that the park usage in autumn was about half of the one in summer. To estimate the yearly visitor traffic this can serve as an important point of departure. The index of the intensity of use could also be interesting, which is the number of visitors projected on the surface of the surveyed park(-section)(m²/person) and the comparison of the results of the analysis of the feeling of crowdedness by the questionnaire surveys. During the on-site surveys the schoolchildren's playing garden, the Lake Promenade and the King's Hill stood out with their high usage intensity. In the case of large parks, the value of the feeling

10. kép/pic.:

Kora őszi hangulat a Királydombnál /
Autumn at King's Hill
(FOTÓ/PHOTO:
SZILÁGYI K.)

területére, a használati szokásokkal kapcsolatos megállapítások általánosíthatók a közparkokra és városi parkokra, s máig érvényesek: a parkhasználat módját, jellegét és intenzitását döntően határozzák meg az egyes parkrészek adottságai, mint például a felszereltség, a gondozottság, a kialakítás igényessége. A megfigyeléses és kérdőíves felméréseket folytatva és kibővítve, új parkhasználati elemzések alapján 1997-ben készült el egy újabb értékelés a Városligetről (Nagy Katalin: Közparkok és közkertek használata. MTA kandidátusi értekezés, 1997). A több mint 600 kérdőívre támaszkodó minőségi vizsgálatból megállapítható volt a park vonzáskörzete, a látogatók elvárásai és igényei, továbbá a főbb problémák is a park kialakításával, fenntartásával kapcsolatban. A látogatói forgalom évszakos különbségeinek mértékére jellemző adat, hogy az őszi parkhasználat nagyjából a fele volt a nyárinak. Az éves látogatói forgalom becsléséhez ez fontos kiindulási alapot jelenthet. Szintén érdekes az itt bevezetett használati intenzitás mérőszám, ami a vizsgált park(rész) területére vetített látogatószám ($m^2/fő$), illetve a kérdőíves lekérdezések során vizsgált zsúfoltságérzés eredményeinek összevetése. A helyszíni vizsgálatok során az iskolások játszókertje, a Tó sétány és a Király-domb emelkedtek ki magas használati intenzitásukkal. A zsúfoltságérzet értéke nagyparkok esetében átlag $200 m^2/fő$ értékben határozható meg, ami természetesen az adott térrész, parkrész funkciójától, kialakításától függően nagy eltéréseket mutathat.

A Nagy Katalin által tíz év eltéréssel végzett felmérések módszertanilag igen hasonlóak voltak, így jól kirajzolják a parkhasználati szokások olyan

trendszerű változásait, mint például a passzív tevékenység arányának növekedése az aktív tevékenységek rovására, vagy a parkban eltöltött idő csökkenése.

2012 és 2013 folyamán a Kert-és Szabadtértervezési Tanszéken két felmérés készült a Városliget parkhasználati szokásairól. Bár a módszertan és a megkérdezettek köre is eltérő volt, mégis hasonlóak az eredmények. „A Városliget tájépítészeti felújítását megalapozó parkhasználati vizsgálat és elemzés” című OTDK tanulmány (Fekete Orsolya, Reith Anita tájépítész és kertművész hallgató, BCE Tájépítészeti Kar, 2012) keretében internetes és helyszíni kérdőívesítés készült (összesen 299 kérdőív, ebből 271 kérdőív online). Az internetnek köszönhetően a megkérdezettek döntő többsége a 19-30 év közötti korosztályból került ki. A felmérés foglalkozott a parkhasználat módjával, a Városligettel való elégedettséggel és kritikákkal. A legtöbb kritika az infrastruktúra hiányát és az alacsony fenntartási színvonalát jelezte. Fejlesztési célként a válaszadók futópályát, új közösségi tereket, információs rendszert, szökőkút építését, vendéglátóhelyek létesítését és új arculatot, jobb fenntartást javasoltak.

2013 őszén helyszíni parkhasználati felmérés és kérdőíves vizsgálat készült (megrendelő: Szépművészeti Múzeum, megbízott: BCE Kert- és Szabadtértervezési Tanszék, Ormos Imre Alapítvány, a felmérést a tájrendező és kertépítő mérnök BSc szak harmadéves, kertépítő szakirányos hallgatói végezték). Négy, késő őszi, október végi megfigyelési nap során több mint 30 000 látogatót számláltak, és 1118 kérdőívet sikerült kitölteni a látogatókkal.

of crowdedness can be defined at an average of 200 m²/person which can of course show large variances depending on the function and arrangement of the given spatial section and park segment.

The surveys carried out by Katalin Nagy with a 10-year difference were very similar in their methodology, therefore they trace out very well the trend changes in park usage habits, such as the increase in the proportion of passive activities to the detriment of active recreation activities, or the reduction of the time spent in the park.

During 2012 and 2013 two surveys on the park usage habits in the City Park have been carried out at the Department of Garden and Open Space Design. Although the methodology and the group of respondents were both different, the results are very similar. In the framework of the study for the National Scientific Students' Associations Conference entitled "The survey and analysis on park usage serving as a basis for the landscape architectural renewal of the City Park" (Orsolya Fekete, Anita Reith, students of landscape design and garden art, CUB Faculty of Landscape Architecture, 2012) an internet and on-site

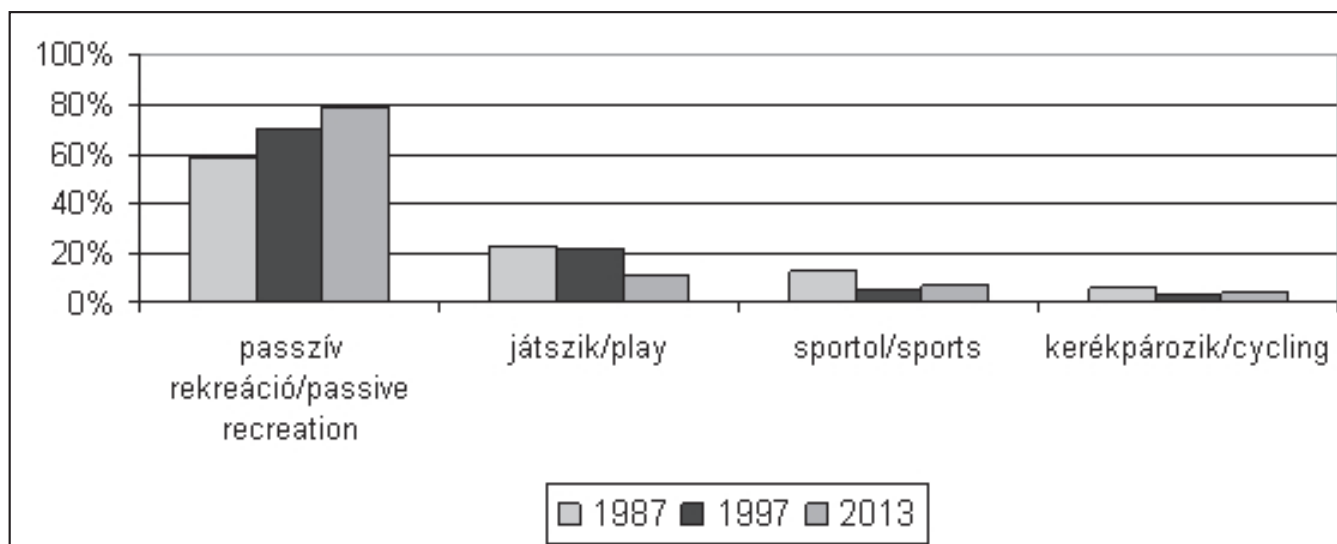
questionnaire survey have been carried out (299 questionnaires altogether, out of which 271 online). Thanks to the internet the vast majority of the respondents were from the age range between 19-30 years. The survey examined the way of park usage, the satisfaction and criticism regarding the City Park. Most of the critics mentioned the lack of infrastructure and the low level of maintenance. As a development goal, the respondents proposed a running track, new public spaces, an information system, the construction of a fountain, the establishment of bars and restaurants, a new image and an improved maintenance.

In the autumn of 2013 an on-site park usage survey and a questionnaire survey have been carried out (order placed by: Museum of Fine Arts, Contractor: CUB Department of Garden and Open Space Design, Ormos Imre Foundation; the survey has been carried out by the students of the third year of the BSc program of Landscape Management and Garden Contraction). During the four days of the survey in late autumn, in October, more than 30,000 visitors have been counted and the students managed to have them fill out 1118 questionnaires. Based on the representative survey the

11. ábra/fig.:

A passzív és aktív parkhasználat megoszlása (2013. októberi helyszínelés alapján) /

Proportion of active and passive recreation activities in the City Park (October, 2013 survey)

A reprezentatív felmérés alapján a látogatószám hétköznap 7600 főre, hétvégén közel 14 000 főre becsülhető. A korábbi vizsgálatok alapján (Nagy Katalin, 1997) a csúcsterhelés nyáron hétköznap 15 000, hétvégén 28 000 fő. Ehhez még hozzáadódik a rendezvények által okozott terhelés, ami elsősorban a hétvégi napokra jellemző, és egy-egy parkrészen lökés-szerű csúcsterhelést jelent.

A forgalmi adatokból kiderült, hogy a Városliget igénybevétele részterületenként igen eltérő. A legtöbb látogató (549 fő/óra szombat délután) a Vajdahunyad várnál fordult meg, míg olyan perifériális, attrakciókban kevésbé bővelkedő területen, mint a Szoborkert, a Sörsátor környéke vagy a Rondó sokkal kisebb a terhelés (a Szoborkert környékén például szombat délután csak 178 fő/óra volt a forgalom). Az attraktív területeken szinte állandóan nagy a látogatottság, alig van napszakos vagy hétköznapi/hétvégi különbség. Az egyes területek látogatói forgalmát a használati

intenzitás mérőszám mutatja (a vizsgált parkrészből az 1 látogatóra „jutó” terület, mértékegysége: $m^2/fő$, tehát minél intenzívebb a használat, annál alacsonyabb a mérőszám!). A vizsgálatok szerint a Szoborkert és a Királydomb (10. kép) területe a legkevésbé zsúfolt (kb. $1000 m^2/fő$), míg a frekvenciált parkrészek (Vajdahunyad vár és a Városligeti-tó) igen zsúfoltak (kevesebb, mint $90 m^2/fő$ a használati intenzitás).

A megfigyeléses parkhasználati vizsgálatok egyértelműen azt mutatják, hogy a parkban a passzív rekreáció aránya rendkívül magas. A korábbi városligeti kutatások is megerősítik, hogy jellemző trendről van szó: folyamatosan csökken az aktív tevékenységek aránya a parkban, illetve azokra a területekre koncentrálnak, ahol sportolásra, játékokra alkalmas létesítmények vannak. Ezek a Városliget perifériális területeit jelentik, tehát a parkban végzett tevékenységek érdekesen különülnek el egy belső választóvonal

number of visitors on a weekday can be estimated at around 7600 persons, whereas on the weekends for 14,000. Based on the earlier surveys (Katalin Nagy, 1997) the peaks were in the summer at 15,000 on weekdays and at 28,000 persons on the weekends. To this is added the extra load caused by special outdoor programs and mass events, which is rather characteristic for weekends and represents an impulsive peak load at the respective park sections.

From traffic data it could be revealed that the use of the City Park varies strongly in the different sections. The most visitors (549/hour on a Saturday afternoon) were encountered at Vajdahunyad Castle, whereas at peripheral areas with much less attractions, such as the Sculpture Garden, the surroundings of the Beer Tent or the Rondo, the load is much lower. At the attractive parts the number of visitors is almost continuously high, there is hardly a difference to be observed during the different hours of the day or between weekdays and weekends. The visitor traffic of the given zones is illustrated by the index for the intensity of use (the number of visitors projected on the surface of the area at a value of m²/person). According to the survey, the area of the Sculpture Garden and King's Hill (pic. 10) is the least crowded (appr. 1000 m²/person, while the more highly frequented park sections (Vajdahunyad Castle and City Park Lake are very crowded (the intensity of use is less than 90 m²/person).

The observational park usage surveys clearly show that the proportion of passive recreation in the park is extraordinarily high. Previous research in the City Park confirms that we are talking about a typical trend: The proportion of active activities in the park decreases constantly or concentrates on zones with sporting and playing facilities. These represent the peripheral

areas of the City Park, thus, the activities carried out in the park are separated from each other in an interesting manner along an inner dividing line. This can be observed even in the case of such active recreation activities that don't require any further servicing facilities: Joggers and cyclists use the park's peripheral areas as well (fig. 11).

The age composition of the park users also shows a certain changing trend. The proportion of those between 31 and 60 years is much higher compared to the other age groups (42%) and they are followed by the visitors between 18 and 30 (19%). The proportion of the elderly is also quite high (12%), but age groups under 18 years are less represented in the park. All this is not surprising if we compare the numbers with the age composition of the Budapest population. However, a comparison with the results of earlier studies on park use (1987 and 1997) calls our attention to an interesting tendency. The decrease in the proportion of the children visiting the park can be observed since the 1980's already, the proportion of those between 15-18 showed a temporary increase in the 90's, compared to which it can be considered very low today. The proportion of the between 18-30 and the 60 and over is also lower than before. Nevertheless, the proportion of those between 30 and 60 has increased significantly. Although the latest survey did not connect the activity carried out with the age of the park users, it could still be seen that the adult age group is the one carrying out the more active activities (jogging, cycling, table tennis, ball games), which previous park usage surveys put into connection exclusively with the youth.

During the park use survey in autumn 2013 over 1000 questionnaires could be filled out with the visitors. The 25 questions of the questionnaire concerned the catchment area of the park, the

mentén. Még az olyan aktív tevékenységek esetében is megfigyelhető ez, amelyek nem igényelnek kiszolgáló létesítményt: a futók, kerékpárosok is a park peremterületeit használják (11. ábra).

A parkhasználók korosztályi összetétele is mutat trendszerű változást. A 31-60 év közöttiek aránya kiugró a többi korcsoporthoz viszonyítva (42%), őket a 18-30 évesek követik (19%). Az idősek aránya is viszonylag magas (12%), de a 18 év alatti korcsoportok kisebb arányban találhatók a parkban. Mindez nem meglepő, ha a budapesti lakosság korösszetételéhez viszonyítjuk a számokat. A korábbi parkhasználati vizsgálatok (1987, 1997.) eredményeivel való összevetés azonban egy érdekes tendenciára hívja fel a figyelmet. A parkban megjelenő gyerekek arányának csökkenése már az 1980-as évek óta látszik, a 15-18 éveseké a 90-es években átmeneti emelkedést mutatott, s ehhez képest ma igen alacsony. A 18-30 évesek és a 60 fölöttiek aránya is alacsonyabb, mint korábban. Viszont jelentősen emelkedett a 30-60 év közöttiek aránya. Bár a legújabb felmérés nem kapcsolta össze a végzett tevékenységet és parkhasználók életkorát, az mégis feltűnt, hogy a felnőtt korosztály végzi azokat a nagyobb aktivitású tevékenységeket (futás, kerékpározás, pingpongozás, labdajátékok), amelyeket a korábbi parkhasználati vizsgálatok kizárólag a fiatalokhoz kapcsoltak.

A 2013 őszi parkhasználati vizsgálat során több mint 1000 kérdőívet sikerült kitölteni a látogatókkal. A 25 kérdésből álló kérdőív kérdései a park vonzáskörzetére, a látogatók preferenciáira, rekreációs igényeire és a Városligettel kapcsolatos problémákra és javaslatokra vonatkoztak.

A park megközelítésére vonatkozó válaszok szerint a legnagyobb arányban a gyalogosan érkezők voltak (40%). Magas azok száma (37%), akik 5-15 percen belül elérik a parkot. Ez már utal

arra, hogy a Városligetet a környező kerületek lakossága használja intenzíven. Bár a válaszadók nem szívesen árulták el lakóhelyüket (még utca szinten sem), de több mint 800 fő legalább a kerületet megadta. A Városliget vonzáskörzete ezek alapján elsősorban a 6., a 7. és a 14. kerület, ami egyértelműen jelzi, hogy a városi parkot mindennapos rekreációra, közparkként, közkertként is használják. A korábbi parkhasználati felmérések idején a 7. kerületből érkeztek a legtöbben a parkba, ezt a 14. kerület, majd a 6. kerület követte. A sorrend mára megváltozott, a 14. kerületi parkhasználók vannak a legtöbben, ezt követi a 7., majd a 6. kerület. A távolabbi kerületekből, vidékről és külföldről többen érkeznek ma, mint az 1990-es években. Mindez azt jelenti, hogy még korábban erősebb volt a park lakóterületi jellegű használata, mára kis mértékben csökkent a szomszédos kerületekből érkezők száma a távolabbról érkezőkhöz képest, s így a park látogatottsága már kicsit jobban hasonlít egy klasszikus, nagy városi közparkéhoz. Ezzel szemben a parkban eltöltött idő alapján inkább a közpark jellegű használat dominál, mert a látogatás időtartama lecsökkent a korábbi vizsgálatokhoz képest. A válaszadók több mint fele (55%) csak 1-2 órát tölt a parkban, 17% pedig ennél is kevesebbet. Ezt a jelenséget az életmódbeli változásokon túl a Liget rossz felszereltsége is okozhatja.

Több kérdés vonatkozott a parkkal kapcsolatos véleményekre, kritikákra és fejlesztési igényekre. A különböző kérdések hasonló eredményt mutattak. A parklátogatók jellemzően elégedettek a parkkal, leginkább a fenntartási színvonalra tettek kritikus megjegyzéseket. A Városliget legfőbb értékének a park természetszerűségét, a történeti hangulatot tartják (válaszadók 63%-a), és sokan nagyra értékelik az idős növényzetet (48%), és az itteni csendet és nyugalmat (29%) kedvelik. A park

park users' preferences and recreational expectations, the problems and suggestions related to the City Park.

The answers to the question how people reach the park revealed that most of them arrive by foot (40%). The proportion of those is also very high who reach the park within 5-15 minutes (37%). This already implies that the City Park is the most intensively used by the neighbourhood residents. Although the respondents were reluctant to reveal their place of residence (or even the street's name), more than 800 people have at least indicated the district. On this basis, the City Park's catchment area is primarily composed of the 6th, 7th and 14th districts, which is an evident sign that the park is also used for everyday recreation, as a public park and garden. At the time of the previous surveys most people came to the park from the 7th district, this was followed by the 14th, than by the 6th. The order has changed now, the residents of the 14th district are the most represented, this is followed by the 7th and then by the 6th district. Today, more visitors arrive from further districts, from the country and abroad than in the 1990's. All this means that while earlier the use of the park by the nearby residents was more common, until today the proportion of the neighbourhood's inhabitants has decreased as opposed to the visitors coming from further, and this way the park's visitor composition is now getting more similar to that of a classic big city park. In contrast, on the basis of the time spent in the park it is rather the public park usage that prevails, since the time of the visit has reduced since the previous surveys. More than half of the respondents (55%) spend only 1-2 hours in the park while 17% even less than this. Besides the changes in lifestyle, this phenomenon might be caused by the lack of facilities in the City Park.

Several questions were related to the opinions, criticism and development

needs regarding the park. The different questions have revealed similar results. The park visitors are usually satisfied with the park and they mostly criticized the level of maintenance. They consider the most important value of the City Park its natural character and historical ambience (63% of the respondents) and many appreciate the old plant stand (48%), the silence and peacefulness (29%). The park's facilities have only been mentioned by few of them. Among the disturbing factors for the recreation most of them (24%) indicated "the lack of facilities necessary for the everyday use of the park". This was succeeded by the condition of the pavements, the vehicle traffic within the park, the lack of public lighting, the litter after events and dog walking as disturbing factors.

The questionnaire also included an open question to assess the park use demands in an undirected manner. To the question "What do you miss from the City Park?" there were no previously defined answer options, but in contrast to the expectations the answers generally focused on one subject: the lack of basic infrastructure (44% of the respondents). Besides this, in a smaller proportion opinions were expressed that there was a need for the development of more sports facilities, the guarding of the park and cheaper bars and restaurants. The visitors arriving from the neighbouring districts and the surroundings of the Park rarely demanded more than the developments necessary for the everyday use of the park, whereas the visitors from further located areas or areas outside Budapest had more varied and manifold expectations; however, it was the improvement of the infrastructure that seemed crucial for them. The visitors of the park consider it necessary (51%) or partially necessary (24%) to renew the park, but nobody mentioned an institutional development; the renovation or replacement

létesítményeit csak kevesen említették. A kikapcsolódást zavaró tényezők között a legtöbben (24%) a „park napi használatához szükséges berendezések hiányát” jelölték meg. Ezután következett a burkolatok állapota, a parkon belüli autóforgalom, a közvilágítás hiánya, a rendezvények utáni szemét és a kutyasétáltatás, mint zavaró tényező.

A kérdőívben szerepelt egy nyitott kérdés is a parkhasználói igények irányítatlan feltérképezésére. A „Mit hiányol a Városligetből?” kérdéshez nem voltak előre meghatározott, megjelölhető válaszok, de a várakozásokkal ellentétben a válaszok rendre egy téma köré csoportosultak: az alapvető infrastruktúra hiánya (a válaszadók 44%-a). Ezen kívül kis számban megjelentek olyan vélemények, hogy szükség lenne több sportcélú fejlesztésre, a park őrzésére, ill. olcsóbb vendéglátóhelyekre. A környező kerületekből, a Liget vonzáskörzetéből érkezők a park napi használatához szükséges berendezések fejlesztésén túl ritkán igényeltek mást, míg a távolabbról vagy Budapesten kívülről érkezők igényei szerteágazóbbak, változatosabbak voltak, bár számukra is az alapvető infrastruktúra javítása volt a legfontosabb. A park látogatói szükségesnek (51%), illetve részben szükségesnek (24%) tartják a Liget felújítását, de intézményi fejlesztést senki nem említett, viszont a park berendezéseinek felújítását, pótlását a válaszadók 52%-a, több és magasabb színvonalú zöldfelületet pedig 12% említett.

A VÁROSLIGET FEJLESZTÉSÉNEK KÉRDÉSE A PARKHASZNÁLAT TÜKRÉBEN

Összefoglalva a tapasztalatokat: a helyszíni megfigyelések, interjúk valós megvilágításba helyezik a Városligetnek a fővárosban betöltött szerepét. Felhívják a figyelmet azokra a folyamatokra,

amiket az életmód megváltozásával magunk generálunk, és a park funkciói vagy alkalmasak a megváltozott tevékenységeknek helyet adni, vagy maguk is változni kénytelenek. Másfelől hangot adnak a lakosság valós fejlesztési igényeinek, amelyeknek – különösen a Városliget aktuális fejlesztéseinek tükrében – nagyobb hangsúlyt kellene a tervezés során kapniuk.

A Városliget területére tervezett Múzeum Liget²¹ fejlesztési koncepciót a parklátogatók nem említették, mint szükséges fejlesztési célt. A Liget megújítása ugyanakkor a közvélemény és a tényleges parkhasználók szerint is fontos lenne. A Városliget a belső pesti kerületek lakosai számára a mindennapos rekreációt nyújtó közpark funkciót tölti be, s ez a használati mód és igény a park nagyobb részén ma is jellemző. Ugyanakkor jelentős a Liget városi és országos, ill. nemzetközi vonzereje is, de ez inkább a jelentős intézményeket befogadó parkrészekre jellemző. A nagy alapterület, a tágas térszerkezet, a jól beállt fás növényállomány révén a Városliget ma még alkalmas mindezen igények befogadására: a rendszeres szabadtéri rekreációra, sportra, játékokra, a természet élvezetére, vagy a kulturális és turisztikai programokra is. Az intézményi funkciók kiterjesztése a park egész területére azonban a városi park hagyományos használati értékét jelentősen csökkentheti, s Budapest belső kerületeiben nincs más zöldterület, ami a Városligetből kiszoruló rekreációs igényt be tudná fogadni. A park megújítása, korszerű, XXI. századi, de a természeti és történeti értékeket is felvállaló megújítás ugyanakkor rendkívül időszerű, bő negyven év intenzív használat után és a rekreációs igények változása miatt is. ●

21 A 2014 áprilisában elfogadott kormányhatározat értelmében öt új múzeum épületből álló múzeumnegyed épül a Városligetben 2018-ig, kiemelt beruházás keretében. A fejlesztés a jelenlegi 5%-os beépítettség jelentős növekedését eredményezi, a kulturális turisztikai forgalmat a park egész területére kiterjeszti. A kijelölt fejlesztési területek egy jelentős része értékes, idős faállománnyal rendelkezik. Az új múzeumokat „befogadó” park megújításának tervei azonban nem párhuzamosan, hanem az építészeti pályázatokat és tervezéseket követően, mintegy járulékosan készülhetnek el, ami óhatatlanul kiszolgáltatott és alárendelt helyzetbe hozza a Főváros 200 éves parkját.

of the park's facilities was mentioned by 52% of the respondents and 12% of them also mentioned the need for more and higher quality green spaces.

THE ISSUE OF THE CITY PARK'S DEVELOPMENT IN THE LIGHT OF THE PARK USAGE

To sum up the experiences: on-site observations and interviews shed real light on the role of the City Park in the capital's life. They raise awareness of the processes that we are generating ourselves by the changing of our lifestyle, and the park's functions are either capable of ceding place to new activities or they are bound to change with them. On the other hand they express the population's real need for development which – especially in the light of the due developments of the City Park – should receive more emphasis during the planning phase. The development concept of the Museum Quarter was not mentioned by the questioned people as a necessary development goal. According to the public opinion as well as that of the park's actual users, the renewal of the park together with the enrichment of park's functions is important.

The Museum Park concept²¹ planned for the area of the City Park was not mentioned by park visitors as a necessary development goal. The renewal of the Park would however be important according to the public opinion and the actual park users. The City Park fulfills the role of a public park offering everyday recreation for the inhabitants of the inner Pest districts and this usage method and need is still today typical for the larger part of the park. At the same time the attractiveness of the Park on a municipal or national, even international level is significant, too, but this is rather typical for the zones of the park that give home to important institutions.

Through the large ground-space, the spacious structure of space and the well-established plant stand with trees, the City Park is still able to fulfil all these expectations: regular recreation in the open space, sports and plays, the enjoying of nature or cultural and touristic programmes. The extension of the institutional functions to the park's entire surface could however significantly reduce the traditional usefulness of the urban park and in the inner districts of Budapest there is no other green space that could receive the recreational demand if it was excluded from the City Park. The renewal of the park, a renewal embracing modern, 21st century, but also natural and historical values, is very timely after over forty years of intensive use and also because of the change of the recreational needs.

According to the government decree adopted in April 2014 a Museum Quarter of five new museum buildings is going to be built in the City Park until 2018 in the framework of a priority investment. The development leads to the significant increase of the proportion of the built area, currently at 5%, and extends the cultural tourist traffic to the entire surface of the park. An important part of the designated development areas has a valuable, old tree stand. The designs for the renewal of the park "hosting" the new museums are however not going to be elaborated simultaneously but subsequently to the architectural tenders and designs, in a somewhat ancillary manner, which inevitably puts the Capital's 200 year-old park in a vulnerable and subordinated position.

***21** According to the government decree adopted in April 2014 a Museum Quarter of five new museum buildings is going to be built in the City Park until 2018 in the framework of a priority investment. The development leads to the significant increase of the proportion of the built area, currently at 5%, and extends the cultural tourist traffic to the entire surface of the park. An important part of the designated development areas has a valuable, old tree stand. The designs for the renewal of the park "hosting" the new museums are however not going to be elaborated simultaneously but subsequently to the architectural tenders and designs, in a somewhat ancillary manner, which inevitably puts the Capital's 200 year-old park in a vulnerable and subordinated position.*

KÖZLEKEDÉSI TÉMAPARK RÁKOSRENDEZŐ¹

A VASÚTTÖRTÉNETI PARK TÁGABB
KÖRNYEZETÉNEK RENDEZÉSE

TRANSPORT THEME PARK
AT RÁKOSRENDEZŐ

BROWN FIELD REHABILITATION OF THE OPEN
SPACES SURROUNDING THE RAILWAY MUSEUM¹

SZERZŐ/BY:
CSIZMADIA DÓRA

A Rákosrendező pályaudvar Budapest XIV. kerületének nyugati peremén található. A felhagyott vasúti terület nagy potenciálú fejlesztési zónát jelenthet Budapest zöldfelületi rendszerének bővítésére. Míg ma a „senki földjeként” átjárhatatlan akadályt képez Angyalföld és Zugló között, addig a jövőben a budapesti közlekedési hálózat fejlesztésével a terület a város legnagyobb részéből fél órán belül elérhetővé válhat. A Városligettel kialakítható közvetlen kapcsolat is növeli a leendő park zöldfelületi, rekreációs és turisztikai értékét.

ADOTTSÁGOK

Rákosrendező területe a város történeti fejlődése során Zugló és Angyalföld között állandó akadályt jelentett (1. ábra). Bár területe közigazgatásilag Zuglóhoz tartozik, bejáratai mégis csak az angyalföldi Tatai útról nyílnak. Északról az esztergomi vasútvonal kanyarodó ága és az Istvánbeli Járműjavító területe határolja. A pályaudvar kétgurúts telepe majd egy évszázados

szüntelen munka után a '90-es években veszítette el jelentőségét.² Közel 100 hektáros területének nagy része kihasználatlan, míg az élő városzövethez közelebbi területeken kisebb vállalkozások bérelnek telekrészeket. A pályaudvar megközelíthetősége tömegközlekedéssel jelenleg igen rossz, ám a város közép és hosszú távú közlekedésfejlesztési koncepcióját figyelembe véve kötöttpályás kapcsolatai révén a későbbiekben kitűnő pozícióba kerülhet.³ Emellett keresztülhalad rajta Pest egyik meghatározó, a Dunát az agglomerációval összekötő zöldfolyosója és kerékpáros útvonala is.

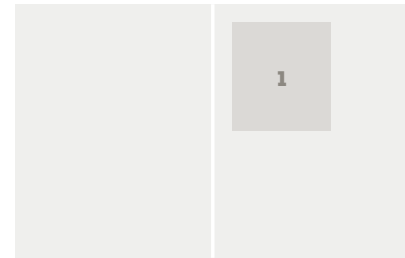
A szűkebb tervezési terület a pályaudvar Rákospataktól északra fekvő része, az egykori Északi, avagy Hámán Kató Fűtőház területe (2. kép). Az 1911-től üzemelő gőzmozdony fűtőház Közép-Európa egyik legnagyobb és legkorszerűbb ilyen intézményének számított, és funkcióvesztése után is számos régi mozdony honállomása maradt, melyek jó alapot szolgáltattak a Vasúttörténeti Park kialakításához.⁴ A terület két ikonikus épülete a „B” kör-

¹ A Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Karán 2013-ban készített diplomaterv. Konzulensek Dr. Balogh Péter István egyetemi docens és Hutter Dóra PhD hallgató voltak. A diplomaterv a 2013. évi MÉK Diplomadíjat és a MUT Diplomadíjat is elnyerte.

² Vasút, 1966. 16. évf. 10. sz. 12-13. o.

³ a FÖMTERV 2008-as budapesti S-Bahn-hálózat tervei alapján (<http://www.fomterv.hu/hun/referenciak/124.html>)

⁴ Fejes Antal: 10 éves a Magyar Vasúttörténeti Park. 2010, Budapest

1. ábra/fig.:

1915-ös várostérkép a rendező pályaudvar környezetéről / City map of the surroundings of the railyard, 1915.

(FORRÁS/SOURCE: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS TÉRKÉPE A PHARUS RENDSZERÉBEN. BUDAPEST, PHARUS LITOGRAFIAI INTÉZET, 1915.)

Rákosszentmihály Railyard is an abandoned railway-ground situated in the western edge of district XIV. of Budapest, and is a development zone with great potential for the expansion of Budapest's green area network. Although nowadays it is something of a „no man's land”, being an impenetrable obstacle between Angyalföld (district XIII.) and Zugló (district XIV.), in the future the huge park and museum zone could be accessible from most quarters of the city within 30 minutes, presuming that the traffic network of Budapest will be improved. The direct connection with the Városliget could also increase the prospective park's value as green area, recreational place, and tourist attraction.

CONDITIONS

Rákosszentmihály was always an obstacle between Zugló and Angyalföld during the historical development of the capital. (Fig. 1). Although its territory belongs

to Zugló administratively, its entrances nevertheless open from the Tatai Road of Angyalföld. Its northern borders are the bending branch of the Esztergom railway line and the Engine Repair Shop of Istvántelek. The railyard's workshop lost its significance in the 1990s, after almost 100 years of continuous operation.² Most of Rákosszentmihály's almost 100-hectare-wide area is unused, while small enterprises lease allotments close to „living” township. Currently the accessibility of the railyard by public transport is quite bad, but later it can achieve an excellent position through its guided track connections, supposing the realization of the capital's medium- and long-distance traffic development plans.³ Also, a very important green passage and cycle path interlinking the Danube with the conurbation run through it.

The direct planning area was a part of the railyard lying northwards from Rákoss Stream, the ground of the former Northern or Kató Hámán Engine-house (pic. 2). The steam locomotive

1 Diploma project devised on the Faculty of Landscape Architecture, Corvinus University of Budapest. Supervisors: Dr. Péter István Balogh university docent and Dóra Hutter PhD student. The project won the 2013 Diploma Prize of the Chamber of Hungarian Architects, and the Prize of the Hungarian Society for Urban Planning

2 Vasút, 1966. 16. évf. 10. sz. 12-13. o.

3 Based on the 2008 Budapest S-Bahn network plans of FÖMTERV (<http://www.fomterv.hu/hun/referenciak/124.html>)

fűtőház, mely a kiállítás részét képezi, és a jelenleg kihasználatlanul és romosan álló víztorony. Az egykori vasúti használat után kevés épített emlék maradt a területen – ezek nagyrészt sajnos értéktelenek, míg az egykori kiterjedt vágányrendszerből is csupán néhány sínszakasz maradt fenn. A különleges térszerkezet őrzője azonban a körülbelül két évtizedes pionír növényzet, mely az aktívan használt vasúti zónákat – vélhetően a súlyos talajszennyezés miatt – érintetlenül hagyta, s így ma is visszaidézi a fűtőház vágányainak fő erővonalait (3. kép).

KONCEPCIÓ

A pályaudvar egyedülálló – pozitív és negatív – adottságainak köszönhetően

roppant inspiráló tervezési feladat. A terület legvonzóbb jellemzője a tematizáltság és a tematizátlanság, azaz az öröklött formákhoz, anyagokhoz való igazodás és a szabad gondolkodás, a változtatás lehetőségének kettősége. Az itt megforduló mozdonyok által kialakított speciális térstruktúra, a megmaradt épületek, sínszakaszok és a mintegy 30 hektárnyi szabad tér „belakása”, valamint hátrányos tulajdonságainak (a rossz megközelíthetőség, a gyenge minőségű pionír gyepes, ligetes növényzet és a jelentős talajszennyezés) figyelembevétele izgalmas tervezői kihívás volt. A most is sikeresen működő Vasúttörténeti Park példája nagyszerű alapot nyújtott a park programozásához, a közlekedési-múzeumi funkció mind a terület múltjához, mind elhelyezkedéséhez tökéletesen

2.a, 2.b kép/pic.:

Fotók az egykori Északi Fűtőház területéről / Photographs from the area of the former Northern Engine-house (FORRÁS/SOURCE: FEJES ANTAL: 10

ÉVES A MAGYAR VASÚTTÖRTÉNETI PARK. BUDAPEST, MÁV, 2010.)

3. kép/pic.:

Légifotó a mozdonyfordító végnapjairól a '90-es évekből / Aerial photograph of the last

days of the turn-table, 1990's (FORRÁS: [HTTP://WWW.OLD-IKARUS.HU/LEGIFOTOK/MOZDONYFORGATO.JPG](http://www.old-ikarus.hu/legifotok/mozdonyforgato.jpg) (UTOLSÓ MEGTEKINTÉS: 2014. 05. 27.) TILDY TIBOR, 2003.)

engine-house operating from 1911 was regarded as one of the biggest and most up-to-date establishment of its kind, and even after its loss of function it remained the home station of numerous old locomotives, which provided a good basis for forming the Railway Museum.⁴ The two iconic buildings of the territory are the „B” roundhouse which is part of the exhibition, and the currently unutilized and ruinous water tower. After the one-time railway-use few built keepsakes remained in the area. Most of the survived buildings are worthless, and only some sections of the previously extensive railway network endured. However, the keeper of the peculiar space structure is an approximately 20-year-old pioneer grass vegetation, which left the more actively used railway zones untouched, presumably because of serious soil pollution, and even today it recalls the principal lines of force of the engine-house’s rail-tracks (pic. 3).

CONCEPTION

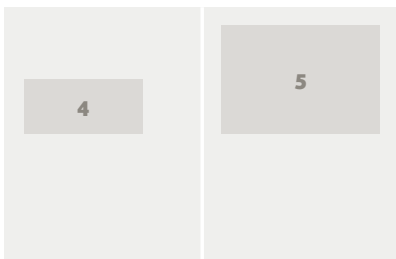
The railyard was a highly inspiring task due to its unique, both positive and negative, qualities. The most attractive feature of the area was the different aspects of duality: thematisation vs. lack of thematisation, alignment to inherited forms and materials vs. opportunity for change with free thinking. I encountered several exciting challenges during the planning: the special spatial structure shaped by the visiting locomotives, the remaining buildings and rail sections, the utilization of roughly 30hectares of open space, and the disadvantageous characteristics such as bad accessibility, low-quality pioneer grass- and grove-vegetation, as well as significant soil pollution. The example

of the successfully working Hungarian Railway Museum was a great basis for the park’s programming, because the transport museum function perfectly adjusts itself to the area’s past and localization. The three transport-themed exhibitions (Hungarian Railway Museum, Hungarian Transport Museum, Permanent Exhibition of Aviation History and Aeronautics) could offer a whole-day experience for a wide range of visitors.

This resource-demanding project can only become a working, economically and socially remunerative investment, if the plan fits into the development conceptions of the capital and district, and the necessary transport measures are established by reorganization of traffic connections in the wider surroundings. Exploitation of property purpose of Rákosrendező’s certain parts can improve the finance ability of the project. Beside the tighter planning area, the project’s embedment is ensured with a schematic area-utilization conception comprising the entirety of Rákosrendező. This conception is based on the current development ideas of the district. The park’s accessibility rests on the Budapest S-Bahn conception, whose two stations are to be built nearby the area in question. Relocation of the Vidámpark could connect the green areas of the Városliget and Rákosrendező (Fig. 4).

The detailed conception plan made for the former Northern Engine-house’s territory visualizes a unit with green space and museum functions, in which the three big transport-themed exhibitions „float” in one common green area. The huge, multifunctional open spaces give opportunity for moving out the thematised exhibitions of museums, and for free open space activities of

4 Antal Fejes: *The Ten Years of Hungarian Railway Museum.2010, Budapest*

4. ábra/fig.:
Rákosrendező területfelhasználási koncepciója / Land use conception of Rákosrendező

5. ábra/fig.:
A Közlekedési témapark szabadtérépítészeti koncepciója / Open space architectural conception of the Transport Theme Park

Rákosrendező területfelhasználási koncepciója

illeszkedik. A közlekedési tematikájú kiállítások - Vasúttörténeti Park, Repüléstörténeti és Űrhajzási Kiállítás és a Közlekedési Múzeum területi összefogottságuk révén egész napos programot jelenthetnek a látogatók széles köre számára.

A nagy forrásigényű projekt csak akkor válhat működőképes, gazdaságilag és társadalmilag is megtérülő beruházássá, ha a terv illeszkedik a fővárosi és kerületi fejlesztési koncepciókhoz, és tágabb környezetében a közlekedési kapcsolatok átalakításával a szükséges ráhordó rendszerek is létrejönnek. Rákosrendező egyes területeinek ingatlan célú hasznosítása a projekt finanszírozhatóságát javítja. A szűkebb tervezési terület mellett a projekt beágyazottságát egy tematikus, a meglévő kerületi fejlesztési koncepcióra is alapozó, Rákosrendező egészét felölelő területfelhasználási koncepció biztosítja. A park megközelíthetőségének alapja a budapesti S-Bahn koncepció, melynek két megállója is érinti a területet. A Vidámpark áttelepítésével kapcsolat nyílhat a Városliget és Rákosrendező zöldfelületei között (4. ábra).

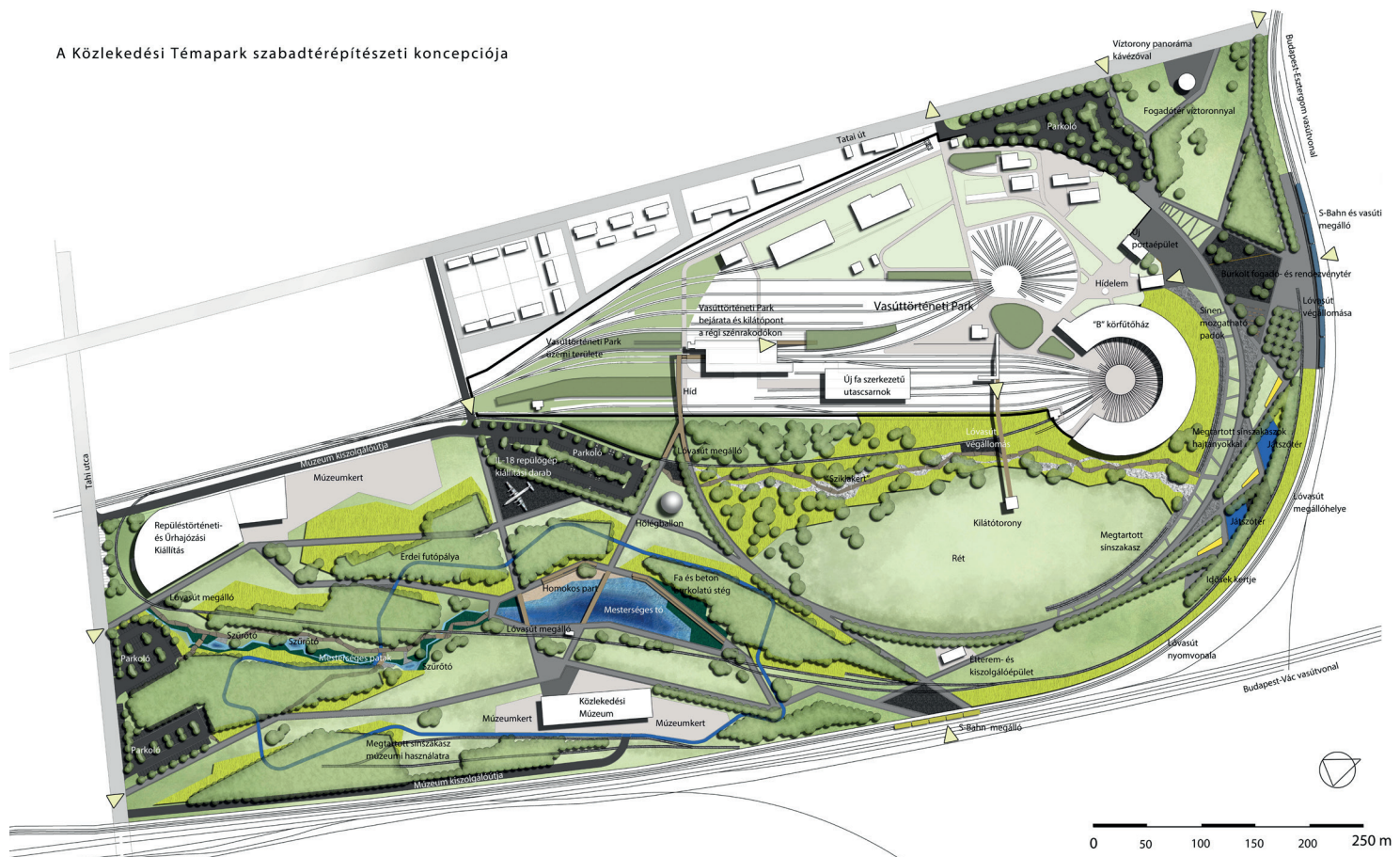
Az egykori Északi Fűtőház területére készített részletes koncepcióterv egy vegyes zöldterületi és múzeumi hasznosítású egységet vizualizál, ahol a három nagy közlekedési tematikájú múzeum

egy közös zöldfelületben úszva jelenik meg. A nagy, multifunkciós szabadterek lehetőséget nyújtanak mind a múzeumok tematizált programjainak kitelepülésére, mind a látogatók kötetlen szabadtéri programjai számára. Mindehhez a térbeli keret egy olyan növényi környezet, mely hol csupán visszafogott háttérrel, helyszíne az eseményeknek, hol önmaga nyújtja a terület fő vizuális élményét.

A tervezés során fő szempont a hosszú távú ökológiai, pénzügyi és anyagminőség-beli fenntarthatóság volt. A parkban elhelyezett vendéglátó egységek és a koncerthelyszínnek alkalmas nagy szabadterek bérleti díja hozzájárul a fenntartási költségek finanszírozásához. A hosszú élettartamú és alacsony fenntartásigényű anyagok használata, valamint a bontáskor felszedett burkolatok újrahasznosítása mellett a terület ökológiai adottságaihoz alkalmazkodó, honos fajokot tartalmazó növénygyűjtemények szintén az üzemeltetési, fenntartási költségek csökkentését szolgálják.

A TERV RÉSZLETES ISMERTETÉSE

A park területe hat nagyobb egységre - Vasúttörténeti Park és Üzemterület, Múzeumkertek környezete,

visitors, as well. For all of this, the spatial compass is provided by a green area that can be both moderate background and locale of events or act as the main visual experience itself.

One of the primary standpoints during the planning was the long-term ecological, financial, and material sustainability. The catering trade units placed in the park and the rents of large open spaces suitable for concerts contribute to financing the maintenance costs. The usage of materials with long lifespan and low demand of maintenance, the recycle of pavement broken up during demolition, and plant communities comprised of indigenous species that adapt to the territory's ecological conditions all serve for diminution of maintenance and operating costs.

DETAILED REPRESENTATION OF THE PLAN

The park's territory can be divided into six main units: Hungarian Railway Museum and its Industrial Ground, surroundings of the Museum Gardens, Field, Theme Gardens, and Reception Area. Their exploration is facilitated by an inner horse tramway line running on the

completed track of the remaining rails. This horse tramway is operating today in the Railway Museum on a shorter route.

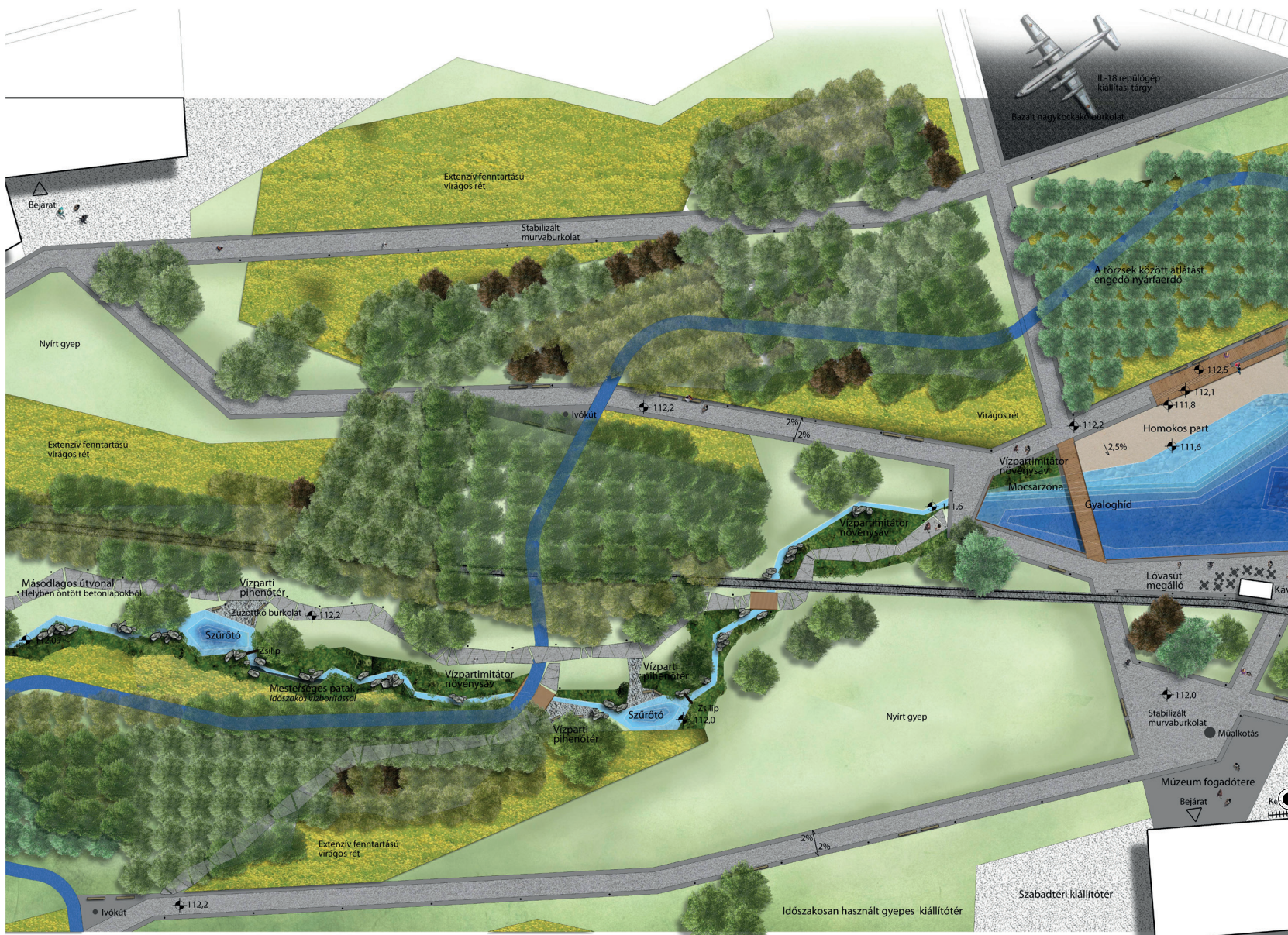
The basis of the plan's space-forming was inspired by the miscellaneous railway use. The determinant energy centre of the ground-plan model is the roundhouse. The linear lines of force created by the tracks swerve in the pull of the building's mass, the space becomes tighter, then it widens out again while one moves away from the building. This exciting characteristic has a certain negative effect, namely, the centrifugal force „sweeps” and „pushes” the spectator to the curve's outer side and the edge of the park. In my plan this force is counterbalanced by completing the curve to a circle. This concentrates the attention to the calm, empty inner space in the Field's zone, while the territories outside the circle become subsidiary and marginal. In the Theme Gardens' zone the tangential subsidiary promenades also follow the course of an object diverging from the primary promenade's arc, and this movement path leaving the zone is stopped by various functions closing the promenades.

The distribution of functions and space walls follows the extending-narrowing pulsation of the space. The block-like wood patches form irregular but sharp

space borders in the Museum Gardens' zone. The functions are equally and loosely distributed among the area's centre and borders. The space walls and shapes fall apart to their elements in the three-hectare-wide Field zone, which is the largest part of the park. There are no definite space-limiting elements, but solitaire trees generate a loose stand instead of surfaces and masses. The park thickens into geometric shapes in the direction of the Theme Gardens' suddenly narrowing space, like atoms arranging into nets because of high pressure. Lines of trees follow the distinct tracks of these shapes. The strict lines broke up again in the paved Reception Area following the expansion of space; the fragmented tracing and mass-like plant patches of the park's southern end reappear in the vicinity of the water tower (Fig. 5).

The Railway Museum and its Industrial Ground constitute a separate, enclosed unit on account of the predominantly outdoor exhibition areas. The museum's new main entrance is relocated to the northern paved reception area, and by that it can be used together with the inner spaces of the roundhouse in case of big events.

The surroundings of the Museum Gardens contain the buildings and outer

Jelmagyarázat

Fásítás	Vízfelület	Stabilizált andezit murva burkolat	Bazalt nagykockaköb burkolat
Nyírt gyep	Múzeum külső kiállítóterei	Színezett szürke betonlapok	Kék öntöttgumi futópálya
Extenzív fenntartású virágos rét		Fa burkolat	Sínek andezit közélszalékkal

0 10 20 30 40 50 m

Rét, Témakertek és Fogadótér – osztható. Feltárását a megmaradt sínek kiegészített nyomvonalán közlekedő belső lóvasútjárat könnyíti meg, mely rövidebb útvonalon a Vasúttörténeti Parkon belül ma is üzemel.

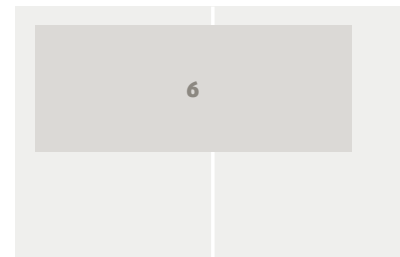
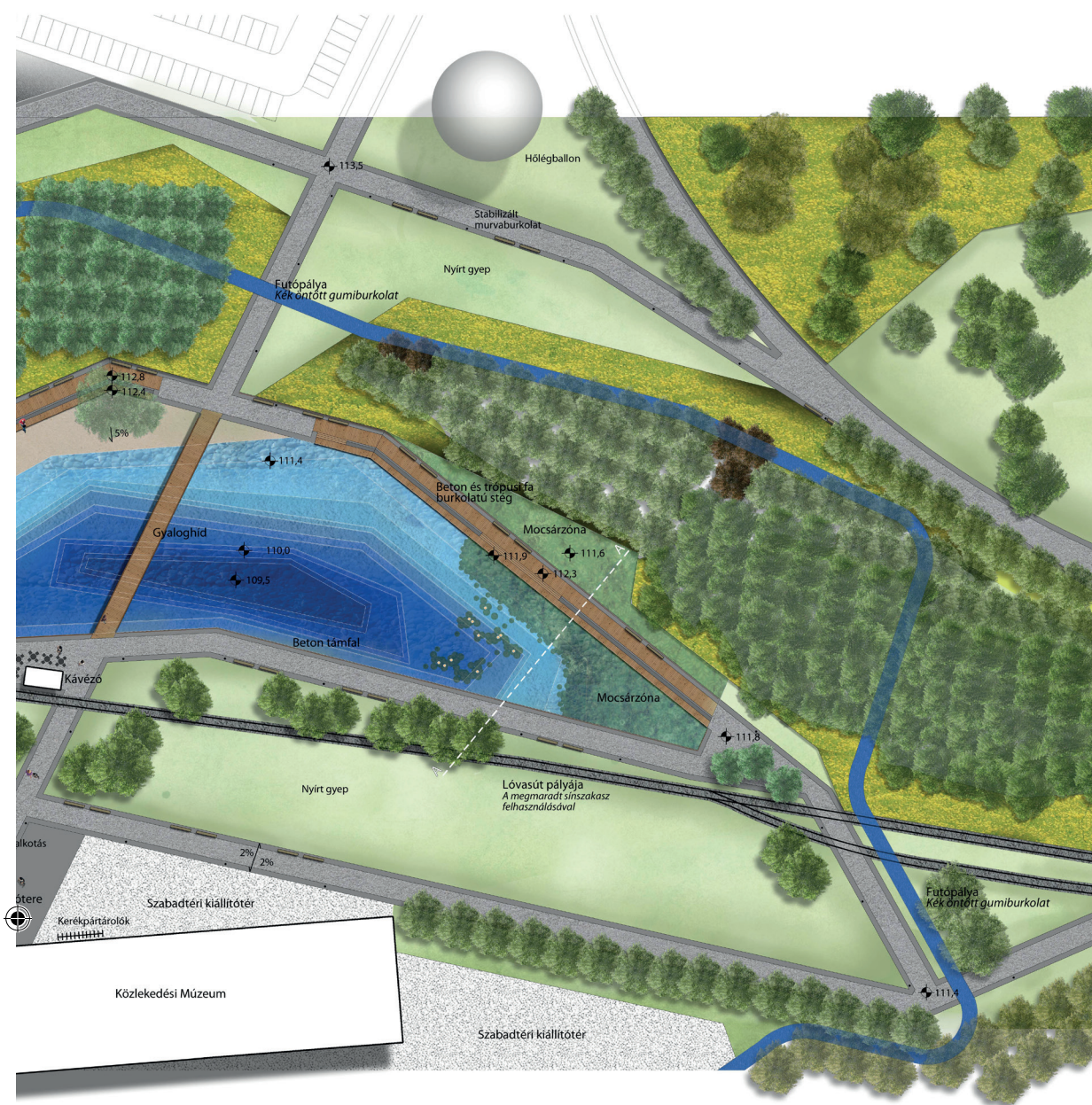
A terv térformálásának alapját a változatos struktúrájú vasúti használat ihlette. Az alaprajzi forma meghatározó energiapontja a körfutóház; az épülettömeg vonzásában a sínek alkotta lineáris erővonalak elkanyarodnak, a tér összeszűkül, majd az épülettől távolodva ismét kitágul. Ez az izgalmas adottság azzal a negatív hatással bír, hogy a centrifugális erő az ív külső oldalára, a park szélére sodorja, szorítja a megfigyelőt. Tervemben ezt az erőt ellensúlyozza az ív kiegészítése körrel. Így a Rét zónájában a figyelem a nyugodt, üres belső tér felé koncentrálódik, a körön

kívüli területek másodrangúvá, marginálissá válnak. A Témakertek zónájában a köríven haladó főszelvény mellett az érintő irányú mellékszelvények szintén a körívről letérő tárgy pályáját követik, s ezt a területről kivezető mozgáspályát állítják meg a sétányokat záró különböző funkciók.

A térfalak és a funkciók eloszlása követi a tér táguló-szűkülő pulzálását. A múzeumkertek zónájában a tömbszerű erdőfoltok szabálytalan, de éles térhatárokat alkotnak. A funkciók a terület közepén és szélein lazán, egyenletesen oszlanak el. A park legszélesebb részén, a három hektáros Rét zónájában a térfalak és formák elemeikre hullnak. Nincsenek határozott térhatároló elemek, felületek és tömegek helyett szoliterként álló fák alkotják a laza állományt. A Témakertek irányában a hirtelen beszűkülő térben

– mint a magas nyomás hatására rácsba rendeződő atomok – a park geometrikus formákba sűrűsödik, melynek határozott nyomvonalait fasorok követik. A burkolt fogadótér zónájában a tér tágulásával a szigorú vonalak ismét szétesnek, és a víztorony környezetében visszatérnek a park déli végének töredezett nyomvonalvezetése és tömegszerű növényfoltjai (5. ábra). A Vasúttörténeti Park és az Üzemterület külön egységet képeznek, mert a túlnyomórészt kültéri kiállítótérek miatt a bejáratok átszervezésével a mai állapotot megtartva továbbra is bekerített része a parknak. A bejáratok átszervezésével a Park főbejárata északra, a Fogadótérhez kerül, így lehetővé válik nagyobb rendezvények idejére a nagy burkolt szabadtér és a körcsarnok belső tereinek együttes használata.

6. ábra/fig.:
Kiemelt tervezési terület. A Múzeumkertek környezete / High priority planning area. Surroundings of the Museum Gardens

areas of Permanent Exhibition of Aviation History and Aeronautics and Hungarian Transport Museum, as well as an artificial lake of 6000 square metres fed by Rákos Stream. Its space walls are chiefly made up of existing wood patches and ones supplemented with other native species. The park's one-kilometre-long recortan running track is also located here, of which trace runs mostly through the woods (pic. 6, 7 and cover page).

The Field is a multifunctional public space of three hectares situated in the park's centre, of which vast grass surface offers opportunity for many different activities. On its ground there is the lookout tower put in the focal point of the park. The flowery grass „biting” into the Field's edge and the tree stand becoming denser towards the ledge

recall the grove-like, slowly reforesting face of present-day vegetation (pic. 8).

The Theme Gardens zone is founding the confined space between the Railway Museum's roundhouse and the rail tracks. The territory's determining visual element is the opened, free-standing roundhouse. This part's main road is a six-metre-wide promenade running along the former circle railway tracks, and the smaller theme gardens (two age-group playgrounds and a garden for the elderly) are attached to it.

The Reception Area is divided into the surroundings of the water tower, as well as the paved reception and programme area. There is a café in the renovated water tower, and the pavement at its base extending to Tatai Road is suitable for setting out tables, weather permitting.

A Múzeumkertek környezete a Közlekedési Múzeum és a Repüléstörténeti Kiállítás épületét és azok külső tereit, valamint egy, a Rákos-patak által ellátott 6000 m²-es mesterséges tavat foglal magába. Térfalait elsősorban a megtartott és honos fajokkal kiegészített erdőfoltok adják. Itt található a park egy km hosszú rekortán futópályája is, melynek nyomvonala nagyjából az erdőkön keresztül halad (6., 7. képek és címlap kép).

A Rét a park központjában található háromhektáros multifunkciós közösségi tér, melynek nagy gyepfelülete számos elfoglaltságra nyújt lehetőséget. Területén található a park súlypontjába helyezett kilátótorony. A Rét szélébe „beleharapó” virágos gyep és a szegély felé egyre sűrűbb faállomány a mai növényzet ligetes, lassan beerdősülő arculatát idézi vissza (8. kép).

A Vasúttörténeti Park körfűtőháza és a vasúti sínek közötti szűkebb térrészen található a Témakertek zónája. A terület meghatározó látványeleme a kerítésből kibontott, szabadon álló körfűtőház. A parkrész főútvonala a volt körvasút nyomvonala mellett futó, 6 méter széles sétány, s erre fűződnek fel a kisebb témakertek: a két korcsportos játszótér és az idősek kertje.

A Fogadótér a víztorony környezetére és a burkolt fogadó- és rendezvényterre oszlik. A felújított víztoronyban kávézó kap helyet, lábánál a Tatai út felé kihúzott burkolat lehetőséget nyújt jó időben asztalok kitelepítésére is. A burkolt fogadó- és rendezvényter gyűjti össze a parkoló, a Tatai út és a vasúti megálló felől érkezőket. Itt található a Vasúttörténeti Park új bejárata, melynek kapuja az áthelyezett, meglévő hídelem (9. kép).

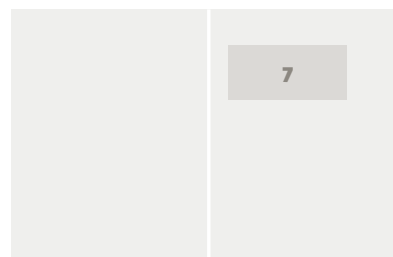
NÖVÉNY- ÉS ANYAGHASZNÁLAT

Az anyaghasználatban elsősorban andezit és bazalt terméskő, valamint beton kap szerepet, s ezt egészíti ki a futópályára kék gumiburkolata és a faburkolat

és berendezési tárgyak. Az alkalmazott kőanyagok az egykori vasúti használatot idézik vissza. A burkolatok alapvetően hideg, szürke árnyalatait a fakandeláberek és padok tónusa oldja.

A park különböző részeinek összhangjáról a mindenütt azonos, három szinten hierarchikus út- és világítási rendszer gondoskodik. Az elsőrendű, stabilizált andezit murva és színezett beton szegélyelemekből álló, 5 méter széles útrendszer stabil alépítményének köszönhetően esetenkénti gépjárműforgalomra is alkalmas, így megoldja a parklétesítmények kiszolgálását. A másodrendű útrendszer a park intimebb részein, a mesterséges patak mentén, majd a meglévő teherperon feltört betonjának újrahasznosításával kialakított, sziklakerti fajokat alkalmazó „száraz patakmeder” mentén halad. A burkolati elemek egyedi tervezésű, eltérő méretű, helyben öntött betonelemek. A harmadik úttípus az új múzeum-épületek közötti területen futó, három méter széles rekortán futósáv, melynek nyomvonala jelentős részben a fák között halad. Az elsőrendű útrendszer megvilágítását egymástól távol álló, magas kandeláberek biztosítják, míg a másodrendű rendszerét 1 méter magas, csak a közlekedési felületekre fókuszáló elemek. A futósáv mentén talajszint menti, süllyesztett világítótestek gondoskodnak a sötétedés utáni használhatóságról, valamint helyenként színes reflektorok adnak hangulatvilágítást a szebb habitusú fáknak.

A növényalkalmazási koncepció alapelve az időbeli változással számoló tervezés, mely nem követeli meg egy tervbeli ideálállapot konzerválását, s így a természetes szelekcióval a növényzet idővel magától beáll az adottságoknak leginkább megfelelő állapotba. A területen öt fő társulástípus kap helyet, melyek alkalmazkodnak a park egyes részeinek különböző ökológiai viszonyaihoz. Karakteres a Múzeumkertek környezetében a meglévő értékesebb egyedek felhasználásával készített kísérleti fatelepítési terv alapján létrehozott erdőtársulás (10. ábra). A kon-

7. kép/pic.:

Látványterv a tó partjáról /
Visualization of the
lakeshore

The paved reception and programme area collects the arrivals from the car-park, Tatai Road, and the S-Bahn station. In the same place is the new entrance of the Railway Museum, of which gate is the relocated, existing bridge element (pic. 9).

PLANT AND MATERIAL USAGE

Material usage is dominated by andesite and basalt natural-stone, as well as concrete. This is supplemented by the running track's blue EPDM pavement, the wooden pavement and wooden furnishings. The stone pavements refer back to the previous railway-use. The cold and grey shades of the pavement are mitigated by the warmer tones of wooden chandeliers and benches.

A universal road network and lighting system in three hierarchic levels ensures the harmony for disparate parts of the park. The five-metre-wide primary road network composed of stabilized andesite gravel and coloured concrete bordering elements is suitable for occasional motor-vehicle traffic thanks to its stable substructure, therefore it solves the service of park establishments. The secondary road network runs through the more intimate parts of the park, at

first along the artificial stream, then by the side of the „dry watercourse” which utilizes rock plants and is fashioned from recycled, broken-up concrete from the existing freight platform. The pavement elements are specially designed concrete elements of varying size cast on the spot. The third road type is the three-metre-wide recortan running track passing through the area among the new museum buildings, of which trace advances mainly among the trees. The primary roads are lighted by tall chandeliers placed far from one another, whereas the secondary road network is illuminated by one-metre-tall lamps that focus solely on the traffic surfaces. Concealed ground level illuminators placed along the running track provide applicability after nightfall. Colourful reflectors give subdued lighting for the more beautiful trees here and there.

The basic principle of the planting conception is a planning taking into account the changes in time. This does not demand the conservation of a planned ideal state, so the vegetation will set in a status best suited for conditions through natural selection.

Five main types of plant community are placed in the area which adapt to the different ecological conditions of

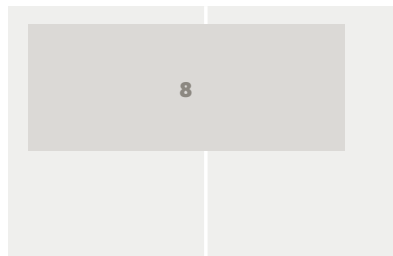

cepció a müncheni Riemer Park példájára⁵ azt szemlélteti, hogy egy fásítási projekt nem csupán erdészeti, de esztétikai szereppel is bírhat. Az alkalmazott honos, erdőalkotó fafajokat egy raszterháló mentén különböző szituációkba, fényviszonyok közé és sűrűségben helyeztem el. Az erdőfoltok magját az állományalkotó kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*) adja, melyet azonban lassú növekedése miatt a meglévő fák vagy újonnan telepítendő hársak (*Tilia tomentosa*), gyertyánok (*Carpinus betulus*) árnyékában helyeztem el. A társulást tovább gazdagítja a termésével díszítő, szórványosan megjelenő lisztes berkenye (*Sorbus aria*) és a vízfolyások mentén feltűnő enyves éger (*Alnus glutinosa*). A telepítés alapsémáját egy 6x6 méteres rácspontú raszter szolgáltatja, ennek csomópontjai-

ban állnak a fák. A raszter egyes helyeken 3 méter eltolással megduplázódik, s a két háló átfedéseiben az erdő besűrűsödik, mint egy természetes erdő változó sűrűségű állománya esetében. Az évek során a raszter lassan feloldódik, maga a természet (és a parkfenntartó) évenkénti szelekciója alakítja az erdőállomány képét és szerkezetét. A faállomány az ökológiai, esztétikai szerepén túl vizuális játékként is értelmezhető. A különböző erdőfoltok rasztereinek eltérő iránya a fák között áttekintve látványkapcsolatokat nyit meg, vagy éppen ellenkezőleg, a besűrűsödő növénytömeg megakadályozza a parkrészek közötti átlátást.

A második társulástípus az extenzív rétfelületek fajait jelenti. A hatalmas központi vadvirágos rétfelület szintén honos fajok magkeverékéből álló, több év alatt

⁵ Der Riemer Park. http://www.muenchen.de/rathaus/dms/Home/Stadtverwaltung/Referat-fuer-Stadtplanung-und-Bauordnung/Publikationen/riemer_park.pdf

8. kép/pic.:

Látványterv a négy hektáros Központi Rétről / Visualization of the four-hectare Central Field

the park's individual parts. A characteristic community is a wood surrounding the Museum Gardens based on an experimental tree plantation plan that utilizes the already existing valuable trees (Fig. 10). The conception, inspired by the Riemer Park in Munich,⁵ demonstrates that an afforestation project can have forestry and aesthetic roles, as well. I placed the native species of wood-forming trees along a raster in different situations, light conditions, and density. The wood patches' cores are made of stand-constituting sessile oaks (*Quercus petraea*), which, because of their slow growing, are placed in the shadow of the existing or newly planted silver limes (*Tilia tomentosa*) and common hornbeams (*Carpinus betulus*). The community is further enriched by the sparsely appearing

common white beam (*Sorbus aria*) with its decorative fruit, and the common alder (*Alnus glutinosa*) that emerges along watercourses. The basic pattern of the planting is a 6x6 metres raster with the trees standing in its intersections. At certain places the raster doubles with dislocations of three metres, and the wood thickens in the overlapping of the two nets, like in the case of the varying density of a natural forest. During the years the raster will loosen, the appearance and structure of the wood stand will be shaped by the annual selection of nature and the park maintainer. The wood stand can be interpreted through its ecological and aesthetic role, as well as a kind of „visual play”. The different directions of disparate wood patch rasters open scenery connections among the trees, or

⁵ Der Riemer Park. http://www.muenchen.de/rathaus/dms/Home/Stadtverwaltung/Referat-fuer-Stadtplanung-und-Bauordnung/Publikationen/riemer_park.pdf

spontán beálló zöldfelület, mely nem követel öntözést és rendszeres nyírást a fenntartótól. Az alkalmazott növényfajok összeválogatásában Báics Ernő Európaszerte ismert vadvirágmag-termesztő nyújtott nélkülözhetetlen segítséget. A magkeverék $1/3-2/3$ arányban tartalmaz fűmagkeveréket és egynyári, valamint évelő virágmagokat. A fűfajok szerepe az első évben az intenzív gyomosodás megfékezése. Első évben az egynyári fajok dominálnak, másodévre erősödnek meg kellően az évelők is, és lassan kiszorítják a gyepet, a gyomokat és az egynyárikat.

A speciális mocsári- és vízinövényekből álló társulástípusok a tó mocsárszónájában és a patak szűrőtavaiban a Rákospatak vízének tisztításáról és oxigénnel való dúsításáról gondoskodnak.⁶

A Rákospataknak a rá telepített három szennyvíztisztító üzem miatt magas a nitrát- és foszfáttartalma, ezért olyan hínárfajokra is szükség van, amelyek ezt csökkentik. A tavat vízzel ellátó patak csupán időszakosan működik,

ezért ide valódi mocsári és vízi fajok nem helyezhetőek el. A patak mentén megjelenő három kisebb tó vízszintje azonban zsilipek segítségével állandó szintre beállított, így növényzetükkel állandó résztvevők a víztisztításban.

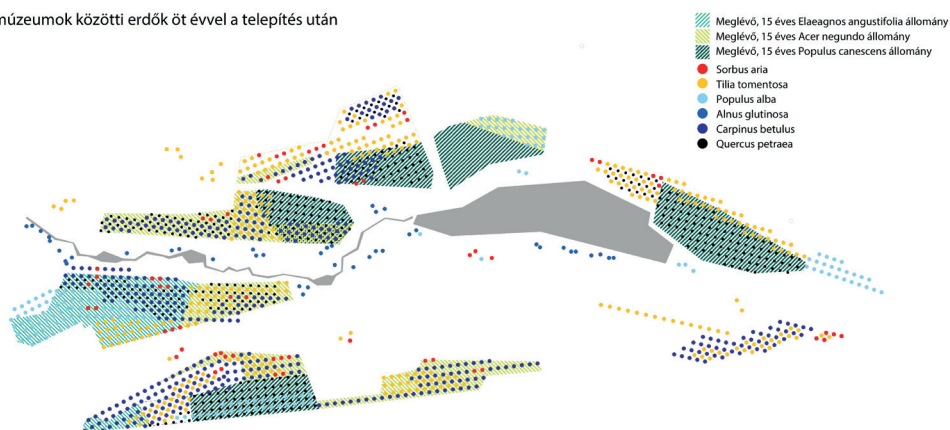
ÖSSZEGZÉS

A Közlekedési Témapark koncepciója Budapest olyan új zöldfelületi elemének vízióját vázolja fel, amely közparkként nem csupán széles spektrumát nyújtja a kikapcsolódási lehetőségeknek, de fontos tagjává képes válni a budapesti zöldfelületi rendszernek és katalizátora lehet egy városrész fejlődésének. ©

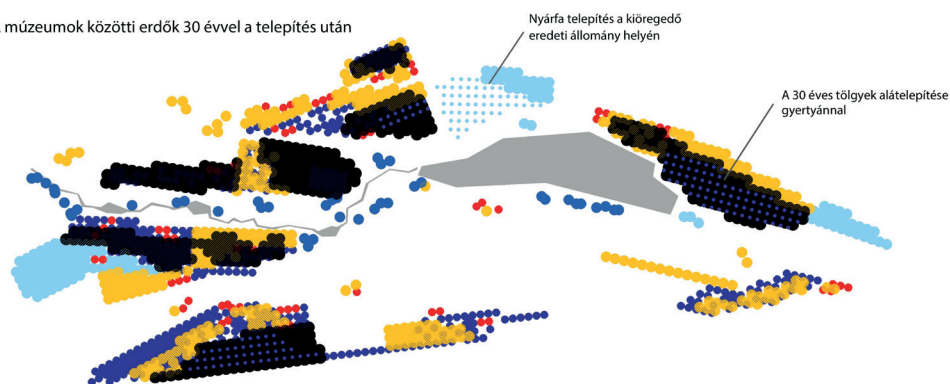
6 Növényválasztás Astrid Zimmermann: *Landschaft konstruieren*. 2010 Berlin alapján

Fatelepitési séma az erdők területére

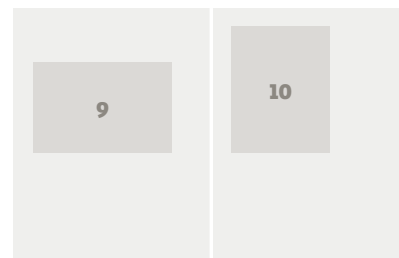
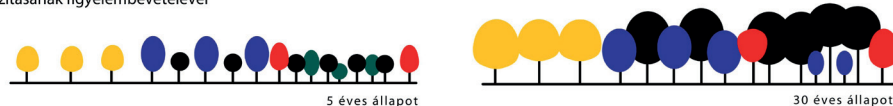
A múzeumok közötti erdők öt évvel a telepítés után

A múzeumok közötti erdők 30 évvel a telepítés után

Erdőkép várható alakulása a benapozottág és a fajok eltérő növekedési intenzitásának figyelembevételével

9. kép/pic.:
Látványterv a Fogadótér és a Témakertek zónájáról / Visualization of the Reception Area and the Theme Gardens

10. ábra/fig.:
Fásítási koncepció / Afforestation concept

just the opposite, the thickening stands obstruct the view to the park's other parts.

The second type of community consists of species living on extensive field areas. The huge central wild flower field is also composed of a seed mixture of indigenous species. It is a green area setting in spontaneously in several years, which does not require watering and regular mowing from the maintainer. Ernő Báics, the Europe-wide well-known wild flower seed producer was of invaluable help to me in selecting the plant species. The seed mixture is a 1/3-2/3 compound of grass-seed and seeds of annual and perennial flowers. In the first year grass species will check the intensive overgrowth with weeds, and annual plants will be dominant. By the second year the perennial species will strengthen, and they will slowly drive out the grass, weeds, and perennial plants.

The communities of special helophytes and hydrophytes residing in the lake's marsh-zone and in the stream's filtering lakes clean the water of Rákos Stream

and enrich it with oxygen.⁶ The nitrate and phosphate levels of Rákos Stream is high because of the three water-cleaning plants built along its bank, therefore there is a need for such reed-grass species that reduce the amount of these compounds. The stream feeding the lake with water works only intermittently, so true marshland and aquatic species cannot be planted here. Nevertheless, the water level of the three smaller lakes along the stream can be set into steady level by floodgates, so they can constantly participate in the water purification.

SUMMARY

The conception of the Transport Theme Park outlines a vision of a new green area of Budapest, which not only affords a wide spectrum of recreational opportunities as a public park, but it can also become an important part of the capital's green network, as well as a potential catalyst in the development of a city division. ©

6 Plant selection based on *Landschaft konstruieren* by Astrid Zimmermann, 2010

EUROPA NOSTRA DÍJAS AZ ERDÉLYI KASTÉLYKERTEK CÍMŰ KUTATÁS TRANSYLVANIAN CASTLE GARDENS PROJECT WINS EUROPA NOSTRA PRIZE

SZERKESZTŐSÉGI KÖZLEMÉNY /
EDITORIAL

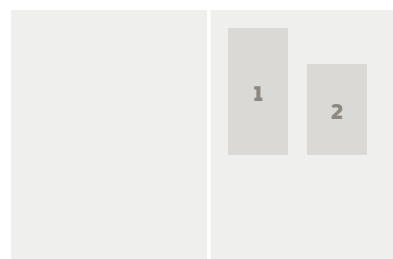
2014. március 20-án Hágában, illetve Brüsszelben hozta nyilvánosságra az Európai Bizottság és az Europa Nostra az Európai Unió Kulturális Öröksége díj és az Europa Nostra díj 2014. évi nyerteseinek listáját. A 27 díjazott projektet összesen 30 országból érkezett 160 induló közül választották ki, négy területen végzett kiemelkedő munkájukért: örökségmegőrzés, kutatás, példamutató elkötelezettség, oktatás, képzés és a tudatosság növelése. A díjátadó ünnepséget május 5-én a bécsi Burgtheaterben tartják az osztrák köztársasági elnök, Heinz Fischer védnöksége alatt. A díjakat Andrula Vasziliu, az oktatásügyért, a kultúráért, a többnyelvűségért és az ifjúságpolitikáért felelős európai uniós biztos és Plácido Domingo, operaénekes és az Europa Nostra elnöke együtt adják át. A kiemelkedő örökségvédelmi munka elismerése mellett az uniós díj célja a magas szintű szakmai ismeretek terjesztése.

„Szívből gratulálok az ez évi nyertes csapatoknak, szenvedélyes elkötelezettségük mindannyiunk számára példa lehet. Európa kulturális öröksége az egyik legértékesebb kincsünk. Hidakat emel a múlt és a jelen közé, serkenti a növekedést, elősegíti a társadalmi befogadást és vonzza az idegenforgalmat. Ám ezek a zseniális emberi műalkotások, amelyek évszázadok

óta gyönyörködtetnek, igen érzékenyek. Fennmaradásukhoz hosszú távú műemlékvédelmi beruházásokra és karbantartásra van szükség. Nagy öröm számomra, hogy más nemzetközi kezdeményezések mellett mostantól az új Kreatív Európa program is hozzájárul a díjakhoz, és a kulturális örökségre jelentős, több forrásból származó uniós ráfordítás jut, még a regionális alapokból és a kutatási költségvetésből is.” – nyilatkozta Vasziliu biztos.

„Az idej eredmények is bizonyítják, hogy az örökségvédelem olyan cél, ami gazdaságilag nehéz időkben is mozgósítja a tehetséges és elkötelezett embereket, és elnyeri a nyilvánosság és a magánalapítványok támogatását. Az ilyen emberek hozzáértésének, odaadásának és nagylelkűségének köszönhetően számos történelmi emlék kapott új életet, és sokak mindennapjai szépültek és gazdagodtak. Remélem, hogy az Európai Bizottsággal való együttműködésünk tovább nő és erősödik, és egyre több helyre eljut az európai kiválóság az örökségvédelem területén.” – tette hozzá Plácido Domingo.

A 4D szerkesztősége nagy örömmel adja hírül, hogy a 2014. évi győztesek között a 2. kategóriában, a kutatási területen a lapalapító Tájépítészeti Kar vezető oktatójának, Fekete Albert docensnek a vezetésével

1. kép/pic.:

Tornynos tölgy a gernyeszegi (Gornesti) Teleki kastélykertben / Columnar oak in the Teleki Castle Garden in Gernyeszeg (Gornesti)

2. kép/pic.:

Famatuzsálem maradványa a bályoki (Balc, BH) Károlyi kastélykertben / Remains of old tree in the Károlyi castle garden (Bályok/Balc)

The winners of the 2014 European Union Prize for Cultural Heritage / Europa Nostra Awards were unveiled on 20 March 2014 in Brussels/Hague by the European Commission and Europa Nostra. The 27 laureates, selected from 160 nominated projects across 30 countries, were honoured for achievements in four areas: conservation; research; dedicated service; education, training and awareness-raising. The award ceremony will take place on 5 May at the Burgtheater in Vienna, under the patronage of the President of Austria, Heinz Fischer. Androulla Vassiliou, European Commissioner for Education, Culture, Multilingualism and Youth, and Plácido Domingo, the internationally-renowned opera singer and President of Europa Nostra, will jointly present the awards. As well as celebrating

excellence in cultural heritage work, the Prize aims to promote high-quality skills and standards in conservation.

"I would like to warmly congratulate this year's winners and their teams, whose passion and dedication is so inspiring. Europe's heritage is one of our most precious assets. It builds bridges between the past and present, promotes growth, fosters social inclusion and attracts tourism. But many of these works of art and human ingenuity, which have conveyed beauty through the centuries, are increasingly fragile. Their survival depends on long-term investment in preservation and maintenance. I am delighted that our new Creative Europe programme will continue to support the Prize, as well as many other transnational initiatives, and that cultural heritage will

készült *Erdélyi kastélykertek* c. kutatás Europa Nostra díjat kapott.

A bírálóbizottság értékelése így hangzik:

ERDÉLYI KASTÉLYKERTEK, BUDAPEST (HUNGARY)

Az erdélyi kastélykertek felmérése régi adóssága kerttörténet kutatásunknak. A határainkon kívül rekedt nemesi rezidenciákhoz tartozó kertek vizsgálata nélkül az anyaország kerttörténete hiányos, összefüggései csonkák, s egyes stíluskorszakok hazai megjelenése nem is értelmezhető e nélkül.

A Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Karán született meg az erdélyi történeti kertarchívum létrehozásának gondolata, s a munkát az egyetem Kert- és Szabadtértervezési, illetve Kertművészeti Tanszéke az Állami Múemlékhelyreállítási és Restaurálási központtal közösen kezdte el, Fekete Albert vezetésével.

Több mint hatvan egyetemi hallgató és oktató közreműködésével 93 erdélyi kastélykert kerttörténeti kutatása, és helyszíni felmérése történt meg ezidáig, jelentős eredményekkel gazdagítva az európai kerttörténeti ismereteket. A kutatás értéke a fellelt történeti források összegyűjtésében és elemzésében, valamint a nagyszámú helyszín állapotának összefogott dokumentálásában rejlik.

A kutatás egy közel 400 éves időszak kert- és tájtörténeti áttekintése. Az ered-

mények rámutatnak arra, hogy az erdélyi kastélykert együttesek komplex művészeti-társadalmi-gazdasági rendszerként működő egységek. Kialakulásuk, fenntartásuk, valamint a hajdani működésüket segítő sokrétű mezőgazdasági tevékenységek révén igen komoly tájformáló tényezők; alkotóik és használóik szellemi öröksége alapján is a 18-19. századi erdélyi tájalakítás fontos eszközei és elemei, s a mai hagyományos erdélyi tájkép erőteljes formálói. Felmérésük, kataszterezésük felbecsülhetetlen örökségvédelmi értékkel bír, s jövőbeni helyreállításukat tekintve elengedhetetlen.

“E kutatás széleskörű megközelítését a zsűri igen nagyra tartotta. Jelentős ráfordítás történt a minőségi munka érdekében, de maga a téma az európai kerttörténet szemszögéből nézve is rendkívül fontos, mert azt a témakör eddigi hiányosságai miatt csak most tudjuk igazán megérteni. Az eredmény kettős: egyrészt a kastélykertek hanyatlását és kritikus helyzetét mutatja, ugyanakkor olyan utat is tanít, amely máshol is alkalmazható az elhanyagolt kertek megmentésében és felújításában.” ●

continue to benefit from substantial EU funding from different sources including the regional funds and research," stated Commissioner Vassiliou.

"This year's achievements demonstrate that, even in challenging economic circumstances, heritage projects can mobilise talented and passionate people and rally support from public and private sources. Thanks to their skills, commitment and generosity, numerous historic sites have been revitalised and the lives of so many individuals have been embellished and enriched. I hope that our partnership with the European Commission will continue to grow in strength and impact, spreading even wider European excellence in the heritage field," added Plácido Domingo.

The Editorial Board has much pleasure in informing that among the winners of 2014 EU prize, in Category 2 the research project on 'Transylvanian Castle Gardens' has been awarded. The research was directed by Albert Fekete, associated professor of Corvinus University, Faculty of Landscape Architecture, the founder of 4D. The summary of the evaluation by the specialist jurie says:

TRANSYLVANIAN CASTLE GARDENS, HUNGARY, BUDAPEST

This is a Hungarian study of 93 castle gardens in Transylvania. The research has been undertaken by a substantial number of students, teachers and professionals

working under Dr. Albert Fekete in the Faculty of Landscape Architecture at the Corvinus University in Budapest. The object was to explore and document the surviving parts of the gardens and estates of the chosen locations while evidence still exists, to complete a missing chapter in European garden history. All the available historic material was assembled, site surveys completed and a full record compiled. Where possible, help has been given in the restoration, or if necessary reconstruction, of the gardens concerned. The result is a comprehensive overview of 400 years of garden history in the region, increasing understanding of the aims of the Transylvanian aristocracy, relating them to wider historical trends in the area (including periods of Ottoman occupation) and human use of the wider landscape. Also it acts as an inventory of the current state of the gardens, enabling renewal and maintenance plans to be put in place.

"The Jury were most impressed with the comprehensive approach adopted in this research. Considerable resources have been committed to it, but the subject is one of great importance, and has revealed something of a gap in our understanding of European garden history. The outcome provides the means not only to tackle the problems of decline and dereliction in the castle gardens themselves, but also to learn ways in which other neglected gardens in other regions can be rescued and restored."

Congratulations. ●

SZERZŐK ÉS TÁMOGATÓK / AUTHORS & SPONSORS

MARTIN TOORN, IR M.W.M. VAN DER
tájépítésmérnök / *landscape architect*
egyetemi docens / *assistant professor*

Építészeti Kar / *Faculty of Architecture*
Delft University of Technology
HOLLAND
E-mail: mwmvandent@gmail.com

DR. SZILÁGYI KINGA
egyetemi tanár / *professor*

Budapesti Corvinus Egyetem, Kert- és
Szabadtértervezési Tanszék /
Corvinus University of Budapest,
Department for Garden and Open Space
Design
1118 Budapest, Villányi út 35-43.
E-mail: kinga.szilagyi@uni-corvinus.hu

KANCLERNÉ VERÉB MÁRIA
tanársegéd / *assistant lecturer*
tájépítésmérnök / *landscape architect*

Budapesti Corvinus Egyetem, Kert- és
Szabadtértervezési Tanszék /
Corvinus University of Budapest,
Department for Garden and Open Space
Design
1118 Budapest, Villányi út 35-43.
E-mail: maria.vereb@uni-corvinus.hu

CSIZMADIA DÓRA
tájépítésmérnök / *landscape architect*

nerimovo@hotmail.com

MAGYAR ÉPÍTÉSZ KAMARA

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0023

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

ORMOS IMRE ALAPÍTVÁNY